

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**EVROPSKÁ CESTA A ŘÍMSKÝ STUDIJNÍ POBYT FRANTIŠKA ANTONÍNA
Z DITRICHŠTEJNA V LETECH 1662-1666 VE SVĚTLE KORESPONDENCE
HOFMISTRA JOSEFA SEIMA**

Zuzana Orálková

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Obor: Historie – Německá filologie

Olomouc 2014

Čestné prohlášení

Já, níže podepsaná prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, 9. 12. 2014

.....

Zuzana Orálková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucí mé práce, paní doc. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D., a rovněž panu oponentovi, doc. Jiřímu Kubešovi, Ph.D., za jejich cenné rady, připomínky, podněty, jakožto i za nespočetné trpělivé konzultace a ve své podstatě také za nasměrování k tomuto zajímavému tématu. Velký dík patří také mé rodině, partnerovi a přátelům za jejich neutuchající podporu a povzbuzení.

Obsah

Úvod.....	4
I. Hlavní účastníci vzdělávací cesty do Říma	9
I.1. Franz Anton z Ditrichštejna.....	9
I.2. Vilém z Leslie	13
I.3. Josef Seim a role hofmistra	15
II. Cestovní instrukce Ferdinanda z Ditrichštejna.....	20
II.1. Instrukce pro hraběte Franze Antona z Dietrichštejna.....	22
II.2. Instrukce pro hofmistra Josefa Seima.....	26
III. Cesta do Říma	33
IV. Teologické studium Franze Antona	38
V. Kontakty a společenské styky	42
V.1. Pronikání do římských církevních kruhů a kontakty s významnými hodnostáři.....	42
V.2. Kontakty s dalšími šlechtici a krajany	47
VI. Každodennost římského pobytu	52
VI.1. Ubytování.....	52
VI.2. Finanční záležitosti.....	54
VII. Další úkoly během římského pobytu, hofmistrový postřehy a zajímavosti	56
VIII. Politické události v dopisech Josefa Seima.....	60
VIII.1. Turecké nebezpečí.....	60
VIII.2. Napětí a třenice mezi papežským státem a Francií.....	63
VIII.3. Španělsko a portugalská válka za nezávislost	65
IX. Závěr pobytu. Neuskutečněná cesta po Evropě.....	67
Závěr	74
Seznam pramenů a literatury	78
Resumé.....	82
Přílohy.....	83

Úvod

Tématem této bakalářské práce je cesta a zejména více než tříleté období studia teologie na Collegiu Romanu v Římě, které absolvoval v letech 1662-1666 Franz Anton z Ditrichštejna, mladší nevlastní bratr knížete Ferdinanda z Ditrichštejna. Franz Anton, dosud v historiografii poměrně opomíjený člen rodiny, podnikl tuto vzdělávací cestu společně se svým nepokrevním příbuzným, Vilémem z Leslie a jejich hofmistrem Josefem Seimem. Tato cesta, ač byla směřována k přípravě na duchovní dráhu a na vytváření kontaktů a strategií pro budování kariéry ve vyšších církevních kruzích, se v některých ohledech podobala kavalírským cestám, které podnikali mladí dospívající šlechtici, a to například v podobě dochované instrukce, ve skladbě itineráře cesty a vybraných destinací či způsobem financování. V mnoha jiných se však pochopitelně podstatně lišila. Zatímco kavalírské cesty a fenomény s nimi spojené jsou v posledních letech velmi oblíbeným tématem českých historiků, jejich obdoba ve sféře duchovní formace a vzdělání je do velké míry dosud spíše polem neoraným.

Pokud bychom chtěli hledat analogie s jinými zdokumentovanými cestami aristokratů z prostředí habsburké monarchie za prestižním duchovním vzděláním, můžeme jmenovat například Maxmiliána z Trautmannsdorfu, který cestu podnikl v 50. letech 17. století a od osudů Franze Antona se velmi odlišoval.¹ Studoval totiž v Lovani v tehdejší jižní Nizozemí a nakonec se z vlastní vůle, po dosažení plnoletosti, rozhodl naprosto změnit životní kurz. Více podobnosti pak vykazuje příběh Emanuela Arnošta z Valdštejna, který se do Říma vydal o více než sedmdesát let po Ditrichštejnovi. Budoucí litoměřický biskup však studoval na jiné jezuitské koleji, na Collegiu Germanicu, a to plných šest let, včetně dvou let studia filosofie.²

¹ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce, Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2011, s. 154-157.

² Jeho římskému pobytu a „miniaturní období kavalírské cesty“ se věnuje KRÁLÍKOVÁ, Eva: *Vzdělávání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735-1742*. Magisterská

Literatura, zabývající se kavalírskými cestami, je již i v českém prostředí po několik let poměrně hojná a téma mezi badateli populární,³ ovšem komplexnější zpracování či případové studie cest mladých šlechticů za duchovním vzděláním do zahraničí jsou stále spíše vzácností, případně je v pracích, zabývajících se významnou osobností duchovní sféry, tato životní perioda představena jen povrchně.⁴ Podobně problematická a v českém prostředí nepříliš reflektovaná je i literatura týkající se římských kolegií. A konečně, jak již bylo nadneseno, je i samotný Franz Anton osobou téměř neznámou. Pomineme-li starší, zejména jezuitskou literaturu⁵ a občasné zmínky v pracích, věnujících se jiným členům

diplovová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Pardubice 2008, 128 s.

³ V německé historiografii se tématu hlouběji věnovali např. LEIBETSEDER, Mathis: *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004, 263 s., STANNEK, Antje: *Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*. Frankfurt am Main 2001, 302 s.

V českém prostředí existuje několik monografií, např. nejnověji i s edicí cestovního deníku HOJDA, Zdeněk - CHODĚJOVSKÁ, Eva - HAJNÁ, Milena - TESÁŘIKOVÁ, Alexandra: *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. Svazek I., Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*. Praha 2014, 758 s., KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce, Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2011, 363 s. Z edic například výběr ze šlechtických cestovních deníků BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, 493 s.

Dále je k dispozici množství studií, zaměřené většinou na konkrétní cestu, např. CERMAN, Ivo: *Zrození osvícenského kavalíra. (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dittrichsteina)*. In: *Časopis Národního muzea. Řada historická* 173, č. 3-4, Praha 2004, s. 157-190, FLORKOVÁ, Lenka: *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*. In: *Vyškovský sborník: sborník Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu Vyškov*. Slavkov u Brna 2004, s. 87-111, FOLTÝN, Tomáš: *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675-1676)*. In: KUBEŠ, Jiří (ed.): *Šlechtic na cestách v 16.-18. století. Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu*. Pardubice 2007, s. 99-127, FOLTÝN, Tomáš: *Výchova barokních knížat: Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty*. In: *Porta Bohemica. Sborník historických prací*. Ústí nad Labem 2007, s. 163-180, HOJDA, Zdeněk: *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*. In: PŘIBYLOVÁ, Dana - PŘIBYL, Vladimír (ed.): *Slánské rozhovory 2005. Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura*. Město Slaný 2006, s. 35-40, KORBELÁŘOVÁ, Irena: *Kavalírská cesta Ferdinanda Jana z Lichtenštejna*. In: *Časopis Slezského zemského muzea. Série B - vědy historické*. 57, č. 3, 2008, s. 220-227, KUBEŠ, Jiří: *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*. In: *Theatrum historiae 1*. Pardubice 2006, s. 83-108, KUBEŠ, Jiří: *Tři pohledy na kavalírskou cestu Franze Julia hraběte Verduga v letech 1681-1683*. In: *Folia Historica Bohemica* 25, 2010, č. 2, s. 29-65, SALONOVÁ, Kateřina: *Francouzské zámky v oblasti Île-de-France v polovině 17. století očima šlechtice na kavalírské cestě*. In: *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*. Pardubice 2007, s. 34-52.

⁴ Velmi přínosnou je v tomto směru práce Evy Králíkové, mapující římská studia budoucího litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna na Collegiu Germanicu, která si všímá problému s nedostatkem literatury, a to co se týče i těchto vzdělávacích institucí, viz pozn. č. 2.

⁵ STÖGER, Johann Nepomuk: *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu* (Dále jen *Scriptores*). Vídeň 1855, s. 60, BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *Bibliothèque des écrivains de la compagnie de Jésus ou notices bibliographiques* (Dále jen *Bibliothèque*). Liege 1859, s. 169, FEYFAR, Mathias Maria: *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg : Eine geschichtliche Studie auf Original-Urkunden begründet* (Dále jen *Die erlauchten Herrn*). Wien 1879, s. 278.

ditrichštejského domu, příliš toho (kromě samotných pramenů) nenajdeme, a proto by zejména v tomto ohledu mohla být předkládaná práce přínosná.

Jak vyplývá z předchozího konstatování, pro naplnění vytyčených cílů bylo zásadní analyzovat zejména dochovanou pramennou základnu. Prameny, které jsem využila pro napsání této práce, jsou uloženy v Rodinném archivu Ditrichštejnů v Moravském zemském archivu v Brně.⁶ V rámci jednoho inventárního čísla zde najdeme nejrůznější archiválie týkající se této cesty – korespondenci, účty, několik variant itineráře cesty či instrukci jak pro mladého hraběte, tak pro hofmistra. Bohužel se nedochoval žádný cestovní deník, který by prozradil více o pobytu z pohledu samotného Franze Antona. Kromě rozboru instrukce a itineráře cesty jsem se zabývala zejména poměrně obsáhlou korespondencí, a to nejvíce dopisy hofmistra Josefa Seima, kterých se dochovala více než stovka a jež byly adresovány knížeti Ferdinandovi. Do konce roku 1662, tedy během cesty a v počátcích pobytu, jsou psány italsky, humanistickou polokurzívou, symbolicky od Nového roku 1663 pak novogotickou kurzívou, německy, ale občas je zde patrný i vliv češtiny, kterou Seim zřejmě jako obyvatel Moravy ovládal.⁷ Většina pochází z období do roku 1664, pak už je jich mnohem méně. Kromě těchto listů jsem využila i italsky psané dopisy Franze Antona bratrovi, kterých se dochovaly asi dvě desítky, jsou většinou hodně krátké, a co se týče obsahu, nepřilíš nosné. Lze tedy říci, že cestu můžeme poznat nejlépe právě ze zpráv hofmistra. Ty podávají informace několika tematických rovin, které blíže analyzujeme a představíme v následujících kapitolách. Kromě informací o samotném studiu skýtají možnost poznat organizační stránku cesty včetně finančních záležitostí, poodkrývají síť kontaktů a snahu získat patrony z řad vysokého duchovenstva a také obsahují mnoho novinek z politického i společenského dění nejen v Římě. Vzhledem ke klíčovému významu pramenů pro tuto práci jsem se rozhodla uvádět citované pasáže v originálním znění v poznámkách

⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359.

⁷ Například „granizen“ ve významu státních hranic, fol. 142.

pod čarou. Jedná se v zásadě o transliteraci, ponechala jsem kolísání velkých a malých písmen, ovšem zkratky jsou ve většině případů rozepisovány, kromě neustále se opakující ustálené formule EFG.⁸

Práce se bude snažit zodpovědět otázky, týkající se různé problematiky. V první řadě si klade za cíl alespoň stručně představit hlavní aktéry cesty, jimž zatím nebyla nějak systematicky věnována pozornost. Dále nás bude zajímat rozbor instrukce pro Franze Antona a jeho hofmistra, která bývala typická i pro kavalírské cesty. Pokusíme se tyto prameny porovnat a vysledovat, nakolik jsou si podobné, přestože se jedná o cestu za duchovním vzděláním. Dalším bodem zájmu bude nejen průběh studia samotného, ale také každodennost pobytu. Bude nás zajímat, jak byly řešeny otázky bydlení, financí apod. Kromě vzdělání byl důležitý také aspekt budování kontaktů. Seimovy dopisy nám poodkryjí síť osob, s nimiž se mladíci setkávali. Jednalo se pouze o osoby duchovního stavu, nebo šlo i o známé z řad šlechty? Jaké byly důvody těchto vztahů a setkání a jak se ve skutečnosti tyto vztahy projevovaly? A konečně, jaké další informace, které nesouvisí bezprostředně se studijním pobytem, může hofmistřova korespondence nabídnout? Jaké události a politické problémy reflektuje a komentuje? A konečně, kam nakonec tato nepochybně velká životní zkušenost Franze Antona nasměřovala, v co celé studium vyústilo?

Pro zodpovězení nadnesených otázek nejprve představím zatím známé životní osudy obou mladíků a jejich hofmistra. Obecnou náplň této funkce pak budeme moci poznat v individuální podobě v kapitole o instrukcích. Následovat budou statě zabývající se již reálnou podobou cesty do Věčného města a průběhu studia Franze Antona. V návaznosti na studium se pak zaměřím na pěstování kontaktů. Poté blíže analyzujeme obsah korespondence v souvislosti s informacemi o praktických záležitostech pobytu a představím i další drobnější

⁸ Euer fürstliche Gnade (Vaše knížecí milost), objevuje se ve více variantách zkratk, v citacích jsem ji ovšem sjednotila do nejčastější verze EFG.

úkoly, které byly před Seima postaveny. A konečně, než budou získané poznatky shrnuty v závěru práce, zaměříme se reflexi politických událostí v Seimových dopisech.

I. Hlavní účastníci vzdělávací cesty do Říma

V následující kapitole představíme trochu blíže osobnosti, jmenované již v úvodu, které byly hlavními postavami této vzdělávací cesty. Mohlo by být svým způsobem přínosné, zahrnout zde i biogramy dalších osob, které s nimi vedly korespondenci, jako například Vilémova strýce Waltera Leslieho, či matky Franze Antona, kněžny vdovy Sophie Agnes z Ditrichštejna, roz. z Mansfeldu, soustředíme se zde však pouze na hofmistra a jeho dva svěřence, u kterých načrtneme rodinné zázemí.

I.1. Franz Anton z Ditrichštejna

Franz Anton, hrabě z Ditrichštejna, hlavní aktér vzdělávací cesty a studijního pobytu v Římě, jež jsou tématem této práce, je v historiografii osobou poměrně neznámou a až na několik zmínek ve starší literatuře⁹ nejsou jeho životní osudy zpracovány a máme o nich jen dosti kusé informace. V novější literatuře pak na jeho jméno narazíme jen ojediněle, informace jsou pak spíše stručné, ilustrativního charakteru ve vztahu k pojednávanému problému, někdy dokonce diskutabilní. Například Rostislav Smíšek cituje s odkazem na Jiřího Kroupu¹⁰ 12. bod Franzovy instrukce, datuje ji však bez zmínky jakýchkoliv podkladů do roku 1656.¹¹

Franz Anton, v dopisech nejčastěji jmenovaný jako Franz Antony, se narodil 22. května 1643¹² jako syn knížete Maxmiliána z Dietrichštejna¹³ a jeho druhé manželky, Sophie

⁹ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60, BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *c.d.*, s. 169, FEYFAR, Mathias Maria: *c.d.*, s. 278.

¹⁰ KROUPA, Jiří: *Ditrichštejnové v pol. 17. století a model tzv. kavalírské cesty*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy. Sborník referátů z celostátního symposia IV.* Olomouc 1983, s. 115.

¹¹ SMÍŠEK, Rostislav: *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice 2009, s. 165.

¹² Tuto informaci uvádí STÖGER, Johann Nepomuk: *Scriptores*, s. 60, BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *Bibliothèque*, s. 169. Stejný údaj najdeme i v ZEDLER, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges Universal-Lexikon*. 7. Band. Halle – Leipzig 1734, sl. 875. Mylný rok 1642 uvádí FEYFAR, Mathias Maria: *Die erlauchten Herrn*, s. 278.

¹³ Maxmilián z Ditrichštejna (27. června 1596 - 5. listopadu 1655), otec knížete Ferdinanda Josefa z Ditrichštejna (25. září 1636 - listopadu 1698).

Agnes, roz. hraběnky z Mansfeldu¹⁴ a byl tedy přibližně o sedm let mladším nevlastním bratrem knížete Ferdinanda z Dietrichštejna. Ten se po smrti otce stal také jeho poručníkem¹⁵ a inicioval a zorganizoval též, společně s matkou, jeho římské studium. Franz Anton, jakožto mladší syn z druhého manželství, byl předurčen pro církevní kariéru, která se v jeho případě také úspěšně uskutečnila.¹⁶ Zisk prebend, vhodných pro mladého hraběte, byl také jedním z cílů římského pobytu a tamějšího navazování kontaktů.¹⁷ Na cestu se vydal jako devatenáctiletý, v září roku 1662. Cesta do Říma měla probíhat bez větších přestávek¹⁸ tak, aby mladý hrabě a jeho společník mohli co nejdříve započít své *triennium*, tedy tříleté studium teologie na Collegiu Romanu.¹⁹ Hned po ukončení studia byla plánována cesta po Evropě, především do Španělska. Avšak vzhledem ke změně plánů a Franzově vstupu do řádu nebyla realizována.

V průběhu 60. let 17. století byly Franzi Antonovi zajištěny tři kanonikáty v metropolitních kapitulách v Pasově, Řezně a Olomouci.²⁰ Pasovským kanovníkem se stal již roku 1662 a v této funkci setrval šest let, kdy na post dobrovolně rezignoval.²¹ Zisk

¹⁴ Sophie Agnes, roz. hraběnka z Mansfeldu (4. listopadu 1619 - 20. ledna 1677). Manželství bylo uzavřeno 4. 12. 1640, necelých osm měsíců po smrti Maxmiliánovy první manželky Anny Marie, roz. princezny z Liechtenštejnu (7. prosince 1597 - 26. dubna 1640). Její otec i bratr zastávali u dvora vysoké vojenské hodnosti. I jako nevlastní matka se neváhala přimluvit u významných šlechticů za mladého knížete, například za zisk úřadu hofmistra císařovny. Zachovala se také rozsáhlá korespondence, kterou spolu vedli a během jeho působení ve funkci moravského hejtmana jej zpravovala o dění na vídeňském dvoře. Více o ní píše např. SMÍŠEK, Rostislav: *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 209, 273, 327-328, 332, 400, 412, 539.

¹⁵ Součástí tohoto závazku, slíbeného otci, byla i povinnost vyplácet nevlastním bratrům Franzi Antonovi a Filipu Zikmundovi až do dosažení plnoletosti 3000 zlatých ročně, srov. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1423, kart. 350, fol. 50-53.

¹⁶ Jinak tomu bylo například o dvě desetiletí později v případě Ferdinandova třetího syna Waltera Xavera, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 278-279.

¹⁷ Viz pozdější kapitola této práce.

¹⁸ Výjimkou měla být audience u císařského vyslance Humprechta Jana Černína z Chudenic, viz kapitola o instrukci.

¹⁹ V dopisech se většinou hovoří pouze o „Collegiu“, na to, že hrabě studoval na Collegiu Romanu a ne například na Germanicu, obvyklejším u studentů pocházejících z habsburské monarchie, lze usuzovat z toho, že jeho jméno není k nalezení v soupisu studentů (SCHMIDT, Peter: *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*, Tübingen 1984, s. 235), tak zmínka v instrukci, aby bydlení bylo blízko Collegia Romana a oba šlechtici tak mohli do hodin docházet pěšky (MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 8, 4. bod instrukce).

²⁰ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60, BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *c.d.*, s. 169.

²¹ HERSCHE, Peter: *Die deutschen Domkapitel im 17. und 18. Jahrhundert. Band 1*. Bern 1984, s. 151.

řezenského a olomouckého kanonikátu pak spadá do období římského studia na Collegiu Romanu. Zejména komplikovaná cesta k prebendě v Řeznu byla v korespondenci hojně reflektována a bylo i Seimovou velkou zásluhou, že vše zdárně dopadlo.²² Franzova kandidatura, podpořená papežem, byla uznána na podzim roku 1663 a potřebné formality dovršeny na počátku roku 1664. Kromě toho se, jak už bylo zmíněno, podařilo knížeti Ferdinandovi ve spolupráci se Seimem pro svého bratra získat místo kanovníka v metropolitní kapitule v Olomouci.²³ Všechny tři kanonikáty pak Franz Anton roku 1668 složil.²⁴ Na konci římského pobytu vstoupil do jezuitského řádu, k čemuž mělo dle literatury dojít 2. července 1666 v Římě,²⁵ poslední dochovaný Seimův dopis z 10. dubna však hovoří o tom, že by se tak mělo stát již po Velikonocích.

Noviciát strávil Franz Anton v Římě u Sv. Ondřeje (St. Andrea al Quirinale²⁶) a poté měl být poslán do rakouské provincie řádu, zpět do Vídně, kde složil věčné sliby a také získal doktorský titul.²⁷ Na získání doktorátu upomíná pamětní list z roku 1674 s názvem *Theatrum Honoris*.²⁸

Jakožto osoba duchovní disponoval podle všeho poměrně rozsáhlým majetkem, a to i díky dědictví po otci. V roce 1669 poskytl svému nevlastnímu bratrovi Maxmiliánovi částku 10 000 zlatých²⁹ a v roce 1674 mu jeho matka ve své závěti přiznala nárok na 30 000 zlatých.³⁰ Franz Anton byl podle dostupných informací také řeholníkem literárně činným, díky čemuž se objevuje v obou citovaných dílech o jezuitských spisovatelích. Byl autorem

²² Viz pozdější kapitola této práce.

²³ ZAO Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní Kapitula Olomouc, inv. č. 3197, sign. Did2, kart. 99, *Franz Anton hr. DITRICHŠTEJN*, Potvrzující dopis biskupa Karla Lichtenštejna z Castelnoru (dat. 27. 11. 1664 Kroměříž).

²⁴ HERSCHE, Peter: *c.d.*, s. 157.

²⁵ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60.

²⁶ Kostel jezuitského semináře, postavený v letech 1658-1678 podle projektu Giovanni Lorenza Berniniho na římském pahorku Quirinalu.

²⁷ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60.

²⁸ BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *c.d.*, s. 169.

²⁹ ŠEJNOVÁ, Iveta: *Hrabě Maxmilián z Ditrichštejna (1638-1692). Osudy mladšího sourozence v 2. polovině 17. století*. Rukopis diplomové práce, Univerzita Pardubice 2014, s. 43.

³⁰ Čtvrtá část její závěti, MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1917/17, kart. 455, fol. 26-29.

latinsky psané oslavné básně s názvem *Epinicion Imperatori Rudolpho I.*, vydané v roce 1676 ve Vídni, a veršovaného díla *Quinque rarae fortitudinis exempla carmine epico descripta* ze stejného roku.³¹ Její zatím zřejmě jediný dochovaný exemplář je k nalezení (poněkud překvapivě) v Košicích.³²

Franz Anton se měl stát i rektorem pasovského a řezenského jezuitského kollegia a také duchovním v jezuitském profesním domě ve Vídni.³³ Profesní domy se nacházely v centru dané provincie, sloužily k ubytování nejvýznamnějších členů řádu a vzdělavců, věnujících se zejména přírodním vědám, takže obvykle disponovaly velkou knihovnou a zázemím pro vědeckou práci,³⁴ lze tedy usuzovat, že se Franz Anton během své církevní kariéry domohl poměrně vysokého postavení. O dalších životních událostech zatím nemáme žádné bližší zprávy. Franz Anton zemřel 22. února 1721 ve Vídni,³⁵ podle Feyfara jako vzor nejhlubší pokory a přísné askeze.³⁶

Franz Anton se do Říma nevydal sám, ale, jak bylo celkem obvyklé a oblíbené,³⁷ přibral k sobě o něco mladšího šlechtice Viléma z Leslie, s nímž ho pojily širší rodinné vazby a jemuž byla vytyčena obdobná církevní dráha. Toto řešení skýtalo pro obě strany mnohé výhody. Neopomenutelné bylo samozřejmě hledisko finanční - pro dva chlapce byl najat

³¹ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60.

Druhá jmenovaná báseň se objevuje i v encyklopedickém přehledu neznámých německých autorů. HOLZMANN, Michael (Hg.): *Deutsches Anonymen Lexikon*. Weimar 1902, s. 33.

³² Štátna vedecká knižnica v Košiciach, oddělení starých tisků. Záznam v online katalogu: <http://sclib.svkk.sk/his01/Record/000008218> [cit. 22. 9. 2014]

³³ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60.

³⁴ V Praze např. profesní dům na Malé Straně, navazující na chrám sv. Mikuláše. Ve Vídni se profesní dům nacházel na Platz am Hof. Na místě se původně nacházelo od roku 1554 jezuitské kollegium, které roku 1607 vyhořelo. Nově vybudovaná stavba pak od roku 1625 sloužila jako profesní dům. Po zrušení jezuitského řádu roku 1773 sloužila jako sídlo dvorní válečné rady a v následujících letech byla přestavěna podle návrhu slavného architekta Franze Antona Hillebranda. V roce 1913 byla zbourána a na jejím místě posavena budova rakouské banky, dnes hotel, srov. <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Hofkriegsratsgeb%C3%A4ude> [cit. 30. 9. 2014]

³⁵ STÖGER, Johann Nepomuk: *c.d.*, s. 60, BACKER, Augustin - BACKER, Alois: *c.d.*, s. 169.

³⁶ „Er diente den Ordensgliedern zum Muster tiefster Demuth und strengster Ascese.“, srov. FEYFAR, Mathias Maria: *c.d.*, s. 278.

³⁷ Nejčastěji společně cestovali přibližně stejně staří příbuzní, event. bratři, pokud mezi nimi nebyl zvlášť výrazný věkový rozdíl. Byl to třeba případ cesty bratří Jana Kristiána (1641-1710) a Jana Seyfrieda (1644-1713) z Eggenberku, která je nově popsána v práci BOK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna: *Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660-1663. Eine kommentierte Edition*. České Budějovice 2012, 530 s.

jeden hofmistr,³⁸ bylo možno rozdělit a umenšit některé náklady, například výdaje za dopravu, za pronájem kočárů či za ubytování, protože obě hrabata bydlela v Římě ve společném pronájmu.³⁹ V neposlední řadě měl v mladém Lesliem Franz Anton jistě vítaného souputníka, přítele a společníka, se kterým si zřejmě dobře rozuměl.⁴⁰ Seim svého svěřence charakterizoval jako ctnostného, střízlivého a rozumného mladíka.⁴¹

I.2. Vilém z Leslie

Druhým účastníkem cesty, který se v korespondenci objevuje, je tedy také mladý hrabě Vilém z Leslie. Vilém byl synovcem generála Waltera Leslieho, původně skotského šlechtice, který se z náboženských důvodů jakožto katolík usadil na kontinentu. Leslie, který se podílel na Valdštejnově vraždě v roce 1634, získal od Habsburků⁴² na českém území například panství Nové Město nad Metují a kromě toho také panství v Kraňsku.⁴³ Walter z Leslie se 22. dubna 1647 oženil s Annou Františkou z Ditrichštejna, sestrou budoucího

³⁸ Josef Seim byl podle všeho také hofmistrem Viléma z Leslie, neboť (kromě toho, že se takové řešení logicky nabízelo) se v korespondenci nezmiňuje o žádné třetí osobě. Bylo by jistě velmi zajímavé srovnání Seimovy komunikace s druhou, lesliovskou stranou, s jeho dopisy knížeti Ferdinandovi, takovou korespondenci ovšem zatím nemáme k dispozici.

³⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 311, dopis knížeti z 2. 12. 1662, Řím: „*Ha il Sig[nore] Conte Franc[esc]o Ant[oni]o una stanzina per gli studii, una sala addobbata di corame doiato, una stanza commune per le visite addobbata di tasetto rosso con liscie gialle, et il Sig Conte Leslie similmente una stanzina per gli studii, noc un'altra stanza che serve di sala, e stanza al suo cammeriere. Ci sono piu stanzine 2 per li servi, una cucina, una cantina, stalla da porvi le legna, e forse un'altra stanza che servira di dispensa.*“

⁴⁰ Tamtéž, fol. 296, opis dopisu kněžně vdově ze 7. 1. 1663: „*H[err] Grau Leslie ist ein wohlgezogener frommer tugendsamer gottforchtiger cavallier, von gueten verstand embsig in seiner studiis, gibt meinen gn[ädi]gen H[errn] Grauen, wan und wo sie zusammen kommen sein gebührenten respect, deswegen er auch grose lieb und affectio gegen ihm gewint.*“

⁴¹ Tamtéž, fol. 112-113, dopis ze 7. února 1665: „*Herengegn H[err] Grau Franz Antonii dem andern ein Studiis und tugente nichts bevorgebent, aller sachen wohl ergründent, aus angeborner sanftmuth alles passion lasset und sich als ein sinnreicher Cavallier verhalten thuet, ausser daß er zuweiln shwermüthige gedancken verspüren lasset.*“

⁴² Podrobněji o jeho působení ve službách Habsburků například WORTHINGTON, David: *Scots in the Habsburg Service., 1618-1648*. Leiden 2003, 330 s. Walter Leslie je příkladem zářné vojenské kariéry šlechtice. Hned zkraje 40. let vstoupil do řad císařské generality, v roce 1650 se stal viceprezidentem dvorské válečné rady, o pět let členem tajné rady a v letech 1665/6 zastával místo vyslance v Konstantinopoli, srov. <http://www.deutsche-biographie.de/sfz50602.html> [cit. 2. 10. 2014].

⁴³ VALENTA, Aleš: *Rodinný archiv Leslieů, Nové Město nad Metuí 1638-1869. Inventář arhivního fondu*. Zámrsk 2013, s. 3., In: http://vychodoceskearchivy.cz/zamrsk/files/2013/10/8899_Rodinn%C3%BD-archiv-Lesli%C5%AF-Nov%C3%A9-M%C4%9Bsto-nad-Metuj%C3%AD-1638-1869_NAD_276.pdf [cit. 2. 10. 2014].

knížete Ferdinanda,⁴⁴ jejich manželství ale zůstalo bezdětné, proto se možná také více angažoval v budování kariéry svého synovce Viléma.

U Vilémových životopisných dat je však třeba opatrnosti. Prakticky jediným údajem o jeho narození, se kterým bylo možno pracovat, byla nekonkrétní formulace „okolo roku 1650“ z encyklopedie biskupů Svaté říše římské,⁴⁵ v takovém případě by však bylo Vilémovi při započetí teologického triennia okolo pouhých třinácti let, což sice není nemožné, ale bylo by to přinejmenším neobvyklé. Přihlédneme-li k tomu, že zmíněná publikace jej uvádí jako syna hraběte Jakuba z Leslie (ve skutečnosti jeho bratra⁴⁶) a jeho manželky Marie Terezie, rozené z Liechtenštejna, jejichž svatební smlouva je datována až do roku 1667,⁴⁷ výše zmíněný rok 1650 zřejmě neobstojí. Dá se tedy možná spíše přepokládat, že byl podobného věku jako Franz Anton. Podle Seima byl povahy od Franze Antona hodně odlišné, temperamentní a nestálé.⁴⁸

Vilém také zdárně dostudoval teologii, ale na kněze měl být vysvěcen až roku 1681 v Římě,⁴⁹ což opět neodpovídá Seimovým informacím, že měl být vysvěcen společně s Franzem Antonem roku 1666. V roce 1696 se pak stal v Grazu doktorem teologie⁵⁰ a o dva roky později údajně i doktorem obojího práva.⁵¹ V průběhu let získal vícero beneficií v zemích monarchie, v březnu roku 1712 byl ve Vídni vysvěcen na biskupa v Terstu. Po čtyřech letech místo toho získal úřad biskupa v uherském Vácu, který v roce 1718 vyměnil za

⁴⁴ SOA Zámorsk, fond RA Leslie, inv. č. 84, kart. 3, *Svatební smlouva Waltera Leslie a Anny Františky, rozené Ditrichštejnové*, dat. 22. dubna 1647.

⁴⁵ GATZ, Erwin (Hg.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches, 1648 bis 1803*. Berlin 1990, s. 268.

⁴⁶ VALENTA, Aleš: *c.d.*, s. 4.

⁴⁷ SOA Zámorsk, fond RA Leslie, inv. č. 121, kart. 7, *Svatební smlouva Jakuba z Leslie a Marie Terezie, rozené Liechtensteinové*.

⁴⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 112, dopis ze 7. února 1665: „*H[err] Grau Leslie bluetreich von nature, deswegen gäch, verenderlich, liebhaber der pomp, ziemlich nach der ehr strebent, von guete und sharpsten verstand [...] Die warheit zubekommen er ist shwer zu contentirn, welches alles ich mit langmütigkeit dissimulirt hab, und noch dissimulirn thue, auch eine darab bin, damit zwishn beyde H[errn] H[errn] guete verständig verbleibe.*“

⁴⁹ GATZ, Erwin (Hg.): *c.d.*, s. 268.

⁵⁰ SOA Zámorsk, fond RA Leslie, inv. č. 179, kart. 9, *Pavel Hansicz SJ, kancléř university ve Štýrském Hradci, prohlašuje opata Viléma Leslie doktorem teologie*.

⁵¹ GATZ, Erwin (Hg.): *c.d.*, s. 268. Z období lublaňského episkopátu jsou k dispozici písemnosti, týkající se zejména finančních záležitostí, uloženo v SOA Zámorsk, RA Leslie.

biskupský stolec v kraňské Lublani.⁵² Zde 4. dubna 1727 zemřel a byl pohřben v tamním dómu.⁵³

I.3. Josef Seim a role hofmistra

Franz Anton je bezpochyby ústřední postavou Seimovy korespondence. Kdo však byl jeho hofmistr, díky němuž máme k dispozici více než sto dopisů, v nichž pravidelně zpravuje knížete o novinkách nejen týkajících se jeho bratra, ale také mezinárodní politické situace, zejména problematických vztahů Svatého stolce a Francie, či dalších zajímavostí života v Římě?

Seim byl duchovním a členem kapituly sv. Václava⁵⁴ v Mikulově, tedy sídle Ditrichštejnů, a je tedy docela dobře možné, že byl knížeti známou osobou nebo minimálně člověkem, o kterém mohl přímo v domácím prostředí snadno získat informace a dobře se s ním před započítím cesty seznámit. Hledání hofmistrů většinou probíhalo spíše formou referencí od příbuzných a přátel.⁵⁵ Více informací o jeho osobě by snad bylo možno získat ze dvou fondů týkajících se mikulovské kapituly, uložených v biskupském archivu v Rajhradě, které jsou ovšem bohužel nepřístupné.⁵⁶ Cesta mladého hraběte Franze Antona byla samozřejmě plánována s dostatečným časovým předstihem a bylo nutné vyřídit některé formality, týkající se například i Seimovy prebendy. Z 20. března 1662 pochází povolení a potvrzení biskupské konzistoře, že se na žádost knížete Seim může s hrabětem vydat na

⁵² GATZ, Erwin (Hg.): *c.d.*, s. 268.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Kolegiální kapitulou při kostele sv. Václava založil roku 1625 kardinál František z Ditrichštejna. Tvořili ji čtyři kanovníci v čele s proboštem. V průběhu staletí byly jejími členy mnohé zajímavé osobnosti, mimo jiné například i v této práci citovaný Mathias Maria Feyfar. Více např.: HANÁČEK, Jiří: *Význačná kolegiální kapitulka u sv. Václava v Mikulově*, Brno 2007, 94 s., CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Založení mikulovské kapituly*. In: KORDIOVSKÝ, Emil – SVOBODA, Miroslav (ed.): *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. Mikulovské sympozium 11. – 12. října 2006*, Brno – Břeclav 2007, s. 113-117, ZLÁMAL, Bohumil: *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, Olomouc 1977, s. 185-187.

⁵⁵ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 232-233.

⁵⁶ Původně v MZA Brno, od roku 2009 uloženo v Diecézním archivu v Rajhradě.

putování do cizích zemí a že mu po dobu jeho nepřítomnosti bude jeho místo v kapitule zachováno a jeho povinností se dočasně ujme k tomu způsobilý vikář.⁵⁷

I během pobytu v Římě se Seim zajímal o svou domovinu a své spolubratry. Například v roce 1663, po vpádu turko-tatarských vojsk na Moravu 5. září,⁵⁸ vyjadřuje hlubokou lítost nad zabitím svého spolubratra Matěje Mudráka a jedním dechem u knížete oroduje za propůjčení uvolněného kanonikátu svému příteli Jodoku Mannenbachovi, toho času vikáři, který Seima v Mikulově zastupoval. Seim v dopise, který je pěknou ukázkou uhlazeného stylu jeho korespondence, vyzdvihuje Mannenbachovy kvality a zásluhy, za které mu byl osobně vděčný, například že se staral v Seimově nepřítomnosti o jeho nemohoucí sestru.⁵⁹

Co bylo tedy vlastně Seimovým úkolem během těchto téměř čtyř let, jaké povinnosti vyplývaly z titulu hofmistra? Jednou z podmínek k tomu, aby se někdo mohl stát hofmistrem, bylo patřičné vzdělání a zkušenosti⁶⁰ a také dobrý původ či dobré společenské postavení. Seim v sobě spojoval teologické vzdělání, díky čemuž mohl být svému svěřenci při studiu nápomocen, a také zkušenosti a znalosti z církevního prostředí, schopnost pohybovat se ve

⁵⁷ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 59: „...damit dem Canonico Nicolspurgensi H[errn] Josepho Seym auf Einzeits verlaubet werde, mit Euer fürstl[ichen] Gnaden Herrn Brudern Herrn Frantzen Antonio Graffen von Ditrichstein in frembde Landen zu peregriniren reservatis tamen Canonicalib[us] reddivib[us] et loco sui relicto idoneo Vicario qui debitas absentis funct[io]nes Eccl[esiast]icas obeat...“

⁵⁸ O škodách konkrétně na mikulovském panství podrobněji např. KUČEROVÁ, Lenka: Toho času velikej strach v zemi byl. Morava v tureckém ohrožení (1605-1683). České Budějovice 2008 (Magisterská diplomová práce), s. 90-91.

⁵⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 225-226: „Under anderen aber ist mier die trauriger zeitung kommen, daß weylend H[errn] Maathaey Mudrack seel mein geweser Chorbruder auf dero fürst Stift zu Nicolspurg jämerlich von denen tartaren ermordet worden, wodurch sein Canonicat zu besagten Nicolspurg vacirent ist. Nun were es mier einer vermessenheit beizurechnen wann Eurer fürst ieh vorgreiffen wolte, mit gehorsambster empfehlung die ienigen person, welcher lobwürdigen wandel, treffliche qualitäten, und sonderbaren eyffer in den dienst Gottes zu gdsgsten Wohlgefallen alle tag EFG vor augen haben. Es will aber mein shuldige danckbarkeit erfordern alles guets zu gönnen deme, der mein stat so rühmlich bishero ver tretten, benebens auch meiner hinderlossenen schwester so treulich beigestanden. Unlangst diesemnoch an EFG mein underthenigst gehor sambsts biten, dieselbe geruhen in ansehung obangezogener motiven den ehrw[ürdigen] herrn Iodocus Mannenbach der zeit meinen Vicarium zu Nicolspurg mit vacirenten Canonicat dasselbst vor allen andern in fürst gnaden zubedancken. EFG versehen hiedurch Gott mit einen treuen diener, so sambt meiner für dero langwirig und glückseelige Regirung so shuldigst so eyfferigst sein Götliche guete anrueffen soll und wird...“

⁶⁰ LEIBETSEDER, Mathis: c.d., s. 84.

strukturách její hierarchie a ve spolupráci s knížetem také vytěžit co nejvíce ať už z vlastních, či získaných kontaktů. Seimovy povinnosti a úkoly během vzdělávací cesty byly individuálně specifikovány v hofmistrovské instrukci,⁶¹ základní záležitosti však lze formulovat i v obecné rovině.

Nejdůležitějšími osobami po boku mladého šlechtice byli právě hofmistr a také komorník, který ještě v 17. století disponoval rozsáhlejšími pravomocemi a staral se spíše o praktickou stránku pobytu, zatímco hofmistr spíše o studijní záležitosti, společenský styk a pěstování kontaktů svého svěřence. V průběhu 17. století lze v úloze hofmistra pozorovat určitý posun, kdy většina povinností přešla právě na jeho osobu.⁶² Z původního učitele či preceptora se tak stal spíš organizátor.⁶³ Hofmistr se staral o zdárný průběh cesty a v případě nutnosti mohl rozhodovat například i o změně trasy a dalších neodkladných záležitostech. Řídil průběh studia svého svěřence,⁶⁴ staral se o zajištění vhodného ubytování, prakticky řídil celou domácnost a služebnictvo a na starost měl také finance. O svém hospodaření si vedl pečlivé účty, které pak pravidelně zasílal knížeti.⁶⁵ Kromě toho také organizoval společenský život svého svěřence, dbal na dodržování instrukce a snažil se skrze síť kontaktů mladému hraběti vylepšit jeho postavení a pomoci navázat nové známosti. V případě Josefa Seima a Franze Antona se jednalo o důslednou snahu získat jednu či více výhodných prebend a zajistit si přízeň vysoce postavených církevních hodnostářů. I z tohoto důvodu byl zvolen Řím, jakožto centrum katolického světa. Také volba hofmistra byla ovlivněna tímto

⁶¹ Rozbor instrukce viz pozdější kapitola této práce.

⁶² LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 88-90.

⁶³ HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 121.

⁶⁴ U Franze Antona zpravoval o průběhu jeho studia na Collegiu Romanu, zajišťoval soukromého učitele cizích jazyků, u klasických kavalírských cest pak také například soukromé učitele šermu, tance apod., srov. HOLÝ, Martin: *Ausländische Bildungsreisen böhmischer und mährischer Adeliger an der Schwelle zur Neuzeit*. In: *Historica: Historical Sciences in the Czech Republic. Series Nova* 11, 2006, s. 72.

⁶⁵ Viz následující kapitola o instrukci.

záměrem- byl jím vybrán zkušený člen duchovního stavu, podobně jako v případech jiných cest, u jejichž účastníků se předpokládala duchovní dráha.⁶⁶

Pro šlechtického syna byl hofmistr zástupcem otcovské autority a poslušnost vůči němu bývá v instrukcích často zdůrazňována. Situace hofmistra tak často byla nelehká, neboť musel najít rovnováhu ve vztahu k mladému šlechtici, tak otci či poručníku a často vybalancovat konflikty mezi oběma stranami. Jaký byl vztah mezi hofmistrem a jeho svěřencem, to bylo značně individuální a jistě vznikaly mnohé třecí plochy. Je těžké postihnout, jak to bylo v případě Josefa Seima a Franze Antona, v korespondenci se nevyskytují takřka žádné narážky na nějaké problémy, naopak Seim mladého Dietrichštejna často chválí a zdá se, že nejednou táhli za jeden provaz.⁶⁷

Hofmistr však mohl plnit ještě jednu roli. Vzhledem k dlouhodobému pobytu v cizině se pro svého pána mohl stát informátorem, komunikačním kanálem, skrze něhož se ke šlechtici dostávaly novinky nejen ze světa politiky. V korespondenci Seima s knížetem Ferdinandem je tento rozměr velmi silně přítomen. Kníže Ferdinand, jakožto jeden z předních šlechticů monarchie, pěstoval rozsáhlé písemné styky a v průběhu let stále rozšiřoval svou komunikační síť.⁶⁸ Co se týká informací ze zahraničí, dopisoval si zejména s císařskými vyslanci po celé Evropě.⁶⁹ Seimův pobyt v Římě umožnil získávat čerstvé informace od relativně nezasvěceného pozorovatele ohledně papežské politiky, dění v církevních kruzích, ale také různé společensky pikantní informace apod.⁷⁰

⁶⁶ Například hofmistr Maxmiliána z Trautmannsdorfu, Rutger z Groesbeeku, jejichž cesta započala v roce 1651. Maxmilián ovšem směřoval spíše na sever, studia absolvoval v Lovani a během své cesty se věnoval i šlechtickým cvičením. Mladý hrabě však po dosažení plnoletosti začal rebelovat, rozhodl se pro světskou dráhu a také vyměnil hofmistra, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 154-157.

⁶⁷ Například v uklidňování zjevně téměř věčně kritické Franzovy matky.

⁶⁸ Podrobněji ke komunikační strategii a jeho informační síti SMÍŠEK, Rostislav: *c.d.*, s. 304-323, 417-452.

⁶⁹ Podrobně tamtéž, s. 419.

⁷⁰ Viz kapitola o Seimových reflexích politiky.

Za své služby byl hofmistr pochopitelně placen, v případě Seima se jednalo o 300 zlatých ročně,⁷¹ což při srovnání s platem jiných hofmistrů, který se v daném období pohyboval od této cifry až po ohromující sumu 1200 zlatých hofmistra bratří Eggenberků, představuje poměrně úspornou částku.⁷² Z korespondence vysvítá, že pravidelný plat dostával od knížete, který jej do celé akce angažoval, a od Leslieho pak měl dle dohody obdržet následný *recompens*,⁷³ jehož výši ovšem také neznáme.⁷⁴ V následující kapitole se blíže podíváme na instrukci, kterou se měli Seim a jeho svěřenec během římského pobytu řídit.

⁷¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 61, pověřovací dopis od knížete Ferdinanda, koncept s datací 29. 9. 1662.

⁷² Zajímavé srovnání hofmistrovských platů viz KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 241.

⁷³ Odměna ve formě jakési prémie po zdárném dokončení cesty, jejíž výše se pohybovala ve velkém rozmezí, srov. tamtéž, s. 242-243.

⁷⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 280, dopis knížete Ferdinanda Seimovi z 20. dubna 1663: „[...] *in was terminis das iungern hern Graf Leslies sachn stehet, umb was wir auff allen faall, wan man unßern gehrhabliche anstalten undt anordnungen umbstossen wirdt, zue thun resolvirt sein, dan gehrhaab zue sein, die gelder herzu gebn, so mehr auß lieb alß shuldigkeit geshieht waß H[err] Graf Leslie der fürstin gesagt ist unß unwiessendt, ist aber wohl glaublich, das Er ihr vermeldt habe, das alles auf gleiche spesa gehet, undt kan auch sein das Er Euer be soldung darunter vermeindt, worüber wir auch aber schon das widerspiel erinnert habn, das wir nemblich diáe gemachte besoldung allein gebn. Undt ihr von herrn Graf Leslie Ewer recompens zuehoffn habet.*“

II. Cestovní instrukce Ferdinanda z Ditrichštejna

Následující kapitola bude pojednávat o cestovní instrukci, resp. dvou instrukcích, které pro svého nevlastního bratra Františka Antonína a jeho hofmistra Josefa Seima, který jej měl na cestě a při studiu provázet, sestavil kníže Ferdinand z Ditrichštejna.⁷⁵

Cestovní instrukce, které byly vydávány většinou otci nebo poručíky,⁷⁶ patří do širší skupiny šlechtických instrukcí jako takových, které se týkají například hospodářské správy panství, finančních otázek, vydávaly se také pro jednotlivé dvořany a zástupce různých úřadů apod. Výjimkou nebyly ani instrukce v církevním či dvorském prostředí.⁷⁷

Cestovní instrukce jako svébytný historický pramen byla dlouhou dobu v českém prostředí spíše opomíjena.⁷⁸ Badatelé, zabývající se kavalířskými cestami, se většinou soustředili zejména na deníkové záznamy a jejich případné edice, teprve v nedávné době přišla ke slovu ve větší míře také dochovaná korespondence, účetní materiály apod.⁷⁹ Nyní se badatelé podrobněji zaměřují právě i na cestovní instrukce. Komplexnější analýzou cestovních instrukcí jako takových a srovnáním více než dvou desítek vzorků, pocházejících převážně z archivů na českém území, se ve své práci zabýval Tomáš Foltýn,⁸⁰ z jehož

⁷⁵ Instrukce datovány Mikulov 1. 9. 1662, MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 5-10.

⁷⁶ Z českého prostředí je známa pouze jedna instrukce, jejíž autorkou byla matka, a sice Marie Žofie z Lobkovic, jež ji vydala pro syna Leopolda Josefa Popela z Lobkovic. Srov.: FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalířských cest (1640-1740)* (Dále jen *Cestovní instrukce*). In: SVOBODA, Milan (ed.): *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference. Liberec 8.-9. prosince 2005*, Liberec 2006, s. 82, KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 215-217.

⁷⁷ Zajímavým počinem nedávné doby je následující sborník příspěvků, zabývajících se právě instrukcemi tohoto typu: HIPFINGER, Anita (Hg.): *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert* (Dále jen *Ordnung durch Tinte und Feder?*). Wien 2012, 440 s. Dále např. WÜHRER, Jakob – SCHEUTZ, Martin (Hg.): *Zu Diensten Ihrer Majestät. Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof*. Wien – München 2011, 1255 s., WINKELBAUER, Thomas: *Instruktionen für Herrschaftsbeamte und grundherrliche Ordnungen in den österreichischen und böhmischen Ländern*. In: PAUSER, Josef – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*, Wien – München 2004, s. 409-426.

⁷⁸ V německé historiografii se tématu hlouběji věnovali např. LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, STANNEK, Antje: *c.d.*

⁷⁹ Nejvýznačnější práce české historiografie na téma kavalířských cest lze nalézt v úvodu, v poznámce č. 5.

⁸⁰ FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 74-116.

poznatků budu do jisté míry vycházet a které poslouží ke srovnání s instrukcí psanou pro Franze Antona z Dietrichštejna a jeho hofmistra Josefa Seima.

Je samozřejmě nutné vzít v potaz, že se jedná o pramen normativní povahy, který představuje ideální podobu cesty, jíž by se měl mladý kavalír se svým hofmistrem co nejvíce přiblížit, přesto nebo právě proto vzniká zajímavá možnost porovnat ideální vzorce chování, popsané v instrukci, nejen s obdobnými instrukcemi z téhož období, ale také s pozdějším průběhem konkrétní cesty. Obvykle bohužel materiály ke konkrétní cestě nejsou natolik komplexní a neobsahují všechny typy výše popsaných pramenů,⁸¹ zde však máme to štěstí, že se dochovala jak instrukce, tak původně plánovaný itinerář cesty, účetní materiál i korespondence, byť z valné většiny pouze jednosměrná.

Instrukce a jejich význam je možno chápat ve dvou rovinách, jak si všímá Jiří Kubeš,⁸² a to v rovině obecné a v rovině individuální. V první z nich se zrcadlí tehdejší názory společnosti na výchovu mladých šlechticů a přípravu na jejich budoucí roli. Odráží se zde vliv děl autorů jako Baldasare Castiglione či pozdějších populárních příruček chování.⁸³ V individuální rovině se pak jedná o konkrétní představy a požadavky pisatele instrukce, případně výčet úkolů, kterých se má mladík v cizině zhostit (návštěvy poutních míst, audience u významných osob apod.). V případě Franze Antona jsou to například pokyny pro Seima ohledně vykonání významných návštěv či důraz na výuku španělštiny vedle populární italštiny a francouzštiny, což lze vysvětlit mimo jiné v souvislosti s genealogickými vazbami Dietrichštejnů na španělské prostředí.⁸⁴ Kníže Ferdinand španělštinu neovládal, což byl jeden

⁸¹ Tamtéž, s. 79.

⁸² KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 205.

⁸³ Tamtéž, dále např. STANNEK, Antje: *c.d.*, s. 56-61: např. Stefano Guazzo - *De la civil conversazione*, Francois Salignac de la Mothe Fénelon - *Les Aventures de Télémaque*,... Dále je v instrukcích dosti připomínána neostoická filosofie a její důraz na kontrolu afektů a vášní, jakož i idea *l'honnête homme* Francouze Nicolase Fareta, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 205.

⁸⁴ Kromě rodinných vazeb měli Dietrichštejnové ve Španělsku i de facto dědičný majetek spojený s komendou calatravského řádu, podrobně BAĐURA, Bohumil: *Ditrichštejnové a Španělsko*. In: BARTEČEK, Ivo – RESKA, Jaroslav: *České země a Španělsko. Z dějin česko-španělských vztahů*. Sborník textů přednesených dne 5. října 1994 na odborném sympoziu konaném v rámci Dnů španělské kultury v Ostravě. (3. – 6. října 1994), Ostrava 1996, s. 41-58.

z důvodů, proč se jeho úsilí o dosažení místa císařského vyslance ve Španělsku na počátku 60. let minulo účinkem.⁸⁵ Motivace ke studiu jazyka byla spojena i se zájmem o eventuální možnost zisku nějakého církevního úřadu.

I když se v případě Franze Antona nejedná o klasickou kavalírskou cestu, protože hlavní těžiště celé akce spočívalo ve tříletém studiu v Římě a v přípravě na církevní dráhu, přesto má mnohé její rysy. Nejinak je tomu i ve formě a obsahu instrukce. Instrukce byla zpravidla sepsána ještě před započítím cesty a byla adresována jak kavalírovi, tak hofmistrovi.⁸⁶ V našem případě tak učinil nevlastní bratr Ferdinand z Dietrichštejna, aby dal Franzi Antonovi „*instrukci a bratrské upomenutí, jak se [...] má chovat v cizích krajích.*“⁸⁷

II.1. Instrukce pro hraběte Franze Antona z Dietrichštejna

Nejprve bude pojednáno o instrukci z 1. září 1662, adresované Franzi Antonovi, jež se dochovala ve formě opisu. V nezákladnějším schématu se skládá z několika následujících částí. První z nich je krátký úvod, který v sobě slučuje název dokumentu, jméno adresáta, důvod a účel vzniku instrukce.⁸⁸ Následuje šestnáct pod sebe seřazených, arabskými číslicemi označených bodů s konkrétními příkazy, celou instrukci pak uzavírá závěrečné shrnutí.

V literatuře⁸⁹ se setkáváme s tematickým členěním, které je ve všech instrukcích dosti podobné a ani tato není výjimkou.⁹⁰ V první řadě se jedná o příkazy ohledně náboženského života, příp. praktikování svátostí. Zejména v období třicetileté války nechybí ani poznámky,

⁸⁵ SMÍŠEK, Rostislav: *c.d.*, s. 258.

⁸⁶ Někdy dostávalo vlastní instrukce i služebnictvo, srov. LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 33.

⁸⁷ MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359 (v této kapitole dále jen *Instrukce*), fol. 5: „*Instruction und brüderlich wohlmeinente Errinderung, wie mein Bruder Franz Antonii in den Frembden landen sich zuverhalten hatt.*“

⁸⁸ Lze tedy říci, že do jisté míry se forma podobá schématu ostatních typů instrukcí, srov. HIPFINGER, Anita (Hg.): *c.d.*, s. 18. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 5: „*Instruction und brüderlich wohlmeinente Errinderung, wie mein Bruder Franz Antonii in den Frembden landen sich zuverhalten hatt.*“

⁸⁹ FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 85-86, KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 205-215.

⁹⁰ Jedná se o toto pořadí: správný náboženský život, bezpečnost a ochrana, zdraví, studium, event. u hofmistru pak otázky finanční.

aby se mladý kavalír vyhýbal kontaktům a zejména intelektuálním diskusím s jinověrci.⁹¹ To samozřejmě v případě Franze Antona a jeho studia na katolickém kollegiu ve Svatém městě bylo poměrně bezpředmětné, nicméně první bod také patří náboženství, ač je velmi stručný. Mladík má jednoduše pokračovat ve svém zbožném životě, který dosud vedl.⁹²

O něco obsažnější jsou naopak následující body, týkající se ochrany a bezpečnosti nejen těla, ale i duše. U kavalírských cest jsou zpravidla mladí muži upozorňováni, aby se vyvarovali hazardním hrám a kontaktu s ženami. V případě Franze Antona vidíme, že takováto doporučení nebyla od věci ani u budoucího duchovního. Chybí snad pouze varování před souboji a přemírou alkoholu.⁹³ I on byl nabádán, aby se vyhýbal špatné společnosti, čímž *„leib und seel in gefahr und verderben kommen“*, vystříhal se nevhodné konverzace a neodvádělo ho to od studií.⁹⁴ Je možná překvapivé, že i u šlechtice, jehož život měl být zasvěcen církvi, je s výstrahou zmiňováno nebezpečí tajných zásnub či dokonce sňatku *„mit einiger Dama, die seyn auch wer sie will“*. Vrátka ke změně životního kurzu tak zůstávala pootevřená,⁹⁵ nicméně za žádných okolností se tak nemělo stát *„ohne worwissen meiner“*, tedy knížete ani matky vdovy. Vycházelo se z praxe, že se mladí šlechticové stávali často vytuženou kořistí mnohých ambiciózních matek.⁹⁶ Nechybí ani obligátní varování před hazardními hrami, kterým se má vyhýbat, jako dosud.⁹⁷ Hraběti je také zakázáno vycházet

⁹¹ LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 40.

⁹² Instrukce, fol. 5: *„Gleich wie er bis dato Gott vor augen gehabt, unser liebe Franz und die heiligen Gottes verehrt, in allen ein Christlichen Wandel geführt, also wird er solcheß in der frembde umb soviel mehr zu continuiern shuldig sein.“*

⁹³ FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 90-94.

⁹⁴ Instrukce, fol. 5, bod č. 2: *„Böse gesellschaften von Manns und Weibs personen, als wodurch leib und seel in gefahr und verderben kommen, ernstlich meiden. Sich auch der bey den jungen Cavalliren gewöhnlichen conversation mit denen Damoisellen auff alle weg enteüsern, damit er an seinen Studiis nit etwan distrakirt, oder verhindert werde.“*

⁹⁵ Výměna církevní kariéry za světskou životní dráhu se děla nejen z popudu rodičů, vyskytla-li se nějaká zajímavá příležitost nebo pokud si to vyžádaly okolnosti, ale také prosazením vůle samotných mladíků, jako v případě třetího syna knížete Ferdinanda, Waltera Xavera Ditrichštejna nebo poněkud svéhlavého rebela Maxmiliána z Trautmannsdorfu, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 154-157, 278-279.

⁹⁶ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 180.

⁹⁷ Instrukce, fol. 5: *„Inmasen er bishero dem spielen nit zugethan, also wird er künftige auch vor Karten, Würffel und anderen Costbaren spielen, auff barg, oder umbs geld, sich fleisig hüeten. Und ob er shon von Cavallirs*

v noci z domova a „*vielweniger ausser denn hauß schlaffen*“. Otázkám zdraví a postupu v případě nemoci je zde, na rozdíl od jiných instrukcí, věnován prostor jen v rámci jednoho bodu, a to až téměř na konci, v bodě čtrnáctém.⁹⁸

Velkou část instrukce pak tvoří pokyny ohledně studia. Den měl být pečlivě rozdělen a účelně využit ke studiu, „*auff das mann nit sage, er hette sein zeit ubel angelegt*“. Velký důraz je zde kladen na osvojení si cizích jazyků, neboť podle názoru knížete „*es ist aber einem ieden Cavallire und hohen ministro wohl anständig, wo nicht vonnöthen, der frembden sprachen kündig seyn*“. V prvním roce pobytu se měl učit italsky, ve druhém francouzsky a ve třetím španělsky, což se mu jistě bude hodit nejen při cestování.⁹⁹ Tyto jazyky byly kromě němčiny a latiny také nejfrekventovanějšími jazyky u císařského dvora a patřily mezi pět řečí, tzv. *Standardsprachen*, které byly také součástí vzdělání budoucího panovníka.¹⁰⁰ Specifikováno bylo dokonce i studium teologie a zdůrazněna nutnost, aby si osvojil knihu *Disputationes de controversiis christianae fidei* od svatého Roberta Bellarmina a ve třetím ročníku se věnoval domácímu studiu kanonického práva.¹⁰¹ Při styku s učenou společností bylo Franzi Antonovi doporučeno, aby spíše naslouchal a nepouštěl se na tenký led intelektuálních disputací a také si měl zaznačovat důležité informace a kdo je kdy pronesl.¹⁰²

und Damoisellen dazu berueffen würde, so könnte mann sich mit der unwissenheit auff guete manier entschuldigen. Wodurch ihme doch ein honorte und moderate recreation dar nit widerinthen wird.“

⁹⁸ Instrukce, fol. 6-7, bod č. 14: „*Auff daß der hoffmeister rechenshafft geben könne, wan dem bruder /davor doch Gott seye/ etwaß zustünde, wird mann denselben stetts soviel es sein kan, umb sich haben, ohne sein wisen nit ausgehen, wie dann mein ernstlicher beuelch ist, daß er hoffmeister ausser krankheit in oden an daß bruders kammer stettig schlaffen soll.*“

⁹⁹ Instrukce, fol. 5, bod č. 8: „*Dahero flaiß anzuwenden, daß er sich der Italianischen sprach aß erste, der Französischen daß andere, und der Hispanischen daß dritte iahr mit perfection imposessire, welches ihme in durchraisung selbiger länder wohlbekomme, und von langwüriger mora befreyen wird.*“

¹⁰⁰ Podrobněji o jazycích a jazykovém vzdělání v prostředí císařského dvora a monarchie WUZELLA, Walter-Michael, *Untersuchungen zu Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780*. In: BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (ed.): *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*. České Budějovice 2003 s. 415-438.

¹⁰¹ Instrukce, fol. 5-6, bod č. 9: „*Neben dem Studio Th[eo]l[o]gio Speculativo mus mann sich in denen controversiis Card[ina]lis Bellarmini belesen, und in dritten iahr das Ius Canonicum von einen absonderlichen Doctore zu bequemer Zeit in dem hauß hören.*“

¹⁰² Instrukce, fol. 6. body 10 a 11: „*In der conversation mit waserley gesellschafft, dörf mann sich in keinen hizigen discours quoad Politica, Publica, sive Rationem Status, Nation streit oder Praecedenz mit niemand nit einlasen: Iedoch umb alles zuerforshen einer curiosen affabilität sittlich gebrauchen. Mit wem, was und wo mann redet in sachen von importanz ist embsich auffzu notirn.*“

Měl se tak přitom učit i umění společenské konverzace a jemného vystupování, při setkání s osobami, které toto ovládaly, je mu pak doslova doporučováno, aby „*durch practicirung und imitirung derselben ein gleichmäsige perfection an sich nehmen möge*“.

V posledních dvou bodech je poté zdůrazňována autorita Seima jako hofmistra. Hofmistr byl nejen průvodce a společník mladého šlechtice, v první řadě byl vždy chápán jako zástupce v daleké domovině dličího otce, resp. nevlastního bratra a jako takovému mu měl svěřenec projevovat patřičnou úctu.¹⁰³ Franz Anton je tedy povinován Seimovi „*sein gebührender respect zugeben*“ a podrobit se všem příkazům, obsaženým v hofmistrově instrukci, dopise či rozkazu od knížete.¹⁰⁴

V závěru pak kníže v duchu doby svého bratra nabádá, aby svým konáním ctěl svůj rod a hleděl mu zajistit ještě větší slávu.¹⁰⁵ I zde tedy můžeme vnímat jednu z typických tendencí barokní aristokracie, totiž zdůrazňovat kontinuitu rodu a mít neustále na paměti svou příslušnost a zodpovědnost k rodině a její pověsti.¹⁰⁶

Instrukce psaná pro Franze Antona má celkem pouze čtyři strany a rozsahem patří mezi stručnější. Průměrně měly cestovní instrukce 6-8 stran, nejvíce pak okolo 16-18 stran, zdaleka nejobsáhlejší je pak instrukce Humprechta Jana Černína z Chudenic pro jeho syna Heřmana Jakuba, která má 33 stran.¹⁰⁷ Ačkoliv byla výše popsaná instrukce určena pro poněkud jinou příležitost, než byla kavalírská cesta v pravém slova smyslu, vidíme, že s ní má společné mnohé rysy a obsahově jsou si dost podobné. Vzhledem k její stručnosti je zde však obecně nejvíce kladen důraz na dobré mravy, studium a společenský styk, přičemž jiné otázky, jako bezpečnost a ochrana zdraví, jsou spíše v pozadí, což však odpovídá jak situaci

¹⁰³ Více k roli a úkolům hofmistra např. LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 86-96.

¹⁰⁴ Instrukce, fol. 7, bod. č. 16: „*Waß der hoffmeister vermög seiner von mier habenten instruction, brieff, oder beuelch ermahnen wird, nicht anders alß von mier selbst seinen bruder auffzunehmen.*“

¹⁰⁵ Tamtéž: „*...versehe mich vom den bruder unserem hauß zu ehren, ihme selbst zum besten und gröseren auffnehmen beobacht zu werden.*“

¹⁰⁶ Např. MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004, s. 86-109.

¹⁰⁷ FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 84.

dlouhodobého pobytu v jednom místě, tak faktu, že se nejednalo nejstaršího o syna a dědice rodinného majetku, takže nebyly rozvedeny do takových podrobností.

II.2. Instrukce pro hofmistra Josefa Seima

Druhá instrukce pak byla sepsána přímo pro hofmistra a je dochována ve formě pětistránkového konceptu. Rozsahem je tedy o něco delší, obsahuje celkem 21 bodů. Jedná se především o praktické záležitosti, spojené ať už s cestou samotnou, nebo s pozdějším pobytem v Římě. Po formální stránce má, ve srovnání s instrukcí pro hraběte, stručnější úvod a chybí jí závěrečné zakončení, což je v případě konceptu pochopitelné.

Instrukce začíná pokynem ohledně průběhu samotné cesty. Seim se svými svěřenci neměl nikde zdržovat déle než jeden či dva dny a cestování mělo probíhat inkognito.¹⁰⁸ Tento způsob byl u účastníků kavalírských i jiných cest velmi oblíbený a v instrukcích je často zahrnut.¹⁰⁹ Šlechtic cestoval pod pseudonymem a jiným šlechtickým titulem, zpravidla o jeden až dva stupně nižším, než byl ten skutečný, nikdy ne opačně.¹¹⁰ Fakt, že tuto formu cesty pod pseudonymem využil i mladší člen rodiny, určený pro církevní dráhu, který navíc disponoval pouze hraběcím titulem, vypovídá o prestiži dietrichštejnského domu. Inkognito mělo z pohledu šlechtice mnohé nesporné výhody. Jednou z nich byla možnost ušetřit nemalé náklady, například za nové šatstvo či reprezentaci. Dále se pak, zvláště v situacích podobné této, kdy účastníky poněkud „tlačil čas“¹¹¹, mohl vyvléknout z kolotoče oficialit, jako bylo představení u místního dvora, audience u významných šlechticů a církevních hodnostářů apod. Inkognito bylo levnější variantou než oficiální přítomnost u dvora a umožňovalo

¹⁰⁸ Instrukce, fol. 8., bod č. 1: „...sich in keiner Statt über 1. oder 2. tag langist nicht aufhaltn, sich auch niergendts zuerkennen gebn...“

¹⁰⁹ Podrobněji o cestování inkognito např. STANNEK, Antje: *c.d.*, s. 176-179. Zajímavou studii o tomto fenoménu dále např. CONRADS, Norbert: *Das Incognito. Standesreisen ohne Konventionen*. In: BABEL, Reiner – PARAVICINI, Werner (Hg.): *Grand Tour. Adeliges Bildungsreisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*. Ostfildern 2005, s. 169-204.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 176.

¹¹¹ Součástí prvního bodu instrukce je i nařízení, aby do Říma dorazili „wenigist 9. oder 10. tn tag vor aller heiligen...“

mladým šlechticům setkat se snáze i s příslušníky jiných sociálních vrstev a „seznámit se tak s těmi, jimž měli v budoucnu vládnout“. ¹¹² Samozřejmě, že inkognito se ne vždy podařilo udržet v tajnosti a častokrát byla velmi dobře známa skutečná identita nově dorazivšího šlechtice. ¹¹³ Inkognito Franze Antona pak mělo být přerušeno v Benátkách, kde měl za úkol navštívit císařského vyslance, hraběte Humprechta Jana Černína z Chudenic. ¹¹⁴ Dále měl „nepoznán“ pokračovat až do Říma, kde měl *„incognito außgeben, mit vermelden, daß Er sich aldorten bloß darumbr aufhaltn, seiner Studia zue absolvirn“*. ¹¹⁵

Velká pozornost je v instrukci věnována ubytování v Římě. I zde je patrná snaha o co nejlepší hospodaření s financemi a vůle ušetřit si zbytečné výdaje. Kníže proto doporučuje *„unweit bey Collegio Romano ein kleines haus in bestandt zue nehmen“*, aby Franz Anton a hrabě Leslie mohli do školy docházet pěšky a nebylo tak nutné řešit finančně náročnou dopravu. ¹¹⁶ Specifikována je i ideální dispozice tohoto bydlení a vybavení bytu. ¹¹⁷ Hrabě měl mít k dispozici dva pokoje - jeden jako ložnici a studovnu, druhý jako přijímací salon, který mohl být reprezentativně zařízen - *„das zimmer, wo der Graff die frembde empfängt, khan mit guldene leder oder andern uncostbaren ausgelichenen Taperzereyen, wie auch einem dergleich tepich, undt 2 oder 3 lederne seßel, mit seidene frantzen adobirt werden“*. Dále měl být v bytě pokoj pro hofmistra a pokoj pro služebnictvo. Kníže také rozhodoval o početnosti personálu - kromě komorníka, ¹¹⁸ o němž víme, že se jmenoval Václav, ¹¹⁹ a jednoho dalšího

¹¹² STANNEK, Antje: *c.d.*, s. 177.

¹¹³ Někdy tedy v průběhu cesty došlo po schválení otcem k ukončení cesty „al incognito“, i když to znamenalo navýšení nákladů, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 164-165.

¹¹⁴ Instrukce, fol. 8, bod č. 1: *„[...] zue Venedig, allwo den kay[ser]l[ichen] Potshafter, herr Graff von Tshernin zuebesuchen sein wirdt.“*

¹¹⁵ Instrukce, fol. 9, bod č. 8.

¹¹⁶ Situacím, ve kterých bylo přípustné pronajmout si kočár, se pak dokonce věnuje celý čtvrtý bod instrukce.

¹¹⁷ Instrukce, fol. 8, bod č. 2: *„[...] worinnen nicht mehr vonnothen sein wirdt, als zwey zimmer vor den graffn, eins zum liegen undt studirn, daß ander eine frembde zuempfang, Item ein zimmer vor den hoffmeister undt eins vor die diener.[...]Stüll, bauck, zin, Kuchl geshier, bath tishtücher wie auch bey löcher vor die leuth khönnen erkhaufft und bey der abreiß wieder verkauft werden[...]“*

¹¹⁸ O proměně role komorníka v rámci kavalířských cest LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 88-89. V průběhu 17. století jeho význam a pravomoce klesají a mnoho jeho úkolů přejímá hofmistr, nestará se jen o organizační záležitosti a studium, ale také každodenní potřeby svého svěřence a celé domácnosti.

¹¹⁹ Jmenován např. v účtech jako *„Cammeriere Wenzel“*, např. fol. 418.

sloužícího, kteří společnost doprovázeli již z domoviny, bylo v Římě třeba najmout už jen „*köchin oder Koch [...] undt Kuchlbuebe, übrigs genug sein werde, die küchl zueuersehn*“.

Dalším znakem instrukce je všudypřítomný apel na umírněnost, přiměřenost.¹²⁰ Ve věci stolování se doporučuje žádný přílišný nadbytek, ale ani nedostatek, nejlépe „*von 6 bieß in die 8 speisen*“, tedy přiměřenost ryze šlechtická. Čtvrtý bod se pak týká kočáru, velmi nákladné záležitosti. Kavalírská cesta byla samozřejmě velmi finančně náročná a právě výdaje za dopravu tvořily vedle nákladů na ošacení a bydlení velkou položku.¹²¹ Mít vlastní kočár, dle slov knížete v instrukci, „*laßn die ienige zeitn nicht zue*“, nicméně je možno si nějaký pronajmout v neděli či ve svátek, v nejlepším případě si jej pak pronajmout společně s dalším mladým kavalírem a tak opět snížit náklady.¹²² Je příznačné, že největší výdaje za pronájem kočáru pro Franze Antona a Viléma Leslieho spadají do roku 1663, tedy do doby, kdy probíhalo nejvíc oficiálních návštěv a audiencí u církevních hodnostářů, nejčastěji za účelem zisku kanonikátů pro oba mladé šlechtice, což se v Seimově korespondenci objevuje na mnoha místech.¹²³ Koupě a držení vlastního kočáru však nepřipadalo v úvahu, neboť by se jednalo o příliš vysokou položku v rozpočtu.¹²⁴ V této záležitosti samozřejmě vždy záleželo na finančních možnostech a také prioritách organizátora cesty.¹²⁵ Je zajímavé, že o osm let později, v instrukci z roku 1670 pro cestu svého nevlastního bratra Filipa Zikmunda, je již

¹²⁰ Jedna z velebených křesťanských ctností a také rysů rozumného aristokrata se zrcadlí také v pokynech ohledně odívání, viz níže.

¹²¹ V některých případech dohromady i polovinu celkových nákladů srov. LEIBETSEDER, Mathis: *c.d.*, s. 72. 122 Instrukce, fol. 8, bod č. 4: „*Eine Carozza zue haltn, laßn die ienige zeitn nicht zue doch khan man zur zeitn an einens Sonntag oder feyertag, ein lehen Carozza auf eine gantz. Oder halb tag aufnehmen, und wann es sich thun läst, solche Carozza mit und neben einem andern jung herrn zueding, auf daß die Uncosten gering sein möchten.*“

¹²³ MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, např. fol. 290, dopis ze 17. února 1663: „*Die Spesen der Carozzen können noch nit E[ure] F[ürstliche] G[nade] bevelch noch moderirt werden, alldieweil die visiten biß dato nit vollendt.*“ Tamtéž, fol. 272, dopis ze 7. dubna 1663: „*Zu beiligerer ratung kommen die spesen für die Carozzen hoch, umb willen mann sich derselben bey werenten sollicitirn umb die Canonicaten oft gebrauchen, und vonwegen der Österrliche feyertagen doppelten lohn dafür bezahlen muessen.*“

¹²⁴ Tamtéž, fol. 268-269, dopis z 5. května 1663: „*[...]wieviel auf 2 laggaien, einen kutsher iährlich gehen möge, bericht ich gehorsambst, daß man 40 biß 42 Cronen zudingente Pflege, wobey aber zu bedrachten, daß mann einmahls oder selten ad satisfactionem dardurch beidenet werde. Einem Laggeyen wie auch dem kutsher werden fürs monath 6 cronen zahlt. Die liberey für ein person möchte iährlichen auff 26 oder 28 cronen kommen. Hielte dannenhero für rathsamer und reputirlicher eigne Ross und wagen zuhaben, so zu erkauffen beyleuffig 350 und zu erhaltern, sambt des Gutshers salario monathlich 22 Cronen kosten möchte.*“

¹²⁵ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 279-281.

kníže Ferdinand v otázce kočáru poněkud velkorysejší a naopak svému třetímu synovi Walteru Xaverovi během jeho studia v Lovani kočár nepovolil vůbec.¹²⁶ Je možné, že to souvisí také s pořadím syna či bratra v rodině a s účelem jeho cesty. Walter Xaver se měl podobně jako Franz Anton stát duchovním, proto zřejmě kníže nepovažoval výdaje tohoto typu za obzvlášť důležité a snažil se v tomto směru ušetřit.

V souvislosti s křehkou rovnováhou přiměřenosti, dostatečné reprezentativnosti a adekvátních výdajů lze zmínit také devátý bod instrukce, týkající se oděvu pro mladého hraběte.¹²⁷ Šaty mají být skromné a čisté, podle tamější módy, každopádně pořízené bez nějaké extravagance a velkých výdajů. Požadavek přizpůsobit se místnímu oděvu a příliš nevyčnívat je pro dané období typický.¹²⁸ Patřičné odění bylo pro šlechtice součástí jeho identity, vybrané vzezření, chování a působení pomáhalo utvářet urozenost jako takovou a bylo součástí tzv. sociálního kapitálu, tolik významného nejen pro barokní aristokracii.¹²⁹ Otázka vhodného oděvu byla hojně reflektována i v barokních příručkách chování.¹³⁰ Při cestách a dlouhodobějších pobytech v cizině bylo pro kavalíry považováno za vhodné, ba nutné přizpůsobit se místnímu oděvu, v opačném případě mohlo být považováno za „*unhöflich, wenn sie die reisende kavalire nicht der kleidungssitten anpassen*“.¹³¹ Sami kavalíři pak přikládali oděvu různou důležitost, někteří tyto záležitosti přenechávali hofmistrovům, jiní až křečovitě lpěli na skvělém oděvu.¹³² U Franze Antona jako budoucího duchovního pak samozřejmě v korespondenci nacházíme zmínky o nutnosti nákupu oblečení vhodného pro duchovní stav. Zajímavé je, že některé kousky oblečení Franz Anton nosil

¹²⁶ Tamtéž s. 210-211.

¹²⁷ Instrukce, fol. 9., bod č. 9: „*Die Kleid meines brudern anbelangend, werdn solche modeste undt sauber, alß wie er aldorten der brauch, doch ohne excess und grosen spesa gemacht werden.*“

¹²⁸ O významu oděvu pro šlechtu v období baroka např. STANNEK, Antje: *Kleider machen Grafen*, In: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. - 8. září 1994 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem 1995, s. 279-292.

¹²⁹ Srov. např. MAŤA, Petr: *c.d.*, s. 275.

¹³⁰ např. dílo italského autora Giovanni della Casa *Galateus*.

¹³¹ LEY, Klaus von (Hg.): CASA, Giovanni della: *Galateus. Das Büchlein von erbarn/höflichen und holdseligen Sitten, verdeutscht von Nathan Chytraeus*. Tübingen 1984, s. 21.

¹³² KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 277-278.

s trochou nadsázky snad až do roztrhání, než přišla řada na nové.¹³³ Seimovo nadnesené vyjádření je nutno brát samozřejmě s rezervou, chtěl spíše před knížetem obhájit nutnost výdajů tohoto typu.

V šestém bodě je pak zmíněno, že bude hrabě v Římě povinen vykonat některé návštěvy významných kardinálů a knížat podle přiloženého (bohužel nedochovaného seznamu)¹³⁴ a v devátém bodě jmenovanému „*Cardinal Colonna alß Protectorem Germaniae [...] nach hoff zue courtesirn*“.¹³⁵ Franz Anton absolvoval dlouhou řadu audiencí v prvních týdnech roku 1663 a navázal kontakty s mnohými kardinály, přes něž se poté Seim, vyzbrojen dokumenty a doporučeními, snažil pro svého svěřence získat církevní úrad. „Kanonikát“ je v dochované korespondenci s trochou nadsázky heslem jara a léta 1663. Nejvyšší metou potom byla audience u samotného papeže, kterou Franz Anton vykonal po různých průtazích 28. ledna 1663.¹³⁶ Audience u papeže však byla často vyvrcholením i kavalírských cest v Itálii a většinou se to neobešlo bez příslušných konexí.¹³⁷

Dalším z hofmistrových úkolů bylo samozřejmě dohlédnout na studia mladého hraběte a během tříletého studijního pobytu se snažit, jak už bylo několikrát zmíněno, umést cestu k jeho budoucí kariéře.¹³⁸ Měl také bedlivě sledovat možnosti, které se naskytou, a podniknout příslušné kroky k jejich využití.¹³⁹ Stran studia měl dbát na to, aby hrabě správně využíval čas, pilně studoval, cvičil se ve filosofických disputacích a také, jak bylo na

¹³³ MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, např. fol. 272-273, dopis ze 7. dubna 1663: „*Daß kurz geistliche kleid ist sehr vonnöthen gewest, dann die lange röck und mäntel, welche shon beginnen zu zerreisen, in denen gärten und ausser der Stat diebus recretionis sehr unbequemb und gar nit manierlich seint.*“

¹³⁴ Instrukce, fol. 8, bod č. 6: „*Etliche Cardinales undt fürstn, vermög beyliegender lista, wirdt der Graff besuchn müsten.*“

¹³⁵ Kardinál Girolamo COLONNA (1604-1666), císařský vyslanec v Římě, o čtyři roky později oddával císaře Leopolda I. a Markétu Marii Terezii Habsburskou.

¹³⁶ MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 21, dopis z 2. února 1663: „*[...]vergangenem sonntag habe ich audienz bey Ihro Heyl[igkeit] gehabt [...] undt allthorten in der apellen von Ihro Heyl[igkeit] ein kerzen bekommen.*“

¹³⁷ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 45.

¹³⁸ Instrukce, fol. 9, bod č. 10: „*Undt weilm der Triennale zue Rom verrichtet werdn solle, alß wirdt der hoffmeister acht haben, damit solches vermög der hohen Stiefter constitu[tio]en punctuae verrichtet werde, auch zue seinem zeit deshalb auß führliche undt undisputirliche attesta[tio]enes mit sich nehme.*“

¹³⁹ Tamtéž, bod č. 17: „*Wirdt Er fleißig vivigilirn, wan etwan ein Canonicat vacirend werden anähte wie solch zuerhalten wäre.*“

římských kollegiích obvyklé, se účastnil „*eine menstruum dispu[t]a[t]ion*“, pokud samozřejmě „*solche ohne viel uncostn geshehn khan [...], auf das Er hierdurch in reputa[t]ion khomme*“. ¹⁴⁰ Pravidelné disputace totiž mohly být poměrně nákladnou záležitostí. Velký důraz byl kladen na výuku cizích jazyků, jak už bylo řečeno v pasáži, týkající se instrukce pro Franze Antona. První rok byla na řadě italština, druhý francouzština, třetí španělština, a to „*nicht obiter, sondern perfect redn undt shreibn lerne*“. ¹⁴¹ Protože prý měl však „*shlechte teutsche handtschrift*“, měl si každý den čtvrt hodiny procvičovat i němčinu. ¹⁴² Korespondenci, například s knížetem, pak měl Franz Anton vést v italštině a to nejen z důvodů procvičení jazyka, ale protože „*auch einen beßern Characterem lernen wirdt*“. ¹⁴³

Stranou nezůstaly samozřejmě ani finanční otázky. Franz Anton měl dostávat každý měsíc kapesné, jednak „*aufs balhaus*“, tedy do míčovny, či aby si mohl zakoupit „*etwa ein curios buech*“. Částka měla činit původně šest zlatých měsíčně, pak se ale v knížeti zřejmě ozvalo štědré bratrské srdéčko, původní cifra byla přeškrtnuta a přepsána na osm zlatých. ¹⁴⁴ V následujícím bodě je také upřesněn plat komorníka. Tomu mělo být každoročně na svátek sv. Michala vyplaceno 60 zlatých, druhý sloužící měl prý zůstat bez finanční odměny, protože „*hat sich auch shon selbsten ohne dieselbe mit zuereisen annbittn.*“ Zde se nabízí srovnání s tabulkou platů ve Foltýnově studii. ¹⁴⁵ V instrukci Hartmanna z Liechtenštejna pro jeho syna z roku 1659 je komorníkovi určen roční plat ve výši 55 zlatých. David Ungnad z Weisenwolfu je pak v roce 1651 o něco štědrější, suma činí 80 zlatých. Z období po polovině 17. století je pak z uvedených komorníků nejvíce odměněn ten ve službách Václava

¹⁴⁰ Instrukce, fol. 9, bod č. 11.

¹⁴¹ Instrukce, fol. 9, bod č. 12.

¹⁴² Tamtéž, bod č. 13.

¹⁴³ Tamtéž, bod č. 14. Korespondence mladého hraběte s nevlastním bratrem je pak většinou skutečně psána italsky, ovšem dopisy jsou spíše kusé a strohé, takže hrabě v tomto potěšení zřejmě příliš nenacházel nebo nebyl příliš sdílné povahy.

¹⁴⁴ Tamtéž, bod č. 15.

¹⁴⁵ FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 116.

Eusebia z Lobkovic, neboť si ročně přišel na 100 zlatých. Odměna Dietrichštejnova komorníka tedy patřila k těm nižším, nemluvě o druhém sluhovi. Seim měl pečlivě vést veškeré účty a každý měsíc zasílat vyúčtování, což také, jak vždy poslušně hlásí v korespondenci, pravidelně také činil.¹⁴⁶ Ve srovnání s instrukcemi jiných kavalírských cest je to poněkud neobvyklé, protože většinou otcové vyžadovali zasílání účtů jednou za čtvrt roku.¹⁴⁷

V závěru instrukce je Seimovi zdůrazňováno, podobně jako Franzi Antonovi, aby se na cestě vyvarovali nebezpečí, cestovali zásadně za dne a aby Seim cestu organizoval tak, aby ještě za světla dorazili do místa noclehu a ubytovali se, protože „*die nacht alle leuthe feind ist*“.¹⁴⁸ Seimovou povinností bylo také dohlížet na to, aby Franz Anton dodržoval pokyny ve své vlastní instrukci. V posledním bodě instrukce kníže zdůraznil, že zde nemohou být popsány veškeré situace, které by mohly nastat, proto je přenechává Seimově rozumu a obratnosti.¹⁴⁹ Jakým způsobem Seim tuto představu naplňoval a jaké situace před něj a jeho svěřence římský pobyt postavil, lze lépe pochopit a analyzovat především z dochované korespondence. Před jejím vlastním rozbohem však ještě krátce představíme trasu cesty do Říma, popsanou v itineráři, a její skutečný průběh, stejně jako plánované pokračování napříč Evropou po ukončení studia, o kterém však v předkládaném souboru pramenů nemáme žádné další doklady.

146 Instrukce, fol. 10, bod č. 20: „*So wirdt Er auch Monathlich eine khurtz verfaste reittung mit dem empfang undt auß gab fleißig einshickn.*“

147 FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce*, s. 103.

148 Instrukce, fol. 10, bod č. 19.

149 Tamtéž, bod č. 21: „*Und weillen alle casus hierinne nicht inse rirt werdn khönne, auch sich zu Zeitn eins undt das andere wegen der accidentirn nicht also ad amussim volnziehn läst, alß wirdt es auf solchen fall, und in allen andern seiner vernunft und dexterität anheimb gestellet.*“

III. Cesta do Říma

Cesta Franze Antona za teologickým vzděláním se začala odvíjet na podzim roku 1662. Přesné datum odjezdu se z pramenů nedozvídáme, lze jej však aspoň přibližně určit, a to zřejmě na přelom září a října. Instrukce, popsaná v předchozí kapitole, je datována k 1. září, přičemž pověřovací list od knížete, který se nám dochoval ve formě konceptu, pochází z 29. září.¹⁵⁰ Společně s instrukcí se dochovaly i tři varianty itineráře cesty.

První z nich, „*unmasgeblicher Vorshlag wie deß herrn Graff Franz Antonii raiß in die länder anzustellen were*“,¹⁵¹ předkládal následující možnost. Hrabě se měl vydat z Vídně a po zajiždce přes Salzburg a Graz pokračovat napříč Apeninským poloostrovem do Říma. Zastávky, které, jak bylo zmíněno v instrukci, neměly kromě pobytu v Benátkách trvat déle než jeden den, měly být v ideálním případě následující: *Videň – Salzburg – Graz – Benátky – Padova – Verona – Mantova – Ferrara – Bologna – Florencie – Siena – Perugia – Assisi – Ancona a Loreto*.

Druhá možnost¹⁵² navrhovala zajiždku z Verony do Milána a odtud další cestu po trase *Pavia – Cremona – Piacenza – Parma – Reggio – Modena* a připojení na první variantu v Bologni. Existoval také třetí návrh,¹⁵³ který počítal s cestou přes Kraňsko a Lublaň: *Videň – Graz – Lettau – Lublaň - Trieste ouero Palma nuova – Udine – Benátky – Vincenza – Verona*. Z Verony pak mohli pokračovat buď vnitrozemím ve směru *Mantova – Bologna – Florencie – Siena – Perugia – Assisi*, nebo k jaderskému pobřeží po trase *Ferrara – Faenza – Rimini – Pesaro – Fano – Sinigaglia*. Obě možnosti pak měly společný závěr: *Anconu*, poutní město *Loreto* a konečně *Řím*.

¹⁵⁰ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 61.

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 1.

¹⁵² Tamtéž, fol. 2.

¹⁵³ Tamtéž, fol. 3.

Jak ovšem putování probíhalo ve skutečnosti? Franz Anton se se svým hofmistrem a doprovodem vydal na cestu na přelomu září a října. Prvním dochovaným dopisem je italsky psaný list Franze Antona, datovaný 18. října 1662¹⁵⁴ ve Varaždínu¹⁵⁵, kde měl rezidenci Walter Leslie, jenž toto panství vlastnil.¹⁵⁶ Sem Franz Anton zavítal, aby navštívil svou nevlastní sestru Annu Františku, Walterovu manželku. Trasa z Vídně do Benátek tedy vedla touto poněkud netradiční cestou, častěji se totiž do Itálie putovalo přes alpské průsmyky.

Na první pohled je zřejmé, že také došlo ke značnému zpoždění a původní představa, nadnesená v instrukci, že se do Říma dorazí ještě před před svátkem Všechn Svátých,¹⁵⁷ tak vzala za své. Dopisů z cesty se dochovalo pouze několik, jsou dost stručné a téměř se nezmiňují o zastávkách či navštívených městech, proto je takřka nemožné na jejich základě doložit, kde všude se skupina zdržela a nakolik evidentně dost pozměněná trasa korespondovala s původním itinerářem, potažmo se kterou jeho variantou. Z Varaždínu se pokračovalo dále na západ. V Lublani se k cestovatelům připojil mladý hrabě Leslie a dále již pokračoval s nimi.¹⁵⁸ Z účtů se pak dozvídáme, jak cesta pokračovala dále, Seim totiž ve své pečlivosti sepisoval, kde a za kolik obědvali.¹⁵⁹ Byla využita suchozemská trasa přes Gradišku, Palma Nuovu a Caorle do Benátek, i když víme, že byla mezi cestovateli byla běžná i varianta plavby z Terstu přes Jadran. Z Benátek pak Franz Anton dosti stručně (jak je mu ostatně vlastní) píše, že nemohli navštívit vyslance Černína, protože byl zrovna na cestě

¹⁵⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 36.

¹⁵⁵ Dnes město na severu Chorvatska u hranic se Slovinskem a Maďarskem.

¹⁵⁶ Broucek, Peter: „Leslie, Walter Graf von“. In: *Neue Deutsche Biographie, Band 14*. München 1985, s. 331, In: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd122181220.html> [cit. 7. 10. 2014] Zmínku o pobytu Leslieho ve varaždínské rezidenci lze též nalézt u kardinála Harracha, srov. CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (Hg.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667). Band IV*. Vídeň 2010, s. 418.

¹⁵⁷ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 8, 2. bod hofmistrovské instrukce: „[...]undt die reiß dergestalt anstellen, auf das Er wenigist 9. oder 10.tn tag vor aller heiligen zue Rom anlange.“

¹⁵⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 34, dopis Franze Antona z Benátek, 3. listopadu 1662.

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 185-186.

do Loreta. Z města na laguně, kam dorazili 30. října, se 4. listopadu vydali dále na jih do Padovy, aby, podle hraběte, „*hoffentlich bald zu rom anlangen*“.¹⁶⁰

Cesta se ovšem poněkud zkomplikovala a ani nadále nepokračovala podle itineráře. Seim a jeho svěřenci vynechali zajížděku do Mantovy, potažmo do Milána. Nenavštívili ani Florencii, nýbrž pokračovali přímou cestou z Bologni do Loreta. Důvodem byly zdravotní problémy služebnictva hraběte Viléma i jeho samotného, jak píše Seim 11. listopadu z Bologně.¹⁶¹ Do města dorazili předchozího dne okolo oběda a nazítří měli v plánu odjet. Kromě nemocného sloužícího i Vilém sám „*trpěl stále trvajícím zácpou*“, takže Seim byl nucen pokračovat v cestě o něco pomaleji než obvykle.¹⁶² 16. listopadu pak celá skupina zdárně dorazila do Loreta, navzdory trvajícím indispozicím hraběte Leslieho a jeho dalšího služebníka.¹⁶³ Z těchto důvodů se Seim knížeti omlouvá, že natolik změnil a zkrátil původně plánovanou trasu.¹⁶⁴ Z korespondence totiž vysvítá, že se většina původně plánovaných zastávek vynechala, a to včetně těch nejoblíbenějších destinací kavalírských cest v rámci Itálie, jako byla Florencie, pro svou právnickou fakultu vyhledávaná Siena¹⁶⁵ či poutní místo Assisi. Seim stran cesty z Benátek dále na jih zmiňuje (kromě Padovy) pouze zastávku v Pesaru.¹⁶⁶ Příznačná je návštěva Loreta. Toto poutní místo se mezi cestovateli těšilo veliké oblibě a bylo zřejmě nejnavštěvovanějším místem kavalírských cest na Apeninský

¹⁶⁰ Tamtéž, fol. 34.

¹⁶¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 313.

¹⁶² Tamtéž: „*Il Sig[nort] Conte Leslie stesso patisce una quasi continova stitichezza, ilche fu causa ch'io accorciassi la strada, e mi vada con lentezza maggiore del solito.*“ To je poměrně zajímavé, většina kavalírů na své cestě trpěla zcela opačným problémem, totiž průjmem, v důsledku změny prostředí, neobvyklé stravy apod., srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 284.

¹⁶³ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 315, Seimův dopis dat. Loreto, 17. listopadu 1662.

¹⁶⁴ Tamtéž: „*In riguardo di questo avidente V[ostra] E[ccellenza] si degnera perdonarmi la temerita di hauer mutato gli ordini da tenersi nel viaggio.*“

¹⁶⁵ Siena byla častým cílem peregrinatio academica i studentů ze zemí habsburské monarchie, české země nevyjímaje. Mladíci na kavalírské cestě se zde zastavovali, jak bylo obvyklé, aby se nechali formálně zapsat do univerzitní matriky. Více např. SVATOŠ, Michal: *Čeští studenti v Sieně*. In: PAZDEROVÁ, Alena (ed.): *Siena v Praze. Dějiny, umění, společnost*. Praha 2000, s. 59-63.

¹⁶⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 315, Seimův dopis dat. Loreto, 17. listopadu 1662.

poloostrov. Velmi populární bylo i mezi českými poutníky.¹⁶⁷ Zde se poutníci mohli ve slavné Santa Case modlit k Panně Marii a věnovat jí své prosby, což také s oblibou činili. Mnozí kavalíři se zde během své cesty zastavili a strávili zde obvykle dva dny.¹⁶⁸ I Seim píše, že doufá v přímluvu a pomoc Panny Marie a brzké uzdravení, aby cesta do Říma, kam se měli vydat již příštího dne, mohla pokračovat v poklidu a bez problémů.¹⁶⁹ Pasáž z jednoho pozdějšího Seimova dopisu naznačuje, že cestovali minimálně v některých úsecích s dalšími šlechtici, zmíněn je jistý hrabě Cavriani, který se od společnosti oddělil v Loretu a který vedl s oběma mladíky nadále korespondenci.¹⁷⁰

Další dopis pak následoval již přímo z Věčného města, kam skupina dorazila 24. listopadu. Také Franz Anton se zde omlouvá a doufá, že knížeti nebude vadit vynechání návštěvy Florencie, ale kvůli dalšímu protažení cesty by možná nestihli začátek školy.¹⁷¹ Hned po příjezdu se jich ujal pater Lorenz Kohler, jezuita a „*procuratore per Germaniam generali*“,¹⁷² který po celou dobu pobytu figuroval nejen jako výplatník financí ze směnek,¹⁷³ ale také Seimovi a jeho svěřencům pomáhal, zejména v začátcích, zorientovat se v novém prostředí. Kohler je zdvořile přivítal v hostinci a zajistil jim provizorní ubytování. V následujících dnech a týdnech pak Seim zajišťoval vše potřebné, od bydlení přes oděvy až

¹⁶⁷ Zajímavé informace ohledně návštěvy poutních míst lze nalézt v následující monografii, uvedené strany se pak věnují přímo Loretu: HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 271-275.

¹⁶⁸ Srov. itineráře cest, KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 304-335. Čtyři dny zde strávil také Lev Vilém z Kounic v červnu roku 1636. Jeho poměrně podrobně popsané aktivity dávají nahlédnout, jak asi vypadaly i návštěvy jiných šlechticů, možná i Franze Antona. Kounic se zde účastnil několikrát liturgie, pobožností, neopomenul svatou zpověď, rozhodl se v kapli fundovat dva stříbrné svícný a zakoupil sloužení několika mší, srov. HRUBÝ, František: *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*. Brno 1987, s. 155-156.

¹⁶⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 315: „[...] e io spero che per l'aiuto della Madonna Sant[fissi]ma, laquale non abbandona mai lisuoi diuoti, siano per ottenere ambedoi l'intiera sanita [...]“

¹⁷⁰ Tamtéž, fol. 307, Seimův dopis z 15. prosince 1662: „Il Sig[no]r Conte Cauriani si separo dalla Compagnia a Loreto, eßendosi servito della commodita d'andarsi a cavallo, concernata pero una buonissima corrispondenza tra tutti tre.“

¹⁷¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 32, dopis Franze Antona z 25. listopadu 1662: „[...] EFG werden es nit übel aufnhemen, daß wir nicht auff Florenz zu sein, weilen sich der weg noch langer verzogen hette undt ich villeicht vor den neuen iahr nhimer frequentiren hette können.“

¹⁷² Tamtéž, fol. 512.

¹⁷³ Financování probíhalo variací na obvyklý způsob směnek, místo předem domluvených obchodníků však všechny knížetem poskytnuté finance plynuly k Seimovi přes jezuitu, podrobněji v kapitole o financích.

po studijní záležitosti. Zároveň se začínaly plánovat první návštěvy a audience, aby nově příchozí adepti teologického triennia mohli dát dostatečně zřetelně najevo, že jsou zde a hodlají toho co nejlépe využít.

IV. Teologické studium Franze Antona

Přesuňme se nyní k hlavní náplni pobytu, a sice teologickému trienniu, které Franz absolvoval na jezuitském Collegiu Romano, z něhož vznikla dnešní Papežská univerzita Gregoriana. Zde narážíme na problém s nedostatkem literatury. Zdá se, že tato instituce stála a stojí v nezájmu nejen české, ale také německé historiografie, která se vždy spíše orientovala na zdokumentování dějin Collegia Germanica, jenž vychovávalo duchovní pocházející většinou ze zemí střední Evropy. Prakticky jediná ucelená díla pochází z pera italských autorů,¹⁷⁴ což pro mne (nejen) z jazykového hlediska představovalo zatím nepřekonaný problém. Jelikož však Germanicum vzniklo jako jakýsi pendant Romana, dá se předpokládat, že v základních rysech obě instituce fungovaly podobně.

Řádně se podle Seima teologie přednášela čtyři roky, ale už během tří let se probrala všechna hlavní témata.¹⁷⁵ Franz Anton zde měl absolvovat tři roky, nakonec však setrval déle. Bohužel neznáme přesnější denní režim hraběte ani předměty, které absolvoval. Jako by samotný průběh studia v Seimově korespondenci nehrál tak zásadní roli, od hraběte samotného (i vzhledem k absenci deníku) se pak nedozvídáme skutečně téměř nic. V rámci studia se hrabě občas účastnil tzv. *disputatione menstruum*, což byly pravidelně každý měsíc konané disputace. Vybraní žáci, kteří se na ně přihlásili, vystupovali v rolích defendentů určitého teologického problému a jejich kolegové v roli oponentů. Jednalo se o slavnostní záležitost, před jejím konáním byl vyvěšen program, disputace byla přístupná všem studentům a často přicházeli i hosté z jiných kolegií.

V dubnu 1663 se pak Franz Anton účastnil něčeho podobného, obhajoval několik tezí z filosofie a teologie před svými profesory. Seim se toho kvůli zdravotním problémům

¹⁷⁴ Např. RINALDI, Ernesto: *La fondazione del collegio romano*. Arezzo 1914, TESTA, Luca: *Fondazione e primo sviluppo del collegio romano (1565-1608)*. Roma, 2002, VILLOSLADA, Ricardo Garcia: *Storia del collegio romano*. Roma 1954.

¹⁷⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 123, dopis z 27. prosince 1664: „[...] daß zwar die Theologi vier iahrlang docirt, iedoch inner drey iahren alle materien berührt werden.“

nemohl zúčastnit, ale od patera Athanasia Kirchera prý slyšel, že si hrabě vedl velmi dobře.¹⁷⁶ Zdá se, že na Collegiu Romanu probíhaly i pravidelné týdenní obhajoby, či možná spíše přezkoušení. Jedno takové Franze Antona čekalo v půli června. Prý si v té době také chystal plán na příští rok pro svou „*tištěnou tezi*“, týkající se trojjediného Boha.¹⁷⁷ Na podzim roku 1663 se pak hoši pustili do studia práva, ale nezanedbávali ani teologii. V prosinci slavil velký úspěch se svou disputací hrabě Leslie. Franze Antona čekala další v lednu 1664, jako nácvik pro obhajobu teze na konci školního roku.¹⁷⁸ K disputaci se připravoval i na březen, můžeme tedy říci, že se jich účastnil často a byl zřejmě dobrým studentem. Dokonce na jaře získal zřejmě nějakou čestnou studentskou funkci *Provisor all'anima*.¹⁷⁹ 30. května pak obhajoval s velkým úspěchem a pochvalou problematiku *scientia media*¹⁸⁰ a o něco později ho čekala jeho velká obhajoba teze, jejíž tištěná podoba se ovšem bohužel nedochovala. Víme, že vydání takovýchto tezí bývalo finančně náročné a většinou si je tak mohli dovolit pouze bohatí, urození studenti. Disputace se nakonec konala 28. července, dopadla výborně, Franz Anton obdržel od početných hostů mnoho gratulací a tezi zaslal knížeti Seim spolu s dopisem.¹⁸¹

¹⁷⁶ Tamtéž, fol. 270, dopis z 21. dubna 1663: „*Verwichene sonntag hat der H[err] Grau Franz Antonii ein Probstuck in Collegio gethan etliche theses Ph[i]l[osoph]ia und Th[eo]l[o]gia in gegenworth seiner Professorn defendirt. Mein tertiana, wovon ich Gott lob anfang ledig zu werden hat mich davon abgehalten. Es hat mier aber P[ate]r Athanasii Kirchner soviel gesagt, daß der H[err] Grau wohl bestanden, und genugsame satisfaction geben habe.*“

¹⁷⁷ Tamtéž, fol. 255, dopis z 16. června 1663: „*H[err] Grau Franz Antoni hat vor etliche wochen Theses hebdomadarias defendirt, macht sein deßein auff künftiges iahr materiam de Deo Trino e uno in thesiby impressis zu defendirn.*“

¹⁷⁸ Tamtéž, fol. 208, dopis 29. prosince 1663: „*Herr Grau Leslie hat grosse ehr mit einer disputation eingelegt, herr Grau Franz Antonii wird inner 6 wochen theses menstruas defendirn zur prob daß er zu ausgang deß iahrß materiam de Deo Trino et uno in thesiby impressis defendirn könne.*“

¹⁷⁹ Tamtéž, fol. 173, dopis z 10. května 1664: „*Herr Grau Franz Antonii ist zu einer Provisore all'anima erwehlt worden, gibt anlaß mit dem Monsig Furstenberg und Emmerix desto vertreülichere conversation zupflegen.*“

¹⁸⁰ Jedna z tezí molinismu, teologického směru španělského jezuity Luise de Moliny, který se v předcházejícím století zabýval otázkami Boží milosti a lidské svobodné vůle.

¹⁸¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 156, dopis z 2. srpna 1664: „*Beykommente theses erweisen daß h Grau Franz Antony sein disputation den 28 gehalten, wobey Monsig Emmerix, Monsig[nor] Noele, H[err] Grau von Kolowrat, H[err] Penck, beyden H[errn] H[errn] Grauen von Sternberg, Generale, und sonsten daß auditorium gehauft voll gelehrter leüt gewesen, seint alle mit applausu und herzlicher congratulirung nach hauß gangen.*“

Náročný program Collegia Romana byl kompenzován i chvílemi odpočinku a zábavy – na podzim toho roku byli mladíci rektorem pozváni na „rekreaci“ do Frascati, městečka asi 20 kilometrů od Říma, oblíbeného místa odpočinku, kde si římská aristokracie, ale i kardinálové nechávali budovat luxusní vily.¹⁸² Seim o tom píše jako o nesmírné počtě.¹⁸³ 23. listopadu 1664 byl pro Franze Antona poměrně významným dnem, protože měl přijmout tzv. čtyři nižší svěcení.¹⁸⁴

Kromě studijního programu kolegia se Franz Anton, v souladu s instrukcí, učil soukromě cizí jazyky. Nejprve italštinu, kterou momentálně potřeboval nejvíce, později i francouzštinu a španělštinu. Hodiny bral (alespoň zpočátku) i s hrabětem Leslieem společně. Prý se neustále lepšili, a zatím co Franzi Antonovi šel italský jazyk lépe, díky jeho základům z Vídně, Vilém vynikal ve francouzštině.¹⁸⁵

Poměrně velkou neznámou zůstává závěr studia Franze Antona. Podle původního plánu měl hned po ukončení triennia odcestovat na svou evropskou cestu, o jejím plánování mluví Seim v červenci roku 1665 a cestu zmiňuje ještě začátkem října. Pak nastává období, pro něž nemáme k dispozici dostatek pramenů a z několika dopisů, které se zachovaly, se mi nepodařilo najít moment zlomu, kdy se plány změnilly a bylo rozhodnuto, že Franz Anton zůstane v Římě a vstoupí po ukončení studia do jezuitského řádu, a to společně s Vilémem. Je také otázkou, do jaké míry se na tomto rozhodnutí podíleli ostatní členové rodiny včetně

¹⁸² Oblíbený cíl výletů také cestujících kavalírů, viz KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 52.

¹⁸³ Tamtéž, fol. 143, dopis z konce října 1664 (datum doručení 7. listopadu): „Vorige wochen wurden beyde herrn Grauen von den P. Rector Collegii Romani auf ein recreation nach Frescati geführt, allwo sie herrliche tractiret worden, dergleichen ehr geschehen denen H H Grauen von denen Patribus insgesambt, bevorab Professoribus dermassen viel, daß ich nit weis wie sie zuentgelten seint.“

¹⁸⁴ Tamtéž, fol. 135, dopis z 22. listopadu 1664: „H[err] Grau Franz Antonii aus beshehen recognition seiner dimmissorialien und erhaltene dispens ordines extra tempora zunehmen, die quatuor minores morgens nehmen wird, deren Fidem will ich gleich darauff verfertigen lassen, und sambt dem procuratorio EFG mit künftiger Post ubershicken.“

Tzv. nižší svěcení umožňovala vykonávání určitých činností, zejm. při liturgii, patřil sem ostiář, lektor, exorcista, akolyta. Po druhém vatikánském koncilu byla tato svěcení zrušena.

¹⁸⁵ Tamtéž, fol. 291, dopis ze 17. února 1663: „Die Italienische sprache possedirn beyde H[errn] H[errn] Grauen speculatione trefflich, und kontens ihre argumenten und correct abgeshribene episteln dar bezeugen, practice was in reden nehmen sie nach und nach weiwohl H Grau F Antonii besser zu, umb willen er einen anfang zu Wien gemacht, herentgegen aber H Grau Leslie sich sehr mit der französischen sprach confundirt. Sie haben zwar bis dato in einer stund zugleich gelernet.“

matky, která si již na počátku cesty stěžovala, že s ní kníže málo projednává budoucnost jejích dětí,¹⁸⁶ jaký vliv měli jezuité a z jak velké části se jednalo o rozhodnutí samotného Franze Antona, v každém případě na začátku března byl prý rozhodnout za žádných okolností neodjet před vstupem do řádu.¹⁸⁷ Závěrečné zkoušky před vysvěcením, spočívající v „*obhajobě celé teologie*“, mladíky čekaly začátkem dubna 1666.¹⁸⁸ Franz Anton zkoušky absolvoval s mimořádnou pochvalou a 11. dubna byli oba vysvěceni na kněze, následující Květnou neděli měli sloužit primiční mši.¹⁸⁹ Z tohoto posledního dopisu se také dozvídáme, že byli oba rozhodnutí vstoupit po velikonočním oktávu do Tovaryšstva Ježíšova.¹⁹⁰ Tím Seimova korespondence končí.

¹⁸⁶ Tamtéž, fol. 296, kněžnin dopis Seimovi z 15. prosince 1662: „*Der fürst hat mier auch aniezo ganz nichts von keiner andern anstellung gesagt da er doch daß geringste was meine kinder antrift mit mir abredt.*“

¹⁸⁷ Tamtéž, fol. 66, dopis z 6. března 1666: „*H[err] Grau bleibt resoluirt keines wegß ante ingressum hienaus zugehn.*“

¹⁸⁸ Tamtéž, fol. 63, dopis ze 3. dubna 1666: „*H[err] Grau wird ubermorgen, und 8 tag hernach H[err] Grau Leslie die ganze theologi defendiren.*“

¹⁸⁹ Tamtéž, fol. 67, dopis z 10. dubna 1666: „*Den 5 ten dieß hat H[err] Grau Franz Antonii beiligente conclusiones mit sonderbaren lob defendirt, wird morgen sambt dem H[errn] Grau Leslie die Priesterweyhe nehmen, den Palmsontag darauff die erste mess lesen.*“

¹⁹⁰ Tamtéž: „*Seint beide gesinnet bey nahe 8 tag nach Ostern in die Societas zugehen.*“

V. Kontakty a společenské styky

V.1. Pronikání do římských církevních kruhů a kontakty s významnými hodnostáři

Řím jako město samotné a zejména prostředí církevní aristokracie a hodnostářů spojených s papežským dvorem muselo na mladé šlechtice udělat velký dojem. Život v rytmu církevních svátků, slavnostních ceremonií, složitých vztahů a oficialit, zahalený do barokní pompy a sofistikovosti, byl natolik komplikovaný, že dokonce vznikaly příručky pro orientaci v tomto symbolickém divadle.¹⁹¹ Zejména kardinálové a jejich dvory, společně s římskou aristokracií a vyslanci evropských států, stáli v centru veškerého dění ve městě.¹⁹² Hned od začátku bylo třeba dát o sobě vědět a navázat patřičné kontakty. Nově příchozí šlechtici většinou nejprve usilovali o audienci u některého z kardinálů, na něhož rodina měla kontakty, případně na císařského vyslance, který jim mohl zprostředkovat další setkání. Byl to významný bod programu návštěvy Říma i pro šlechtice „světské“ kavalírské cesty.¹⁹³ V době pobytu Franze Antona tuto funkci zastával kardinál Gerolamo Colonna.¹⁹⁴ Při srovnání s deníkem bratří Šternberků, kteří pobývali v Římě v rámci své kavalírské cesty od prosince 1663 do října 1664, narazíme vesměs na stejná jména kardinálů, s nimiž byl v kontaktu i Franz Anton.¹⁹⁵ Je tedy zřejmé, že tyto audince byly vyhledávány všeobecně, nezávisle na duchovním či světském stavu.

Také pro Franze Antona a Viléma byly audience a účast na velkolepém životě církevní smetánky důležitou součástí pobytu. V našem případě první návštěvy patřily samozřejmě jezuitům, noví studenti byli přijati i profesory. Dne 10. prosince 1662 navštívili

¹⁹¹ HOJDA, Zdeněk: *Heřman Jakub Černín*, s. 398.

¹⁹² Tamtéž, s. 400.

¹⁹³ Jmenujme například opět Heřmana Jakuba Černína, viz nejnovější citovaná práce Zdeňka Hojdy a kolektivu.

¹⁹⁴ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 43-47.

¹⁹⁵ Např. Colonna, mons. Emmerix, Santa Croce, Palavicini, Aragón... srov. KULÍKOVÁ, Martina: *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*. Magisterská diplomová práce. Praha 2001, s. 154-161.

generálního představeného Tovaryšstva Ježíšova, Giovanni Paola Olivu.¹⁹⁶ O svém příjezdu do Říma dali vědět i Svatému Otcí, a to prostřednictvím patera Van der Beghena, jezuity z Vestfálska.¹⁹⁷

Další návštěvy pak byly plánované po vánočních svátcích a program byl skutečně nabitý. Už 13. ledna Seim píše, že „*die visiten seint nunmehr größeren theils verricht*“.¹⁹⁸ První audience proběhly u Marchese Mattheiho,¹⁹⁹ monsignora Emmerixe,²⁰⁰ kardinála Albiciho,²⁰¹ kardinála Ludoviciho,²⁰² kardinála Ginettiho,²⁰³ kardinála Colony²⁰⁴ a kardinála Chigiho.²⁰⁵ Jedním z cílů těchto návštěv bylo také získat si mocné přímluvce pro získání církevních úřadů, což, jak víme, bylo v případě Franze Antona korunováno úspěchem v případě kanonikátů v Řezně a Olomouci. Seim píše, že mladíci byli velmi přátelsky přijati a zejména kardinál Albizzi je ujistil, že mu mohou důvěřovat, a pokud se někde uvolní nějaký post, mohou počítat s jeho pomocí.²⁰⁶

Součástí lednových plánů byla také audience u papeže. Ta bývala také jedním z prestižních momentů účastníků „světských“ kavalírských cest, kteří o tuto čest velmi usilovali a často se jim dostalo od papeže privilegia odpustků.²⁰⁷ Audience Franze Antona a

¹⁹⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 305, Seimův dopis z 9. prosince 1662: „*Hanno data la visita al P. Gli, la ricevertero dalli Aßistenti di Giesu, e Scuole pie, dalli Professori, dal Padre Sparfa, e domani la daranno al P. Oliva Vicario G[e]n[era]le.*“

¹⁹⁷ Tamtéž, fol. 307, Seimův dopis z 15. prosince 1662: „*Ittebbe gia S[ua] S[anti]ta prenotitia dall'arrivo de S[igno]ri Conti per mezzo del P. Van der Beghen, Giesuitta westphalo, famigliare di S[ua] S[anti]ta da cui fu chiamato fin da Colonia.*“ Bližší informace o něm se mi bohužel zatím nepodařilo zjistit.

¹⁹⁸ Tamtéž, fol. 297, Seimův dopis z 13. ledna 1663.

¹⁹⁹ Marchese Matthei, zvláštní vyslanec pro tureckou pomoc v letech 1661-1662, srov. BITTNER, Ludwig – GROSS, Lothar (Hg.), *Repertorium*, I. Band, Berlin 1936, s. 156.

²⁰⁰ Johannes Emmerix, v letech 1660-1669 byl císařovým zástupcem v kolegiu soudců Svaté Roty Římské, srov. HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 403.

²⁰¹ Francesco Albizzi (24. října 1593 – 5. října 1684). Pro zjištění životopisných údajů bylo nejčastěji využito webu Floridské Mezinárodní univerzity, <http://www2.fiu.edu/~mirandas/1605-1700-a-z-all.htm> [cit. 7. 11. 2014]

²⁰² Niccolò Albergati-Ludovisi (15. září 1608 – 9. srpna 1687).

²⁰³ Marzio Ginetti (6. dubna 1585 – 1. března 1671).

²⁰⁴ Girolamo Colonna (23. března 1604 – 4. září 1666) – císařský vyslanec v letech 1651-1663.

²⁰⁵ Flavio Chigi (10. května 1631 – 13. září 1693) – kardinál synovec papeže Alexandra VII.

²⁰⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 296-297: „*...sonderbarlich hat sich Card[ina]l Albici proprio mote anerbotten, auf ihme daß vertrauen zuhaben, wann und wo waß vacirent werde, seiner hülfß zugebrauchen, wolln denen herrn Grauen auff alle weiß zu diensten sein.*“

²⁰⁷ KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 47-48.

Viléma byla plánována původně už na 14. ledna 1663, ale kvůli problémům s Francií a s tím spojenými jednáními byla několikrát přesouvána,²⁰⁸ takže se nakonec konala 28. ledna. Trvala přibližně patnáct minut a mladíci byli přijati „s otcovskou náklonností“.²⁰⁹ O audienci píše i sám Franz Anton, od Svatého Otce prý dokonce dostali památeční svíci.²¹⁰

2. února 1663 se jim dostalo pocty doprovázet kardinála Colonna v jeho kočáře do kaple.²¹¹ Mladíkům byla také prokázána „*absonderliche ehr*“ od Mons. Fürstenberga²¹² a kardinál Barberini²¹³ je dokonce doprovodil až k posledním dveřím.²¹⁴ Barberini jim vůbec prokazoval pozornost, pozval je „*zu einer schönen comedi*“ a o pár dnů později Franzi Antonovi na důkaz své náklonnosti věnoval pomeranč z údajného stromu sv. Dominika.²¹⁵ Styky s ním mladíci udržovali i nadále, v dopisech je zmínka o tom, že v červnu přijali jeho návštěvu apod. Jako událost hodnou zmínky Seim hodnotí také to, že Franz Anton přijal na Popeleční středu popelec přímo od papeže. Navazování kontaktů šlo zřejmě dobře, a tak mohl Seim koncem února konstatovat, že „*meine herrn Grauen werden von tag zu tag bey denen Grandibi bekant, und von denenselben mit sonderbaren ehren gewürdiget*“.²¹⁶

²⁰⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 299, Seimův dopis z 27. ledna 1663: „[...] *die grose perplexität deß handelß mit franckreich hat meines gn[ädigen] H[errn] Grauens audienz bey Ihro Heyl[igkeit] von 4 wochen her von einen tag auf den andern verschoben, wird villeicht noch länger verschoben werden.*“

²⁰⁹ Tamtéž, fol. 294, Seimův dopis z 3. února 1663: „*Den 28 paßato haben beyde H[erren] H[erren] Grauen und ich bey ihro Heyl[igkeit] ein uber viertelstündigen audienz gehabt, seint beyde H[erren] H[erren] Grauen mit väterlicher g[ne]d[i]gsten affection amplectirt worden.*“

²¹⁰ Tamtéž, fol. 21, dopis Franze Antona z 2. února 1663: „[...] *undt allthorten in der apellen von Ihro Heyl[igkeit] ein kerzen bekommen.*“

²¹¹ Tamtéž, fol. 294, Seimův dopis z 3. února 1663: „*Gestern contegirten sie Ihro Eminenz den herrn Cardinal Colonna, seint beyde mit ihn in seinen Wagen ad capellam gefahren.*“

²¹² Fürstenberg, Wilhelm von (13. listopadu 1623 – 2. května 1699) – bratr paderbornského biskupa Ferdinanda, pohyboval se v blízkosti papeže, zprostředkovával kontakt s říšskými preláty, byl zodpovědný za německou korespondenci.

²¹³ Zde se může jednat o více osob: Barberini, Francesco senior (23. září 1597 – 10. prosince 1679), Barberini, Carlo (1. června 1630 – 2. října 1704), příp. ještě Barberini, Antonio junior (5. srpna 1607 – 3. srpna 1671).

²¹⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 294, Seimův dopis z 3. února 1663: „*H[err] Card[inal] Fran[cesc]o Barberini hat ihren bey der Audienz grosse ehr erwiesen und sie mit ungewohnlicher naigung biß zu der letzten porten auf den gang beglaidet.*“

²¹⁵ Tamtéž, fol. 292, Seimův dopis z 10. února 1663: „*Herr Card[inal] Barberini hat meinem gnedigen H[errn] Grauen zum zeigen seiner affection zu Sa[nta] Sabina einem pameranzen praesentirt von den ienigen baum so der heylige vater Dominica bey seinen lebzeit, mit eigenen handen dasselbst gepflentz haben soll.*“

²¹⁶ Tamtéž, fol. 288, Seimův dopis z 24. února 1663.

Jak se od března 1663 stále více rýsovala možnost zisku kanonikátu v Olomouci, měly i tyto kontakty stále konkrétnější účel – dosáhnout s jejich pomocí a přimlouvou, podpořenou císařským doporučením, vytoženého cíle. Dále Seim usiloval o další audienci u papeže, nemáme ovšem doklady o tom, že by se uskutečnila.²¹⁷ Administrativní agendu spojenou s kanonikátem, jehož přidělení vypadlo velmi nadějně, měl na starosti zejména *Herr Cardinal Corrado Prodatario*.²¹⁸

O Velikonocích byli také po bohoslužbě pozváni s několika dalšími kavalíry na hostinu do Vatikánu,²¹⁹ kterou pořádal Mons. Nini, o rok později již kardinál.²²⁰ V jejich úsilí o zisk kanonikátů jim velmi pomohl kníže Savelli, taktéž budoucí kardinál. Sám doručil Leslieho dokumenty Corradovi, a to včetně horlivého doporučení, proto Seim prosí knížete, aby mu zaslal děkovný dopis.²²¹ V srpnu o svátku Nanebevstoupení Panny Marie doprovázeli oba mladíci do baziliky Santa Maria Maggiore²²² kardinála Aragóna²²³ v jeho průvodu, přičemž Franz Anton jel v prvním kočáře přímo s kardinálem.²²⁴ Na Vánoce je pak Mons. Emmerix potěšil 12 lahvemi vína a dvěma stříbrnými, zdobenými zrcadly, což skutečně nebyly malé dárky.²²⁵

²¹⁷ Tamtéž, fol. 286, Seimův dopis z 14. března 1663: „*Wann es aber möglich ist, will ich auf abermahliche Audienz bey Ihro heyl für den herrn Grauen dringen.*“

²¹⁸ Giacomo Corradi (1602 – 17. ledna 1666), kardinál komoří a vedoucí úřadu kurie, zvaného *Dataria Apostolica*, který měl na starosti zejména záležitosti beneficí.

²¹⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 284, Seimův dopis z 24. března 1663: „*Den grüne donnerstag haben sich alle cerimonien gesehen. H[err] Grau F[rantz] Antoni ist von den Monsig[nor] Nini Favorito del Papa und dessen Maestro di cammera neben denen fürsten von Eggenberg und andern wenig cavallirn nach vollendten gottesdienst bey der taffel in Vaticano behaltt werden.*“

²²⁰ Giacomo Filippo Nini (1629 – 11. srpna 1680)

²²¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 272, Seimův dopis ze 7. dubna 1663: „*Dem fürsten Savelli geruhen EFG einen danckbrieff zu shickn, dann er beyden herrn Grauen grosse ehr, und sich als einen varter erzeigt, hat deß herrn Grau Leslie memorial an den Card[inal] Corrado selbst ubergeben, und mit eyffriger recommendation soviel gethan, daß von Ihm nicht mehr beshehen könnte.*“

²²² Jedna ze čtyř římských bazilik a zároveň jeden ze sedmi poutnických chrámů, jejíž jádro pochází z 5. století, do dnešní doby několikrát přestavěna.

²²³ Pascual de Aragón (1626 – 28. září 1677) – v daném období španělský vyslanec u papeže, v letech 1664–1666 jej Filip IV. jmenoval neapolským vicekrálem.

²²⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 231, Seimův dopis z 25. srpna 1663: „*Am fest Mariae himmelfarth haben beyde herrn Grauen den H[errn] Card[inal] D'Arragona nach S[anta] M[aria] Maggiore conteggirt, herr Grau Franz Antoni ist mit dem H[errn] Card[inal] in ersten, und H[err] Grau Leslie in den andern wagen gefahren*“

²²⁵ Tamtéž, fol. 208, Seimův dopis z 29. prosince 1663: „*Monsig[nor] Emmerix hat den herrn Grauen in zwey silbernen bacilen mit ostrichen und tartuffoli und 12 flashen wein diese feyertag regalirn lasen.*“

Se zmiňovanými kardinály byl jistým způsobem na dálku v kontaktu i kníže Ferdinand. Jeho rozsáhlá korespondenční síť s úctyhodným počtem adresátů, kterou si během let vybudoval,²²⁶ zasahovala i do církevních kruhů. Velkou položku v rodinném archivu Ditrichštejnů tvoří například i vánoční a novoroční přání, která kníže zasílal a přijímal. Přání zasílal v době pobytu svého bratra v Římě i tam a Seim pak přebíral odpovědi, které dorazily od kardinála Ludovisiho, Albizziho a Mons. Emmerixe. V případě novoročních přání si je ale, opět kvůli úspoře za (v zimních měsících o něco dražší) poštu, ponechal u sebe.²²⁷

Na den Hromnic, 2. února 1664, se hrabatům opět dostalo cti doprovázet významného církevního hodnostáře na bohoslužbu. Tentokrát doprovodili kardinála Savelliho do kaple. Při těchto příležitostech nebyla zásadní samotná bohoslužba, ale účast po boku tak významných osob. O týden dříve přijal Franz Anton návštěvu kardinála Santa Croce.²²⁸

V únoru Franz Anton také absolvoval další „kolečko“ audiencí. Ty měly velmi konkrétní účel. V Pasově se totiž uvolnilo místo probošta katedrální kapituly, jejímž členem mladý hrabě byl už téměř dva roky, což hned zaujalo knížete i Seima, ačkoliv pro Franze před pár měsíci již získali místo kanovníka v řezenské kapitule. I když místo nakonec připadlo hraběti Pöttingovi, stihl se ukázat „*in 2 tagen bey den H[err]n Card[ina]l Nipote,*²²⁹ *H[err]n Card[ina]l Prodatario,*²³⁰ *H[err]n Card[ina]l Arragona. H[err]n Card[ina]l Rospigliosi,*²³¹ *Monsig[nor] Nini,*²³² *Don Mario,*²³³ *Don Augustino Prencipe di Farnese.*“²³⁴ Jak je vidět z tohoto seznamu, velký vliv na volbu mohly mít i přímluvy světských knížat.

²²⁶ SMÍŠEK, Rostislav: *c.d.*, s. 321-323, 446-452.

²²⁷ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 199, Seimův dopis z 26. ledna 1664: „*Auf EFG neue iahrs wunshshreiben seint mier abermahls drey andtwort von den H[err]n Card[inal] Ludovisi, H[err]n Card[inal] Albizi, und Mons[ignor] Emmerix in daß hauß geschickt worden, welche ich zu ersparung uncostens auf der post, so ohne daß für dies monath gar hoch lauffen wird, zuruckbehalten.*“

²²⁸ Tamtéž, fol. 197, Seimův dopis z 2. února 1664.

Santacroce, Marcello (7. června 1619 – 19. prosince 1674)

²²⁹ Flavio Chigi (10. května 1631 – 13. září 1693).

²³⁰ Giacomo Corradi (1602 – 17. ledna 1666).

²³¹ Giulio Rospigliosi (28. ledna 1600 – 9. prosince 1669), státní sekretář.

²³² Giacomo Filippo Nini (1629 – 11. srpna 1680).

Během masopustu pak mladíci dostali od Mons. Emmerixe 12 lahví vína,²³⁵ Seim se ale tentokrát na dar díval střízlivě²³⁶ – mělo to být snad jakési odškodnění za to, že monsignor žádal ve věci pasovského probošství u knížete Porzii doporučení pro Franzova konkurenta, hraběte Lamberga.²³⁷ Z dalších osobností, s nimiž byli mladý Ditrichštejn a Leslie v kontaktu, jmenujme např. kardinála Pia²³⁸ a Pallavicina.²³⁹

S podobnými příklady bychom mohli pokračovat. Z výše popsaného je zřejmé, že mladíci s pomocí svého hofmistra a vlivu známostí knížete Ferdinanda navázali styky s významnými církevními hodnostáři, mezi něž patřili přední kardinálové, z nichž mnozí se účastnili také konkláve, jež v roce 1655 postavilo do čela katolického světa kardinála Flavia Chigiho jako papeže Alexandra VII. Mnohé z postav objevujících se v korespondenci ještě čekala vskutku zářná budoucnost - jmenujme například stárnoucího kardinála Rospigliosiho, budoucího papeže Klementa IX.²⁴⁰ Franz Anton a Vilém se však neseťkávali pouze s osobami duchovního stavu, ale přišli do styku také s mnohými dalšími šlechtici.

V.2. Kontakty s dalšími šlechtici a krajany

Ačkoliv se oba mladíci v Římě pohybovali především v církevním prostředí, jistě udržovali kontakt i s některými dalšími šlechtici nebo se setkávali s jinými kavalíry, kteří cestovali do Říma. 22. ledna 1663 do Říma dorazili bratři Jan Kristián a Jan Seyfried

²³³ Mario Chigi, bratr papeže Alexandra VII.

²³⁴ Nejspíše chybné jméno, jde zřejmě o Farnese, Alessandro (10. ledna 1635 – 18 února 1689)

²³⁵ Podobné „gastronomické dárky“ od významných osobností často dostával také Heřman Jakub Černín, srov. HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 221-223.

²³⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 192, Seimův dopis z 1. března 1664: „*Vergangene fasnacht wurden beyde herrn Grauen vom Mons[ignor] Emmerix mit 12 flashen wein und einen frishling regalirt, vermein aber es seye darumb geshehen, dieweil er merckt, das mein herr Grau penetrirt hat, daß er kraft habenter recommendation von den fürsten Porzia die Praepositur zu Passaw für den herrn Grau von Lamberg begert.*“

²³⁷ Johann Philipp von Lamberg (25. května 1651 – 30. října 1712) – od roku 1663 člen pasovské kapituly, budoucí biskup pasovský a kardinál.

²³⁸ Carlo Pio juniore (7. dubna 1622 – 13. února 1679).

²³⁹ Francesco Maria Sforza Pallavicino (28. listopadu 1607 – 5. června 1667).

²⁴⁰ Pontifikát v letech 1667-1669.

z Eggenberku, příbuzní Franze Antona,²⁴¹ kteří v letech 1660-1663 podnikli velkou kavalírskou cestu po Evropě.²⁴² Hrabě Franz Anton je ještě téhož večera pohostil a druhého dne jim oplatil návštěvu a během vyjížďky v jejich kočáře jim dělal průvodce k akvaduktu Pavla V.²⁴³ Bratři Eggenberkové prý cestovali sice inkognito, ale v Římě podle Seima nešetřili na reprezentativním ubytování – pronajali si palác za 75 scudi měsíčně.²⁴⁴ V polovině února se vrátili z výletu do Neapole do římského paláce, který patřil rodině Cenci. Franz Anton i Leslie je opět navštívili a návštěva jim pak, jak bylo obvyklé, byla oplacena. Prý si spolu velmi dobře rozuměli.²⁴⁵ Eggenberkové byli také pozváni na velikonoční hostinu Mons. Niniho, o níž byla řeč v předchozí podkapitole. Velikonoční pondělí pak Seimovi svěřenci strávili opět u Jana Kristiána a Jana Seyfrieda.²⁴⁶ Na začátku dubna následovalo rozloučení a bratři Eggenberkové se vydali zpět na sever, do Benátek.²⁴⁷

Dále se v korespondenci objevuje postava mladého hraběte Oppersdorfa, který, jak bylo řečeno v kapitole o cestě, část trasy absolvoval s našimi hrabaty, pak se odpojil a do Říma dorazil o něco později. Je možné, že i během pobytu s ním byli nějakým způsobem v kontaktu, nebo o sobě alespoň věděli. Například 21. ledna 1663 Seim píše, že mladý hrabě

²⁴¹ Jan Kristián, 3. kníže z Eggenberka a vévoda krumlovský (7. září 1641 – 14. prosince 1710) a Jan Seyfried, 4. kníže z Eggenberka (12. srpna 1664 – 5. října 1713), byli švagry knížete Ferdinanda z Ditrichštejna, který si vzal 7. února 1656 v Grazu jejich sestru Marii Alžbětu, princeznu z Eggenberka (25. září 1640 – 18. května 1715).

²⁴² Touto cestou se zabývá rozsáhlá, nedávno vydaná publikace BOK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna: *Bericht über die Reise Johann Christian und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660-1663. Eine kommentierte Edition.* České Budějovice 2012, 530 s.

²⁴³ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 299, Seimův dopis z 27. ledna 1663: „Den 22ten dies seint beyde fürsten von Eggenberg umb mitag anhero kommen. [...] [Franz Anton] Hat nichts destoweniger selbigen abent noch beyde fürsten beneventirn lasen, und daß andere tags ighen die visita und darauff in ihren wagen all'acquadotti di Paolo V daß gelait geben.“

²⁴⁴ Srovnejme s částkou za pronájem, který zařídil Seim - 120 scudi ročně!

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 291, Seimův dopis ze 17. února 1663: „Die fürsten von Eggenberg seint von Napl wider zuruck kommen, logirn in ihren bestandenen pallast dem geschlecht Cenci zugehörig, wohl accommodirt. Für die addobbamenten kommen monathlich 75 scudi und für daß hauß iährlichen 650. Beyde herrn Grauen haben ihnen die visita geben, und haten vergangenem Pffingstag dir visit hiewider gehabt, wann sie in der lectin nit gewesen weren. Vertragen sich mit einander sehr wohl.“

²⁴⁶ Tamtéž, f. 279, Seimův dopis z 31. března 1663: „Vergangenem Ostermontag seint beyde H[errn] H[errn] Grauen bey denen fürsten von Eggenberg zu gast gewesen.“

²⁴⁷ Tamtéž, fol. 272, Seimův dopis ze 7. dubna 1663: *vergangene mitwoch waren die H[errn] H[errn] Grauen und ich bey denen fürsten von Eggenberg zu gast, seint darauff anderß tagß von hinnen per Venedig abgeraist, haben daß gelaid von denen herrn H[errn] Grauen biß ausser der Stat empfangen.*

Oppersdorf odcestoval do Neapole a nechal si vyhotovit *eine treffliche liveree,[...] womit er vor allen anderen teütschen Cavalliern den vorzug hatt.*²⁴⁸

Z dalších krajanů, kteří se v té době vyskytli v Římě, se v Seimových dopisech mihli například bratří Šternberkové, kteří v Římě pobývali od Vánoc roku 1663 do konce září roku následujícího, tedy plných 9 měsíců.²⁴⁹ V jejich deníku nalezneme poznámku, že je 26. července navštívili²⁵⁰ a o dva dny později měli být podle Seima také přítomni vynikající disputaci Franze Antona, zmíněné v předchozí kapitole, za níž sklídl velký aplaus a gratulaci.²⁵¹

V lednu 1664 hrabata navštívil hrabě z Althannu,²⁵² „*ein galanter cavallier*“, jenž byl na cestě z Francie. Franz Anton se s ním znal již dříve, takže jej jako přítele u sebe chtěli ubytovat a mladík mu měl dělat společnost.²⁵³ Nakonec z toho ovšem sešlo, protože mladý Althann dostal neštovice. Sice byl brzy mimo nebezpečí, přesto bylo stále riskantní jej navštěvovat.²⁵⁴ Začátkem května se pak chystal na návrat domů.²⁵⁵

²⁴⁸ Tamtéž, fol. 300.

²⁴⁹ Jan Norbert (zem. 1678) a Václav Vojtěch (1643-1708), itinerář cesty viz KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty*, s. 331. Této kavalířské cestě se věnovala ve své diplomové práci KULÍKOVÁ, Martina: *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*, Praha 2001. Část deníku Václava Vojtěcha je i součástí edice autorů BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 294-312.

²⁵⁰ KULÍKOVÁ, Martina: *c.d.*, s. 160.

²⁵¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, , inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 156, Seimův dopis z 2. srpna 1664: „*Beykommente theses erweisen daß h Grau Franz Antony sein disputation den 28 gehalten, wobey Monsig[nor] Emmerix, Monsig[nor] Noele, h[err] Grau von Kolowrat, H[err] Penck, beyen H[errn]H[errn] Grauen von Sternberg, s Generale, und sonsten daß auditorium gehauft voll gelehrter leüt gewesen, seint alle mit applausu und herzlichher congratulirung nach hauß gangen.*“ V deníku bratří Šternberků však paradoxně nalezneme pouze zmínku o účasti na Leslieho disputaci 24. července, srov. KULÍKOVÁ, Martina: *c.d.*, s. 160.

²⁵² Blíže neurčený člen rodiny.

²⁵³ Tamtéž, fol. 202, Seimův dopis z 12. února 1664: „*Herr Grau von Altheim ist dieser tagen aus franckreich kommen, ein galanter cavallier, verlangt mit meinen gn[ädigen] herrn Grauen in compagnia zu stehen so ihm auch bewilligt worden, in bedenckung mann ihm in den losament gnugsamb accomodirn kan, und mein g[nä]diger herr Grau mit ihm vorher wohl bekant gewesen, dahero E[ure] F[ürstliche] G[nade] g[ne]d[i]gster will allerseits praesumiret worden*“

²⁵⁴ Tamtéž, fol. 197, Seimův dopis z 2. února 1664: „*... wier den H[errn] Grauen von Altheim zu unß in die gesellshaft nehmen wollen, er hat aber ein mittelst die blatern bekommen, woran er noch darinder ligt. dorren nunmehr ab, und ist diesfallß ausser gefahr. Ob er nun, und wie balden er sich bey unß einfinden wird, ist mier unwissent, dan wier ihn diese zeit her wenig besuchen können.*“

²⁵⁵ Tamtéž, fol. 174, Seimův dopis z 3. května 1664.

Na jaře téhož roku do Říma dorazil i hrabě Kolowrat a hrabata jej hned dva dny po příjezdu navštívila.²⁵⁶ Není zmíněno konkrétní jméno, v kontextu předchozí korespondence by se však mohlo jednat o Jana Viléma, hraběte Libštejnského z Kolowrat.²⁵⁷ Měl v plánu ve městě strávit celé léto a prokazoval prý mladíkům velkou náklonnost, dokonce je vyzvedával vlastním kočárem. Zdá se však, že si z nějakého důvodu kníže nepřál, aby se s ním nějak příliš stýkali, protože Seim váhá, zda by měli jeho případná pozvání přijmout či odmítnout, popřípadě oplatit.²⁵⁸ Nakonec měl podle příkazu knížete jeho pozvání odmítnout.²⁵⁹

Na podzim pak Seim „*auf verlangen*“ obou hrabat ubytoval nového probošta pasovského dómu hraběte Pöttinga,²⁶⁰ o kterýžto úřad ještě před nedávnou dobou usiloval i Franz Anton.²⁶¹ S mladíky prý pěstoval přátelskou konverzaci, takže Seim doufal, že by z toho mohlo vzejít do budoucna užitečné přátelství.²⁶² Jeho pobyt se pak protáhl až do Nového roku a mezitím se s mladíky sblížil, z čehož, jak Seim věří, „*künftig grosser nuz dem H[errn] Grau Franz Antonii entspringen kann*“.²⁶³

²⁵⁶ Tamtéž, fol. 173: „*Herr Grau von Kolowrat ist verwichene wochen allhier angelangt, und 2 tag nach der ankunft von beyden herrn H[errn] Grauen visitirt worden, der sie bald darauf wider heimbgesucht.*“

²⁵⁷ Jan Vilém, hrabě Libštejnský z Kolowrat (29. září 1624 – 31. května 1668), kanovník v Brně, kanovník a scholastikus v Olomouci. V mládí studoval v Římě na Collegiu Germanicu a roku 1667 jej císař navrhl na post arcibiskupa pražského, zemřel však ještě před uvedením do úřadu, srov. GATZ, Erwin (Hg.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches, 1648 bis 1803*. Berlin 1990, s. 240.

V dopisech je zmiňován již o rok dříve v souvislosti s kanonikátem v Olomouci, např. fol. 280 (20. dubna 1663), fol. 250 (26. května 1663). Jaké byly okolnosti jeho cesty do Říma, není zatím zřejmé, že se však jednalo o něj, se jeví jako pravděpodobné.

²⁵⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 168, Seimův dopis z 24. května 1664: „*Herr Grau von Kolowrat will diesen Sommer allhier verbleiben, thuet beyden H[errn] H[errn] Grauen grose lieb erweisen, Ich wais nicht, ob Sie sich, wann Sie von ihm zur maalzeit eingeladen werden, wie zuvermuthen, entschuldigen oder ihme mit einladung vorkommen, oder nach empfangener ehr, solche hiewider vergelten sollen.*“

²⁵⁹ Tamtéž, fol. 158, Seimův dopis z 12. července: „*Ewr fürst G bevelch zu underlassung einladens deß H[errn] G[rauens] von Kolowrath will ich gehorsambsten vleisses vollführen.*“

²⁶⁰ Sebastian Johann, hrabě z Pöttingu a Persingu (1628 – 16. března 1689). Kromě dalších beneficií se v té době ucházel o místo levantského biskupa v Korutanech (o čemž se Seim také zmiňuje), které od roku 1665 skutečně zastával. Od roku 1673 byl také biskupem v Pasově.

²⁶¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 142, Seimův dopis z 25. října 1664: „*H[err] Grau von Pötting domprobst zu Passaw ist vorige wochen anhero kommen, und auff verlangen von beyden meinen H[errn] H[errn] Grauen in daß Losament genommen worden, hab ihn accomodirt seinen stadt gemäß, ohne vergrösserung der uncosten, doch meinen H[errn] H[errn] Grauen nichts zu abgang.*“

²⁶² Tamtéž, fol. 137, Seimův nedatovaný dopis, doručen 2. prosince 1664: [...] *pfleget mit denen H[errn] H[errn] Grauen freundliche conversation woraus ich hoffe beyden mit der zeit wohlbekommente freundschaft zuentstehen.*“

²⁶³ Tamtéž, fol. 135-136, Seimův dopis z 22. listopadu 1664.

V létě roku 1665 pak byl zvolen nový papežský nuncius pro Vídeň, Monsignor Spinola.²⁶⁴ Seim píše, že mu oba mladíci pogratalovali a byli od něj zdvořile přijati.²⁶⁵ Snažili se tedy udržovat dobré vztahy i s osobnostmi, které měly zakrátko odcestovat a působit v jejich vlasti. I bližší známosti či přátelství byla do velké míry stavěna na představě možného budoucího užitku takového vztahu.

²⁶⁴ Spinola, Giulio (13. května 1612 – 11. března 1691), nuncius od 10. července 1665, kardinálský klobouk obdržel 18. července 1667.

²⁶⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, , inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 86, Seimův dopis z 11. července 1665: „*Mons[ignor] Spinola bey dem EFG zu Macareta logirt wird immer 12 Tagen sich von hinen auff Wien als Nuncio erheben. Beyde H[errn] H[errn] Grauen haben ihm gratulirt, und seint von ihm gar höfflich empfangen worden.*“

VI. Každodennost římského pobytu

VI.1. Ubytování

Jak již bylo uvedeno výše, celá skupina dorazila do Říma v druhé polovině listopadu roku 1662. Hlavní tíha padla v začátcích právě na hofmistrovu hlavu. Bylo nutno zařídit vše, počínaje ubytováním, přes studijní záležitosti po oděvy a podobně, což měl Seim hned od počátku na paměti.²⁶⁶ Z popisu bytu, který pro obě hrabata zajistil, vyznívá, že splnil „zadání“ z instrukce téměř do puntíku. Franz Anton měl pro sebe k dispozici jeden pokoj ke studiu, jeden salon vyzdobený zlacenou kůží a dále červenožlutý přijímací salon. Leslie měl také studovnu, salon a pokoj pro svého komorníka. Dále k bytu patřily dva pokoje pro služebnictvo, kuchyně, jídelna, místnost na uskladnění dřeva a spižárna.²⁶⁷ Výše ročního nájmu byla 120 scudi,²⁶⁸ což se Seimovi, vzhledem k dispozici a také lokaci, nezdálo mnoho. Je škoda, že není známa konkrétní adresa tohoto apartmá. Ubytování se totiž mělo nacházet 20 kroků od Collegia Romana.²⁶⁹

Tato jezuitská kolej, kde začali oba chlapci již v prosinci studovat, byla založena v roce 1551 přímo Ignácem z Loyoly a od roku 1584 se nacházela v nově vystavěné budově architekta Bartolomea Ammannatiho na náměstí pojmenovaném Piazza del Collegio Romano.²⁷⁰ Hlavními studijními programy byla filosofie a teologie, ale vysokou úroveň zde

²⁶⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 311: „*Doppo l'arrivo felice de S[igno]ri Conti in Roma si penso serriamente al triennio, alle scuolem a vestiti, e appartamenti, e ne fece dispositione tale, che non vi sia più che pensarne.*“

²⁶⁷ Tamtéž: „*Ha il Sig[nore] Conte Franc[esc]o Ant[oni]o una stanzina per gli studii, una sala addobbata di corame doiato, una stanza commune per le visite addobbata di tasetto rosso con liscie gialle, et il Sig Conte Leslie similmente una stanzina per gli studii, noc un'altra stanza che serve di sala, e stanza al suo cammeriere. Ci sono più stanzine 2 per li servi, una cuccina, una cantina, stalla da porvi le legna, e forse un'altra stanza che servira di dispensa.*“

²⁶⁸ V přepočtu asi 210 říšských zlatých. K přepočtu bylo užito údaje z dopisu knížete Ferdinanda pateru Zimmermannovi z 16. ledna 1665, MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, , inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 121: „[...]drey huntert Scuti, welche in unserrn Muntz fünf hundert fünf und zwanzig guldn re. machen.“

²⁶⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 311: „...*gli appartamenti lontani del Colleggio 20 passi sono slargati di maniera, che vistiano con assaissima commodita.*“

²⁷⁰ Podrobněji o Collegiu např. VILLOSLADA, Ricardo García: *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesù (1773)*. Roma 1954, 356 s. V české historiografii prakticky neexistuje literatura k tomuto kolegiu, v německé je pak většina pozornosti soustředěna Collegiu Germanicu,

mělo i přírodovědné bádání, vzpomeňme například působení Athanasia Kirchera, o němž bude ještě řeč v jedné z dalších kapitol.

Zajištěný byt byl podle Seimových slov hezky zařízen, přesto se však nezdráhal zakoupit reprezentativní ebenový stůl do salonu, což při (v dopisech všudypřítomném) šetření a snaze vyvarovat se zbytečných výdajů působí trochu zvláštně, nicméně koupí před knížetem obhájuje tím, že stůl hodnotou odpovídá ceně a při odjezdu se zase může prodat.²⁷¹

V dubnu 1663 se ovšem naskytl možnost přestěhovat se do nového bytu blízko kolegia, s dobrou pověstí, přívětivějšího a zdravějšího, takže se Seim, s dobrozdáním patera Kohlera i souhlasem obou hrabat, rozhodl tak učinit, protože cena byla vyšší asi jen o 10 scudi ročně. V dopise doufal, že se kníže nebude bránit nějakým dalším výdajům, protože takové bydlení přispěje nejen k zachování zdraví, ale také k větší cti a reputaci, což byl obvyklý argument barokní doby.²⁷² Nakonec se ale celá skupina nepřestěhovala, protože se Seim nedohodl s pronajímatelem ohledně stavu bydlení, detaily nejsou známy.²⁷³ Kníže však proti změně bydlení jako takové nic nenamítal, protože v červenci Seim sehnal nové ubytování a náklady za stěhování slíbil zaslat v příštím vyúčtování. Píše, že už to sice chtěl vzdát, ale bál se, aby se mu v takovém „*engen und eingeshlossenen quartier*“ chlapci v letním horku nerozstoukali. Proto raději zvolil nové bydlení, protože při případné nemoci by

jeho protějšku pro studenty z německých zemí, které bylo založeno roku 1552 a kde také studovala většina mladíků, pocházejících z českých zemí. Jména studentů k nalezení u SCHMIDT, Peter: *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*. Tübingen 1984, 364 s.

²⁷¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 286, Seimův dopis z 14. března 1663.

²⁷² Tamtéž, fol. 270, Seimův dopis z 21. dubna 1663: „*Es ist ein anderes haus nahe dem Collegio geraumet worden, reputirlicher, gelegener in allen, lüsstiger und gesünder als welches wier de facto bewohnen, bin selbiges entshlossen mit guetbedüncken Patris Laurentii auf einständiges begeren beyder herrn Grauen auff viertel iahrweis umb ein wenig mehr (so etwan daß iahr 10 kronen ausebgen mächt) von dem Padron di Casa zubedingen. E[ure] F[ürstliche] G[nade] lassen dero nicht zu wider sein die ieniger spesen, so etwan auf supplementirung der adobben in grosseren und lüstigerern Zimmern gehen werden. Dann solcheß geraicht zu raisonablen contento, erhaltung der gesundheit, besserer ehr und reputation.*“

²⁷³ Tamtéž, fol. 260, Seimův dopis z 2. června 1663: „*Daß quartier hab ich nit mutirt, dieweiln meiner meinung nach des bestandshalben kein accord zutreffen war.*“

celkové náklady finanční i časové byly nesrovnatelně vyšší.²⁷⁴ Hrabata teď nyní tedy mohla bydlet přiměřeně svému stavu, přímo naproti Collegiu, v domě pohodlném, zdravém a dobře zařízeném, a podle všeho zde setrvali až do konce pobytu.²⁷⁵

VI.2. Finanční záležitosti

Jak bylo již naznačeno, velký důraz byl kladen na rozumné využívání finančních prostředků a po celou dobu pobytu ze Seimových dopisů vyčteme, jak se snažil šetřit nebo alespoň obhajovat své postupy před knížetem. Z účtů lze vyčíst, že v průměru utratil za oba svěřence přibližně od 130 do 170 scudi měsíčně. Do této částky se nezapočítávalo ubytování. Největší položky činily výdaje za stravu,²⁷⁶ pronájem kočáru (což je trochu v rozporu s plány instrukce),²⁷⁷ v zimě pak ještě za dřevo na otop.²⁷⁸ Příležitostně se také vynaložily větší částky za oblečení a oděvní doplňky, zejména za oděvy pro duchovní stav. Jeden takovýto větší nákup pro Franze Antona je doložen z prosince 1665 - dva páry střevíců, dvoje spodní prádlo, šest límečků/koláreků, punčochy z černého hedvábí, dále dlouhý šat, sutanu, plášť a krátký šat za celkovou částku asi 54 scudi.²⁷⁹

Financování tohoto pobytu probíhalo podobným způsobem, jaký známe z kavalírských cest. Cestovat s velkými obnosa bylo nejen nepraktické, ale také nebezpečné, proto se používal systém směnek.²⁸⁰ V našem případě byl trochu obměněn a to tak, že namísto bankovních domů nebo finančníků zde figurovali jezuité. Kniže Ferdinand byl

²⁷⁴ Tamtéž, fol. 240, Seimův dopis z 28. července 1663: „Für beyde herrn Grauen hab ich ein anderes, bequemer und gesünderes losament, wie EFG vorher g[ne]d[ig]st bewilligt, daß iahr umb 10 cronen mehr gedingt. Waß auff transportation und complirung der mobilien auffgangen wird nachst künftige ratung geben. Ich wolt es zwar gern underlassen haben, es ist aber die noth, und zu besorgen gewest, ob nit mier aus beyden herrn H bey dieser hiz in dermassen engen und eingeschlossenen quartier erkrankte möchte. Worauff zu geshwengen der gefahr, grosse uncosten gang und viel zeit verloren were.“

²⁷⁵ Tamtéž, fol. 235, Seimův dopis z 4. srpna 1663: „Es stehen aber beyde herrn Grauen in einen hauß ihren stand gemeß, gleich dem Collegio hinüber, bequemb, gesund, wohl zugerüst.“

²⁷⁶ V průměru kolem 70 zlatých za oba mladíky dohromady.

²⁷⁷ Kolem třiceti zlatých měsíčně.

²⁷⁸ V průměru asi 10 zlatých.

²⁷⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 417.

²⁸⁰ HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 161-165.

remitentem směnky, jejím vystavovatelem pak Václav Zimmermann,²⁸¹ olomoucký jezuita a později také rektor tamější jezuitské univerzity, který byl v kontaktu se svými kolegy v Římě. Směnka dorazila do Seimových rukou s poštou od knížete a ten si ji pak mohl nechat vyplatit u nám již známého patera Kohlera. Právě tyto záležitosti se v korespondenci docela často objevují. Občas se stalo, že pater Kohler nemohl Seimovi směnku vyplatit, v tom případě se obrátil na místního směnárníka Ciciaporciho.²⁸² Dá se předpokládat, že kromě praktické stránky (byli téměř neustále v kontaktu s jezuity) mohl být tento způsob výhodnější, co se týká výše tzv. *agia* neboli *wechselgeld*, která se obvykle pohybovala okolo 15-20 % hodnoty směnky, v některých případech však mohla narůst až ke 30 %.²⁸³

Pro celé období je charakteristické, že se Seim snažil dost šetřit a snad v každém druhém dopise o tom knížete ujišťoval. Zároveň však nezapomínal na křesťanskou ctnost – almužny chudým, které pečlivě uváděl i do každoměsíčního vyúčtování.²⁸⁴

²⁸¹ Zimmermann, Václav (5. dubna 1616/1622 - 16. dubna 1691), rektorem od 14. července 1665 do 16. října 1666.

²⁸² V dopisech zmiňován jako „*wechselherr Ciciaporci*“.

²⁸³ HOJDA, Zdeněk a kol.: *Heřman Jakub Černín*, s. 164.

²⁸⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 290, dopis z 24. února 1663: „*Daß almosengeben wehr ich mich soviel immer möglich kan mich doch nit gar entwehren.*“

VII. Další úkoly během římského pobytu, hofmistrový postřehy a zajímavosti

Josef Seim byl vedle své role hofmistra pověřován i různými jinými úkoly, což máme doloženo i u jiných hofmistrů.²⁸⁵ Jedním z nich bylo například získání odpustkového privilegia pro Mikulov, či lépe řečeno, jeho obnovení na základě starších zvyklostí.²⁸⁶ Celá záležitost byla otázkou několika měsíců, od února do července roku 1665. Seim píše, že papež málokdy přidělí „*einer nicht Dombmäsigen Kirch*“ dva dny odpustků v kalendářním roce. Aby mohl celou věc přednést na vyšších místech, požádal svého přítele, mikulovského kanovníka Mannenbacha, aby mu sdělil, v jakém rozsahu a pro jaký den si kapitula plnomocné odpustky přeje, zda pro „*Nativitate oder Assumptione*“, tedy na svátek Narození nebo Nanebevzetí Panny Marie. Píše, že na odpustky pro celý oktáv není pomyslení, protože si v tomto papež počíná velmi úsporně,²⁸⁷ a znovu upozorňuje, že si kapitula ani kníže nemají dělat příliš velké naděje na zisk více než jednoho dne plnomocných odpustků ročně.²⁸⁸ Privilegium, které se mělo vztahovat na loretánskou kapli²⁸⁹ s kostelem sv. Anny, který byl

²⁸⁵ Například u Louise Dieudonného, hofmistra hraběte Franze Julia Verduga v letech 1681-1683, srov. KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 250.

²⁸⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 109, Seimův dopis z 21. února 1665: „*Beuelch vom 26 verwichen, die auff dero Stift und Kirchen zu Nicolsburg veralte indulgenzen bey hiesigen Hoff renewern zulassen.*“

²⁸⁷ Tamtéž, fol. 104, Seimův dopis z 14. března 1665: „*...denn an ablaß per totam octavam ist ganz und gar kein gedancken zumachen, dieweil lhro Heyl in ihren gefasten vorhaben, rigoros und bestendig harren, auff daß sie einem die genad gewerent, von hundert anderen in gleichen fall nit behelliget werden.*“

²⁸⁸ Tamtéž: „*...daß es mit ausbringung der indulgenzen shwer halten wird, zu erwegung lhro Heyl[igkeit] gar sparsamb damit umbgehen, und denen hohen dombstiftern allein, zweymahl ein iahr plenarias verleyhen wollen, dahero fürstl. Zu Nicolsburg Stifft, und kirchen nicht mehr als einmahl in iahr für indwedere vollkommenen ablaß zuhoffen haben.*“

²⁸⁹ Loretánská kaple byla v Mikulově vybudována v roce 1623 na podnět kardinála Františka Ditrichštejna, jenž se nechal inspirovat italským originálem, který navštívil během svých cest, a byla jednou z prvních svého druhu v Čechách, srov. BUKOVSKÝ, Jan: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha 2000, s. 24. Ve čtyřicátých letech pak nad ní byl postaven kostel sv. Anny, na kterém se podílel i Giovanni Giacomo Tencalla. Kostel i s přílehlým klášterem roku 1784 vyhořel a v 19. století byl přestavěn na Ditrichštejnskou hrobku. Za kardinála Ditrichštejna byl vybudován i kostel na Svatém Kopečku a křížová cesta, srov. tamtéž, s. 94-97.

nad ní vystaven, a blízký Svatý Kopeček, bylo nakonec uznáno pouze ve své původní podobě a nebylo nijak rozšířeno.²⁹⁰

Seim také z ciziny zasílal různé dárky a zboží, které bylo vyhlášené. Tak se v korespondenci od února do léta roku 1665 pravidelně řeší koupě a zaslání bílých pletených punčoch z Neapole knížeti do Mikulova, které měly být vyrobeny podle určitého, blíže neurčeného vzoru.²⁹¹ V březnu do celé věci zapojil i sloužící hraběte Sinzendorfa, kteří s ním cestovali do Neapole a dovezli Seimovi šest párů těchto punčoch.²⁹² Punčochy v pořádku dorazily, ale později se během cesty ztratily „aus unechtsamkeit deß vetturins“. Na konci května pak zbylé, neztracené punčochy poslal knížeti po provinciálovi vídeňských františkánů od Svatého Kříže²⁹³ a další objednal na červenec.²⁹⁴ Na tomto příkladu je dobře patrné, jak se kontaktů a známostí využívalo nejen v rovině politické či kariérní, ale jak se vzájemná pomoc hodila i v banálnějších záležitostech a jak prakticky se dala využít cesta krajanů zpět do vlasti. V neposlední řadě pak zaujme také fakt, kolik osob všech stavů lze zapojit do koupě módních doplňků.

Josef Seim se kromě zájmu o politické dění zejména v církevních kruzích, o němž knížete zpravoval, zajímal také o římský veřejný život a významné události například i na poli vědy. Tak ve vícero dopisech ze závěru roku 1664 a prvních měsíců roku následujícího se zaujetím píše o dvou velkých kometách, které se krátce po sobě objevily - první byla viditelná od prosince a druhá od měsíce března. Zdá se, že jej tyto výjimečné astronomické

²⁹⁰ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, , inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 82, Seimův dopis z 25. července 1665.: „Die Indulgenzen für unser l[iebe] f[rau] Loretto Capellen waren nicht anders einzurichten, dann Ihre heyl. Mit dergleichen gnaden gar sparsamb seint, und haben EFG hochstvernünftig gemeldt daß mann sich des possess der alten gnad halten soll, welches per non acceptation seu non usum concessionis novus ohn allen scrupul geschieht.“

²⁹¹ Tamtéž, fol. 109, Seimův dopis z 21. února 1665: „Daß Muster von weissen faden gestrickten strümpffen soll mit nachst auff Napel verraissentent herrn dahin vershickt werden.“

²⁹² Tamtéž, Seimův dopis z 14. března 1665: „H[err] Grau von Sinzendorff ist vor wenig tagen auff Napel verraist, durch wessen Leuthen ich ein halb duzent par strümpfe nach dem ubershickten Muster erwarte.“

²⁹³ Tamtéž, fol. 96, Seimův dopis z 30. května 1665: „Mit dem P. Provinciali der H[errn] H[errn] Franciscaner bey dem H[eiligen] kreuz zu Wien kommen 2 par strümpff nach uber shicktn muster.“

²⁹⁴ Tamtéž, fol. 86, Seimův dopis z 11. července 1665: „Die Strümpff werd ich selbstn zu Naples kauffen müssn, dann ich wegen billigen preis mit keinen zufridn werden kan.“

jevy velmi zajímavé, protože o nich píše opakovaně a dosti podrobně.²⁹⁵ Několikrát také knížeti v (bohužel nedochovaných) přílohách zaslal nákresy a výsledky pozorování astronomů.²⁹⁶ V této souvislosti se zde objevuje i zajímavá postava jezuitského učenice a polyhistora Athanasia Kirchera,²⁹⁷ který po jistou dobu také vyučoval na Collegiu Romanu. Seimova korespondence naznačuje, že se s ním oba mladíci také osobně znali, protože jim měl dokonce dedikovat své nové, pod jiným jménem publikované dílo, které se věnovalo pozorování komety. Seim pak z rozpočtu financoval tisk a vydání tohoto spisu, což před knížetem obhajuje tím, že se jednalo jen o *10 cronen* a hrabata si takto udělají mezi lidmi dobré jméno.²⁹⁸ Dílem, které bylo takto financováno, byl podle všeho spis *Fisiologia Nuova della Natura delle Comete*, jenž byl vydán v Římě roku 1665 pod jménem Giuseppe Antonia Petrucciho, Kircherova žáka a spolupracovníka.²⁹⁹

Hofmistr nezapomněl knížete zásobovat také společenskými pikantnostmi a skandály. Například v květnu roku 1664 neváhá informovat o tom, že se budoucí

²⁹⁵ Tamtéž, např. fol. 127, Seimův dopis z 20. prosince 1664: „So wird auch hier von ungefähr 14 tagen her ein greslicher glaicher comet in beyligenter figur gesehen, der nach miternacht zwishen nidergang und mitag seiner auffgang mindt und bey anbrechente tag verschwinde thuet. Dessen siz ist nach aussag der Sternseher uber den himmel Lunae, in den Zeigen Hydra genant, bey tropico Capricorni, nahe dem cratere, und fues corvi, wird sambt dem firmament wie alle fixe stern belangt, sein shwaiss sheinet unsern augen bey acht in neite spann lang zu sein, so in der astrolabishen mensur 10 grad betrifft, also daß er viel grösser ist, als welcher de Ao 18 gesehen worden. Mann will nit zweiffeln, er werde in ganz Europa, wo nicht grösten theil der Welt gesehen.“, dále např. velmi podrobný popis fol. 107-108, Seimův dopis ze 7. března 1665.

²⁹⁶ Tamtéž, fol. 124, Seimův dopis z 27. prosince 1664: „Beyligents Schema des uns sehtbaren cometssterns zu Rom, und beygefügte observation hat P. Athanasio gemacht, so aber andere improbirn wollen, deren Opinion noch nit ausgangen, mit nachsten aber kommen soll.“

²⁹⁷ Athanasius Kircher (1602-1680), učenec původem z Německa, člen jezuitského řádu, jenž velkou část života strávil právě v Římě, kde také zemřel. Věnoval se mnoha vědním oborům, mezi něž patřila např. medicína, geologie, astronomie, matematika, fyzika, orientální jazyky... V češtině se jeho rozsáhlé činnosti a literatuře, jeho osobnosti se zabývající, věnuje např. LELKOVÁ, Ivana: *Poslední polyhistor? Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera*. In: *Studia comeniana et historica* 40, č. 83-84, Uherský Brod 2010, s. 46-68. V zahraničním výzkumu se mu v posledních desetiletích dostalo velké pozornosti, významným počinem je kupříkladu sborník FINDLEN, Paula: *The Last Man Who Knew Everything*. New York – London 2004, 465 p.

²⁹⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 107, Seimův dopis ze 7. března 1665: „Neben beyligenter Monatsratung kombt die explication deß iüngstverschwundenen cometsterns welche P. Athanasii gemacht, aber umb gewiesser ursach willen under frembde nahmen ausgehen, und beyden herrn Grauen dedicirn lassen. Hab nit weniger thuen können, als aus anregen gedachten P. Athanasii die uncosten für den truck und bund zu bezahlen, welches EFG nicht ansehen werden, in bedrachtung es ein geringes etwan ins gesambt 10 cronen, dahinegegen denen herrn H Grauen einen nahmen under den leuthen macht.“

²⁹⁹ O dedikaci hrabatům Ditrichštejnovi a Lesliemu v souvislosti s tímto krátkým spiskem (32 stran) se zmiňuje FLETCHER, John Edward: *A Study of the Life and Works of Athanasius Kircher, Germanus Incredibilis*. Amsterdam 2011, s. 547.

velkovévoda toskánský, Cosimo III. Medicejský,³⁰⁰ rozhodl vydat inkognito na cestu do německých zemí, ačkoliv „*sein hoffstab auf der raiß wird gleich wohl auf 60 Personen gerechnet*“.³⁰¹ Jeho mladá, sotva devatenáctiletá manželka,³⁰² s níž ho provázely neshody, se od něj prý pokusila uprchnout „*in eines Paggi kleydt*“,³⁰³ což byl velký společenský skandál.³⁰⁴ Čas od času také sděloval novinky ze společenského života, například karnevalové radovánky a velkou maškarádu, kterou uspořádal kníže Borghese za ohromující sumu 8000 zlatých.³⁰⁵ V srpnu se pak v nelichotivé souvislosti objevuje v dopise i švédská královna Kristina,³⁰⁶ která prý nechala k smrti ztlouci nějakého mnicha, protože měl „*podle římského zvyku vykládat něco drzého*“. V pomstě pak za to zaplatily životem její dva sloužící.³⁰⁷ Kromě takových zajímavých, ale ve své podstatě nevýznamných věcech, se však v dopisech oběhuje pravidelné „politické zpravodajství“, na něž se blíže zaměříme v následující kapitole.

³⁰⁰ Cosimo III (14. srpna 1642 – 31. října 1723), od roku 1670 velkovévoda.

³⁰¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 169, Seimův dopis z 24. května 1664.

³⁰² Markéta Louisa Orleánská (28. července 1645 -17. září 1721)

³⁰³ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 169.

³⁰⁴ O tomto komplikovaném manželském vztahu píše např. HIBBERT, Christopher: *Vzestup a pád rodu Medici*. Praha 1997, s. 297-300.

³⁰⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 190: „*Inzwischen gehets bey dem carnevale dahie lustig zu. Prencipe Borghesio hat ein mascherata von 8000 kronen gemacht.*“

³⁰⁶ Kristina Švédská (8. prosince 1626 – 19. dubna 1689), v roce 1654 se vzdala trůnu, konvertovala ke katolicismu a po zbytek žila střídavě v Římě a v jiných evropských zemích, jako byla Francie či Švédsko. Po dvouletém pobytu ve Švédsku se do Říma v roce 1662 na několik dalších let vrátila.

³⁰⁷ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 233, dopis z 11. srpna 1663: „[...] *ein Abbate gewesen, wie mann sagt aus bevelch der königin Christine biß auf den todt geprügelt umb willen sie nach der Römer brauch etwaß licentioser geredt haben sollen. Es haben aber bald hernoch zwey bediente der königin mit ebner maß poenam talionis zahl.*“

VIII. Politické události v dopisech Josefa Seima

Jak již bylo načrtnuto v jedné z prvních kapitol, v pasáži o rozmanitých rolích hofmistra, významnou částí korespondence byl pro knížete pravidelný přísun novinek z politického dění. Jak uvidíme, Seim reflektoval zejména tři problematické oblasti evropského dění té doby.

VIII.1. Turecké nebezpečí

V korespondenci se objevuje ožehavé téma šedesátých let – další konflikt s Osmanskou říší. Od začátku šedesátých let se stupňovalo napětí mezi tímto státem a habsburskou monarchií. Jádrem sporu bylo zejména Sedmihradsko. V roce 1662 vedly obě strany intenzivní jednání, ovšem bez valného výsledku, a Turci začali plánovat na jaro roku 1663 vojenskou výpravu. 18. dubna 1663 bylo mezi oběma státy oficiálně ukončeno příměří,³⁰⁸ ale již v březnu se turecká armáda vydala přes Balkán a 15. července dorazila do Budína, kde bylo rozhodnuto o dalším postupu – dobytí Nových Zámků, pevnosti na hranici Horních Uher.³⁰⁹ V té době se také schylovalo k válce na Apeninském poloostrově, Seim se ale domníval, že by se nyní měli evropští panovníci spojit zejména proti společnému nepříteli všeho křesťanstva.³¹⁰

To byl velmi aktuální problém i pro knížete Ferdinanda, který zažil ničivý vpád tureckých vojsk na svém mikulovské panství na začátku září roku 1663.³¹¹ Seim v dopise z 29. září vyjádřil svou lítost nad tímto plněním, které chápal jako velké neštěstí ze spravedlivých rukou Boha, který dává i bere. Byl však také přesvědčen, že se kníže ze své

³⁰⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek 8. 1618-1683. Praha 2008, s. 196.

³⁰⁹ Podrobněji o tomto konfliktu např. KUČEROVÁ, Lucie: *c.d.*, s. 38-43.

³¹⁰ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 243, Seimův dopis z 15. července 1663: „*Dahero die forcht eines kriegß in Italien viel grösser als zuvor nie gewesen Gott vereinige die gemüther der Christlichen Potentaten zu gnugsamen widerstand dem allgemeinen feind deß Christlichen nahmenß.*“

³¹¹ Podle soupisu vrchnostenské kanceláře byly škody skutečně rozsáhlé. Mnoho vesnic bylo vypáleno, někteří jejich obyvatelé pobiti či odvedeni do zajetí. Kníže chtěl také prominout výběr daní, aby ulevil těžce zkoušenému lidu, srov. KUČEROVÁ, Lucie: *c.d.*, s. 90-91.

vrozené „*grosmuthigkeit*“ této Boží vůli vždy umí podvolit.³¹² Jedním z velkých úspěchů turecké armády bylo dobytí pevnosti Nové Zámky, která kapitulovala 24. září. Zároveň celou dobu probíhaly ničivé nájezdy a plenění vojsk v oblasti Horních Uher a Moravy. Vypuknutí nového konfliktu mělo velký ohlas v celé Evropě a opět oživilo tuto otázku a s ní spojený strach.³¹³ Volalo se po pomoci a po sjednocení evropských národů proti společnému nepříteli, konkrétní kroky však potřebovaly více času. Proto začátkem listopadu píše Seim trochu ironicky, že je pomoc ještě daleko, i když je zde zájem urychleně dát do pohybu něco, co se za tisíc let zatím nepodařilo. Papežský nuncius měl na říšském sněmu v Řezně navrhnout vytvoření evropské ligy, Seim byl však zvědav, jak by v tomto případě byla řešena konfesní otázka jednotlivých národů.³¹⁴ Zatím však „*ist dem armen nothleydenten unger und teutshland nichts geholfen.*“ V říjnu se dokonce domníval, v souvislosti s informací o kapitulaci Nových Zámek, že z Říma nelze očekávat žádnou velkou finanční pomoc, protože církevní stát se potýká s vlastními finančními problémy,³¹⁵ ovšem „*freye federn dörffen mehrers shreibn*“.

³¹² MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 227: „...*auch von andern orthen laider Gott deß türcken einfall in Mähren, wovor sich EFG vorlängst besorgt, mit grösten shmerzen vernommen, solche heimbsuchung haben wier von der gerechten hand Gottes zuerkennen, welcher gibt und nimbt und daß genommene wider ersetzt nach sein unwidersprechlichen willen, deme E[ure] F[ürstliche] G[nade] aus angeborner fürst grosmuthigkeit sich in allen zu conformiren wissen.*“

³¹³ Podrobněji o válce v roce 1663-1664 např. KUČEROVÁ, Lucie: *c.d.*, s. 32-43.

³¹⁴ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 213, Seimův dopis z 10. listopadu 1663: „*Allhier will sich noch kein hülf wider den türcken regen. Mann ist zwar vorhabens eyhlents in daß werck zu richten waß in 1000 iahren nicht gesehn können, der päbstliche Nuncio soll ein liga zwishen allen völc kern in Europa ohne underschied der seiten auf dem Reichstag zu Regenspurg vorshlagen. Wird grosses bedencken gebn, warumb Ihro Heyl[igkeit] denn uncatholischen, so bisher mit der kirchen in kein vergleich getreten, neue foedera antragen wollen, die sach wird auflange deliberation kommen, und dörfte endlich gar nichts daraus werden.*“

³¹⁵ Tamtéž, fol. 217, Seimův dopis z 20. října 1663: „*Die ubergab Neuheusel wird allhier noch underschied der humorn verstanden, Gott helffe dem frommen teutshland, deme von hieraus wenig hülf zuerwarten, massen der kirchen staat mit grossen shulden uber 40 Millionen golts beladen mit sich selbst zuthuen, und Ihro heyl erst in vergangenen iahr zu erhaltung dero kriegs leuth (so nunmehr meistn theils abgedanckt) anderthalb millionen 7 per cento entnommen haben, woraus die ratung der hülf, woran mann gar kein gedancken hat, zumachen ist.*“

Je třeba říci, že Seim je v těchto pasážích poměrně emotivní, píše, že události vzbudily velkou hrůzu a jedinou útěchou je Bůh.³¹⁶ Váznoucí korespondence v něm také budila obavy, jestli země nebyla stížena další pohromou, doufal však, že už byli zkoušeni dost.³¹⁷ Ze Seimova pohledu se ohrožení křesťanstva v Římě řeší málo, spíše se myslí jen na vlastní bezprostřední ochranu poloostrova – „*mann denckt nuer auff daß, wie die berg wachsen mögen*“.³¹⁸ O několik měsíců později se však přece jen habsburské monarchii dostalo finanční i vojenské pomoci z mnoha stran – podpora přišla od říšských stavů, papežského státu, Španělska nebo italských knížectví.³¹⁹ Například papež se rozhodl uvolnit část desátků na vojenskou pomoc císaři, o čemž najdeme jednu zmínku i v Seimově listu.³²⁰

Další zmínka ohledně této války je v dopise ze 12. července 1664, kdy hofmistr sděluje, že před dvěma dny do Říma dorazil posel z Benátek a oznámil, že Turci dobyli pevnost Nový Zrin v dnešním Chorvatsku.³²¹ 1. srpna vypukla poslední, rozhodující bitva v povodí řeky Ráb, nedaleko kláštera St. Gotthard, pro císařskou stranu vítězná.³²² Zhruba o měsíc později byl 10. srpna 1664 uzavřen Vásvárský mír, smlouva byla císařem ratifikována koncem září.³²³ V souvislosti s koncem války zmiňuje, že „*deß türken kriegs wird dahie nichts, oder wenig gedecht, Mann vermeint shon aus aller gefahr zu sein. Welches Gott*

³¹⁶ Tamtéž, fol. 225, Seimův dopis z 6. října 1663: „*Die erbärmliche umbstände der verübten tiranney in Mähren werden nach und nach anher bericht, worüber allerseits ein groser shrecken entsethet, wenig aber an hülffgedacht wird. Gott seye unser laid geclagt, dann aussero dem kein beserer trost zuerdancken ist.*“

³¹⁷ Tamtéž, fol. 217, Seimův dopis z 20. října 1663: „*Von EFG hab ich mier 4 wochen kein shreibn erhalten, welches mich fürchten macht, ob nit EFG von dem andern straiß, wovon mann allhier reden will, berühret worden. Ich will hoffen, Gott hat uns daß erst mahl genug gestraft, und daß andermahl nuer trohen wollen damit wier in besserung lebenß bestendig bleibente EFG exemplarishem wandel nachfolgen mögen.*“

³¹⁸ Tamtéž, fol. 215, Seimův dopis z 27. října 1663.

³¹⁹ KUČEROVÁ, Lucie: *c.d.*, s. 39., ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *c.d.*, s. 199.

³²⁰ Tamtéž. MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 149, Seimův dopis z 13. září: „*H[err] Lombardi soll mit nechsten undere m/100 thlr von den Zehente nach Wien ubermachen.*“

³²¹ Tamtéž, fol. 158: „*Es ist aber zwey tag hernach die traurige zeitung mit aignen courir von Venedig kommen, daß die vöstung New Serin mit sturm an den feindt ubergangen, worüber allenthalben grosse bestürzung endtstanden.*“ Pevnost byla dobyta v červnu a 7. července pobořena. Souběžně s probíhajícími boji byla zároveň vedena mírová jednání. 10. srpna byl uzavřen Vásvárský mír. Více o této fázi války a jejím závěru KUČEROVÁ, Lucie: *c.d.*, s. 40-43.

³²² ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *c.d.*, s. 201-203.

³²³ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 149.

verleyhen wolle“.³²⁴ Poslední zmínka se týká právě uzavřeného míru, jehož podmínky dle Seima byly považovány za nevýhodné pro křesťanstvo.³²⁵

VIII.2. Napětí a třenice mezi papežským státem a Francií

Hofmistrový dopisy jsou také poměrně bohatým pramenem, který má badatelé co nabídnout, v oblasti reflexe problémů mezi Francií a papežským státem. Seim a jeho svěřenci dorazili do Říma v období komplikovaných vztahů mezi Svatou stolicí a francouzským králem. V srpnu roku 1662 došlo k velké aféře, která ovlivnila budoucí události. Od června pobýval v Římě po jedenáctileté pauze nový francouzský ambasador, kterým se stal vévoda de Créquy. I jeho velkolepý vjezd do Říma měl reprezentovat jeho krále, dorazil dokonce s 200 ozbrojenými muži.³²⁶ Už od počátku byly vztahy poměrně napjaté. 20. srpna měli Créquyho vojáci napadnout jednoho ze členů korsické gardy. Korsičani pak podnikli velkou odplatu, obklíčili a ostřelovali palác Farnese, kde ambasador sídlil, a dokonce zabili jedno z pážat jeho manželky.³²⁷ Celá záležitost byla interpretována a prezentována v zahraničí jako naplánovaný akt agrese ze strany papežské stolice a de Créquy napsal otevřený dopis s poměrně vysokými požadavky, ačkoliv papež se od celé věci distancoval a dokonce nechal některé účastníky potrestat.³²⁸ Ve skutečnosti se pro Francii jednalo o vítanou záminku, jak se pokusit zatlačit papeže do kouta.

Seim tyto spory zmiňuje již poměrně brzy po příjezdu do Říma, v dopise z 9. prosince 1662,³²⁹ a toto téma se objevuje, alespoň krátce, téměř ve všech dopisech. Už v prosinci se

³²⁴ Tamtéž, fol. 149, Seimův dopis z 13. září 1664.

³²⁵ Tamtéž, fol. 143-144, Seimův nedatovaný dopis, pouze zmínka o doručení 7. listopadu 1664: „Vor etlich tagen wurd der unverhoffte fried mit den türcken durch eine expressen anhero gebracht, worüber grosses verwundern, und gleichsamb iedermäßigliches verachten ist zumahl die conditiones der Christenheit zum nachtheil geraichen sollen.“

³²⁶ PASTOR, Ludwig von: *The History of The Popes From The Close of The Middle Ages. Volume XXXI.* London 1940, s. 90.

³²⁷ Tamtéž, s. 95-96.

³²⁸ Tamtéž, s. 102.

³²⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 305

obával, že se vše kloní spíše k válce než k míru³³⁰ a že vše je jen záminka Francie k dalším nárokům.³³¹ Situace se začínala vyostřovat.

V létě roku 1663 vypuklo povstání v Avignonu, který stále patřil mezi papežské državy, avšak Francie se jej rozhodla zabrat a měšťané podle Seima trhali papežský znak při procesí.³³² V srpnu pak král z Avignonu vykázal papežského legáta a začlenil město do království a nehodlal jej vrátit, dokud neobdrží z rozkazu papeže zadostiučinění.³³³ Papež se rozhodl připravit na případnou obranu.³³⁴ Francie také demonstrativně chystala vojsko a Římem se šířily poplašné panické zprávy o postupu tisíců mužů ve francouzských regimentech, jejich vylodění v Toskánsku či překročení Alp.³³⁵

Nakonec byla 12. února v Pise podepsána smlouva, která slibovala urovnání vztahů, ovšem za podmínek pro papežskou stranu dosti ponižujících.³³⁶ Seim knížeti psal, že v tomto městě započala jednání³³⁷ a také o uzavření smlouvy a předvídal některé podmínky, jejichž znění do Říma ještě nestihlo dorazit.³³⁸ Situace se nakonec relativně urovnala a v létě toho

³³⁰ Tamtéž, fol. 304, Seimův dopis z 23. prosince 1662: „*Le cose di Francia passano con molta segretezza, ilche fa piu temer guerra che sperar pace, correndo il romore che s'armi sotto mano per tutto lo Stato.*“

³³¹ Tamtéž, fol. 301, Seimův dopis z 30. prosince 1662: „*Le cose d'Italia vanno ogni di piu turbate, e cavatasi il Re di Francia la maschera da che pensar a tutti gli Prencipi d'Italia. Le trigle con S[ua] S[anti]ta sono solo un pretesto per cuoprire gli socoi disegni di eßender la sua potenza in queste parti.*“ To potvrzuje i PASTOR, Ludwig von: *c.d.*, s. 108.

³³² MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 237-238, dopis z 21. července 1663: „*Von Avignone kommen zeitung daß selbige burgerschafft ein aufruhr erweckent, deß Pabsten wappen an der procession Petri et Pauli darwider gerissen, die Barigell so es verwehren wollen, in der furi aufgehenckt, deß Legati Auditem in die gefängnus gezogen dem Pabst nit mehr underworffen sein will, wessentwegen Ihre heyl den Legatum und andere Ministros anhero berueffen.*“

³³³ Tamtéž, fol. 233, dopis z 11. srpna 1663: „*Der könig in franckreich hat den vicelegatum zu Avignon, Monsig[nor] Lascari aus den land verweisen, und selbigen Staat seiner kron incorporirn lassen, will selbigen nit restituirn von biß solang daß geschlecht der Chigi aus bevelch dieses Pabstes oder künftigen seiner successorn, Ihme genugsame satisfaction thue.*“

³³⁴ PASTOR, Ludwig von: *c.d.*, s. 106.

³³⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 240, dopis z 28. července 1663: „*Die besorgung des kriegß in Italien nimbt in langer in mehrer zu, Es sollen beraidsetlich Regimenten franzen in Toscana bey Porto S. Stefano angeländt haben, m/20 uber die Alpes gehn, und andere m/20 sich auf der shifarmen, unsern civita vecchia befinden. Vonhier werden von tag zu tag compagnien zo ross und fues an daß gestat, und nach den gränizen verschickt, und soll die militia ex statu anhero beshriben sein.*“

³³⁶ PASTOR, Ludwig von: *c.d.*, s. 106-107.

³³⁷ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 197, dopis z 2. února 1664.

³³⁸ Tamtéž, fol. 196, dopis z 16. února 1664: „*Gestern frühe umb 13 Uhr ist der accord mit franckreich von Pisa kommen. Die Conditiones seint noch unwissent. Soviel mann penetrirn können, wird Don Mario sich auff ein zeit von Rom absentirn, H[err] Card[inal] Ghigi nach Paris verreisen, umb bey den könig pro Don Mario zu intercedirn. Teütshland wird dadurch ein neue hulff zu hoffen haben.*“

roku měl být Avignon opět vrácen papeži.³³⁹ Lidové povstání ale pokračovalo ještě na podzim,³⁴⁰ bylo však potlačeno a hlavní rebelové na konci roku popraveni.³⁴¹

Komplikované vztahy s Francií a její agresivní politika však zůstaly problémem i nadále a přenesly se i do pontifikátu Klementa IX., jenž nastoupil na papežský stolec v roce 1667 po zesnulém Alexandru VII. Seimovy dopisy jsou bohatým pramenem na toto téma a zasloužily by si v tomto směru více prostoru, protože však neleží ve středu záměru této práce, byly v této rovině pojednány spíše ilustrativně.

VIII.3. Španělsko a portugalská válka za nezávislost

V korespondenci můžeme nalézt i několik reflexí války mezi Španělskem a Portugalskem. Portugalsko uzavřelo o necelé století dříve, v roce 1581, se Španělskem personální unii a přijalo za krále Filipa II. Již za jeho nástupce, Filipa III., však obyvatelé této země začali projevovat nespokojenost s tímto uspořádáním. Vše umocnila také tíživá hospodářská situace a tak, po několika předchozích lidových povstáních, zasáhli také reprezentanti země a roku 1640 povolali vlastním králem vévodu z Braganzy jako Jana IV. a vyhlásili nezávislost. Nějaký čas se nezávislost dařilo udržet, protože Španělsko bylo nuceno spíše řešit své problémy s jinými evropskými mocnostmi, nicméně v roce 1662 Španělé vpadli do země pod vedením nemanželského, nicméně legitimovaného syna krále Filipa IV., Dona Juana d'Austria.³⁴² Po počátečních úspěších bylo Španělsko definitivně poraženo v

³³⁹ Tamtéž, fol. 158, dopis ze 12. července 1664: „*Der Amb[assador] von franckreich liesse sich dieser tagen in offenen gesprech verlauten, er besorge der Pabst werde bald seine Stuhl wider nach Avignon versezen müessen.*“

³⁴⁰ Tamtéž, fol. 136, dopis z 22. listopadu 1664: „*Avignon stehet noch in auffruhr, will aber verlauten daß es den rebellen nit zum besten bekommen werde, allermassen Ihro Heyl[igkeit] beystand von dem könig nach versprechn zuerwarte haben.*“

³⁴¹ Tamtéž, fol. 114, dopis z 9. ledna 1665: „*Der auffruhr zu Avignon ist mit hinrichtung der fürnembsten vier räbelsführer gedämpfet worden und lassn Ihro heyl[igkeit] zu verhütung ferneres tumults mit vorwissen desß Königs aus franckreich dasselbst ein veste cittadella auffrichten und darein die besagung von 500 welschen knechten legen.*“

³⁴² Don Juan José d'Austria (7. dubna 1629 – 17. září 1679), nemanželský potomek krále a herečky Marie Calderónové, v roce 1642 byl legitimizován. Postupně sbíral zkušenosti jako vojevůdce, zasahoval například proti velkému povstání v Neapoli v letech 1648-1649 a krátce zastával pozici místokrále. V letech 1656-1659

bitvě u Monte Claros v červnu roku 1665. O tři roky později, tedy již mimo horizont naší korespondence, byla uzavřena Lisabonská mírová smlouva a uznána nezávislost Portugalska s vládnoucí dynastií z Braganzy.³⁴³

Seim zmiňuje například dobytí strategicky významného města Évora španělskou armádou.³⁴⁴ Zde je hezky vidět, jak nedostatek informací a dlouhá prodleva, než se vůbec nějaké dostaly do Říma, vedlo ke zkreslování a nejrůznějším domněnkám. Évora byla dobyta koncem května, Seim o tom podává zprávu až 7. července a přidává názor, že teď už Španělé jistě stojí před branami přístavu Porto, jehož dobytí by bylo klíčové k získání celého Portugalska.³⁴⁵ Ve skutečnosti byli Španělé 8. června poraženi v bitvě u Aimexialu a téhož roku získali Portugalci zpět i Évoru. Koncem měsíce se o porážce, která byla podle Seima větší, než Španělé chtěli přiznat, a která byla připisována troufalosti Dona Juana d'Austrii, dozvěděli i v Římě.³⁴⁶ V létě roku 1665 se pak kníže Ferdinand mohl dočíst o definitivní porážce Španělů u Monte Claros nedaleko města Vila Vicosa,³⁴⁷ která byla zřejmě přijímána v papežském Římě negativně, neboť ten stál na straně Španělska.

byl nizozemským místodržitelem, srov. HAMANNOVÁ, Brigitte: *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, s. 191-192.

³⁴³ Podrobně o boji za portugalskou nezávislost např. KLÍMA, Jan: *Dějiny Portugalska*. Praha 2007, 320 s.

³⁴⁴ Évora. důležité město na cestě k Lisabonu, bylo dobyto 22. května 1663.

³⁴⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 244, Seimův dopis ze 7. července 1663: „Die erobierung Eborae wird confirmirt, und sollen nun mehr die spanische waffe zu wasser und land vor Puerto stehen, mit wessen erobierung daß meiste mit Lisbona und Portugall gethan ist.“

³⁴⁶ Tamtéž, fol. 240, Seimův dopis z 28. července 1663: „Die niderlag der spanier in Portugall ist grösser als sie bekennen thuen, wird dem Don Juan de Austria zu einer temerität zugeschriben, umb willen er sich ohn genugsame provision und mannschaft zu weit hinein gewagt.“

³⁴⁷ Tamtéž, fol. 83, Seimův dopis z 25. července 1665: „Mit undershidlichen brieffen sowohl aus Spanien als Portugall wird die grosse niderlag der Castillianischen waffen bey Villa Viziosa anhero bracht, solle grösser seyn, als die vor einem iahr under den P. Juan de Austria gewesen, dergestallt daß mann die ganze Armen fast vor verloren halt.“

IX. Závěr pobytu. Neuskutečněná cesta po Evropě

Vraťme se nyní zpět k hlavnímu postavě, mladému adeptovi kněžství Franzi Antonovi. Jak se odvíjely další životní události Franze Antona těsně po ukončení studia v roce 1666? Franz Anton měl svá studia korunovat velkorysou cestou po Evropě. Ta ve své podstatě kopírovala obvyklé trasy kavalírských cest. Vzhledem k jeho příslušnosti k církevnímu stavu udiví její rozsah. Například Emanuel Arnošt z Valdštejna, jehož římská studia měla o osmdesát let později podobný charakter, se po vysvěcení a získání titulu také vydal na cestu po Itálii, pak již jeho kroky ovšem směřovaly zpět do českých zemí.³⁴⁸

Podobně jako pro cestu do Říma, i zde se zachovalo více variant itineráře. Dvě z nich, ač nedatovány, vznikly zřejmě ještě před započatím cesty, třetí, která měla být skutečně realizována, vznikla v průběhu roku 1665 na základě komunikace knížete a Seima a dochovala se jako příloha jednoho z dopisů. První varianta³⁴⁹ byla nejrozsáhlejší a po pobytu v Neapoli měla vést Itálií na sever a pokračovat západní Evropou, přes Francii se zajížděnou do Londýna, do jižního i severního Nizozemí a dále napříč Německem zpět do Vídně.³⁵⁰

Ze schématu cesty je zřejmé, že první varianta cesty, sestavená ještě během roku 1662 před odjezdem z vlasti, měla do značné míry sloučit všechny hlavní, tehdy vyhledávané destinace kavalírských cest. Nechybí návštěva význačných italských měst, ani delší pobyt ve francouzské metropoli s návštěvou stále populárnějšího a módnějšího francouzského dvora.³⁵¹

³⁴⁸ KRÁLÍKOVÁ, Eva: *c.d.*, s. 70-79.

³⁴⁹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 1.

³⁵⁰ Zastávky měly být tyto: *Neapol – Řím – Ostia – Orbitello – Piombino- Porto Longone – Livorno – Pisa – Luca – Janov – Pavia – Milán – Casale – Turín – Granoble – Lyon – Paříž N[ota bene] alto – Rouen – Londýn – Calais – Gravelines – Dunckerque – Nieuport – Ostende – Brugge – Ghent – Brusel – Malines – Anvers – Breda – 's-Hertogenbosch – Rotterdam – Delft – Haag – Leiden – Amsterdam – Utrecht – Kolín nad Rýnem – Mohuč – Frankfurt nad Mohanem – Würzburg – Norimberk – Řezno – Pasov – Vídeň.*

³⁵¹ Paříž se ocitla v centru zájmu mladých kavalírů ve velké míře od 40. let 17. století. Jako součást kavalírské cesty byla vyhledávána nejen kvůli návštěvě dvora, který se postupně prosazoval jako číslo jedna v Evropě, ale také kvůli šlechtickým cvičením, studiu na tamních věhlasných šlechtických akademiích a společenskému životu. Například i Humprecht Jan Černín z Chudenic zde během své cesty ve 40. letech strávil více než rok. Francie byla také u Ditrichštejnů velmi oblíbená, viz KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 63.

Pro mladého Ditrichštejna, jehož rod byl nemálo orientován na španělské prostředí, bylo jedním z cílů logicky i jižní Nizozemí, včetně návštěvy Bruselu s místodržitelským dvorem. Španělské Nizozemí bylo v tehdejší době součástí většiny cest a to zejména u katolické šlechty.³⁵² V itineráři chybí oblíbená Lovaň, ta však byla vyhledávaná především pro svou univerzitu, proto pro již studovaného a vysvěceného hraběte nebyla lákavým cílem, v tom případě však překvapí plán navštívit Leiden.³⁵³

Franz Anton, katolický novokněz, totiž podle prvotního plánu neměl opomenout ani protestantské severní Nizozemí, což není bez zajímavosti. Tato země nebyla až do závěru 17. století pro katolické šlechtice z habsburské monarchie cílem jejich pobytů, spíše jí projížděli při návratu z jižního Nizozemí nebo ji nenavštívili vůbec.³⁵⁴ Větší zájem o tuto zemi pak šlechtičtí cestovatelé projevovali spíše až v 18. století., a to i pro jeho hospodářskou a ekonomickou vyspělost.³⁵⁵

Ve hře ovšem byla také jiná varianta, která počítala s návštěvou Pyrenejského poloostrova a španělského dvora.³⁵⁶ Cesta měla vést nejprve po souši, z Janova se pak mělo pokračovat plavbou lodí do Barcelony, „*von der auff den meer ohne gefahr*“.³⁵⁷ Tento itinerář končí příjezdem do Paříže, možná se uvažovalo o tom, že by se pak trasa mohla napojit na první variantu a pokračovat výše popsáním způsobem. Až do Janova byly zastávky stejné jako v prvním itineráři, po doplutí na Iberský poloostrov byly v plánu tyto destinace: *Barcelona – Tarragona – Tortosa – Lerida – Saragozza – Madrid – Toledo – Lisabon – Olivenca – Sevilla – Cordoba – Madrid – Pamplona – Bordeaux – Nantes – Angiers – Tours – Orleans – Paříž.*

³⁵² Tamtéž, s. 83-84.

³⁵³ Město vyhledávané pro svou univerzitu zejména protestantskou šlechtou, více studentů z habsburské monarchie sem však zavítalo až v 18. století, především pak ve 20. letech, srov. tamtéž, s. 104-107.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 99-102.

³⁵⁵ KUBEŠ, Jiří: *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*. In: *Theatrum historiae* 1, 2006, s. 92.

³⁵⁶ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 2: „*Sollte mann aber die raiß aus Italien in Hispanien nehmen, so könnte mann sie volgendor Weis fortsetzen.*“

³⁵⁷ Tamtéž, poznámka k Janovu.

Jak vidíme, Franz Anton měl navštívit i Portugalsko,³⁵⁸ podobně jako o čtyři roky později jeho bratr Filip Zikmund, který absolvoval ve Španělsku cestu velmi podobnou. Lze předpokládat, že i pro Franze Antona tak jedním z hlavních cílů byla návštěva nejen královského dvora, ale především i císařského vyslance Františka Eusebia Pöttinga.³⁵⁹

Obě výše popsané trasy však zůstaly pouze na papíře. V archivním souboru je totiž k nalezení list se suchozemskou trasou z Itálie do Madridu.³⁶⁰ Tato „rais nach hispanien“ byla přílohou dopisu³⁶¹ a byla sepsána během pobytu v Římě. V Seimových dopisech můžeme nalézt ve stručné podobě poslední, aktuální plány této výpravy, od těch původních značně modifikované. Itinerář sestavil přímo Josef Seim, a to na základě studia map, příruček a také snad zpráv od auditora kardinála Bonelliho, který ve Španělsku do roku 1664 působil jako nuncius.³⁶²

Cesta měla být realizována hned po ukončení studia. V tomto případě by Franz Anton vyrazil z Říma na sever přes Turín a jihofrancouzské pobřeží do Lyonu a odtud pak na lodi po řece Rhoně do Provence a pak na jih do Španělska.³⁶³ Do itineráře byla zahrnuta i Florencie, kterou byl hrabě na své cestě na podzim roku 1662 nucen vynechat. V souvislosti se zastávkou v Miláně se též uvažovalo o možnosti setkání Franze Antona s jeho bratrem, knížetem Ferdinandem, který sem plánoval cestu jakožto hofmistr budoucí císařovny Marie Terezie, již měl odtud doprovodit do jejího nového domova ve Vídni. Sňatková jednání a další přípravy se ale protáhly, takže Ferdinand se vydal do Itálie až 5. září 1666, kdy byl také

³⁵⁸ V itineráři z léta 1665 však žádná portugalská města nenajdeme, vzhledem k sotva dohasínající válce za nezávislost a nestabilní situaci.

³⁵⁹ CERMAN, Ivo: *Zrození osvícenského kavalíra*. (Vzdělání a cestování Jana Karla z Ditrichštejna). In: *Časopis Národního muzea. Řada historická* 173, č. 3-4, 2004, s. 161.

³⁶⁰ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 83: „*Viaggio da farsi da Roma per Ispagna*“.

³⁶¹ Tamtéž, fol. 82-83, dopis z 25. července 1665, Řím.

³⁶² MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 85, Seimův dopis z 11. července 1665: „*Der örther, so mann unterwegs bis auff Madrid berühren mues, hatt ich zwar ausgeführtn discursen, und richtigen land kartn genugsame nachricht zu gebn, bin aber umb mehrerer sicherheit willn derselben ausführlichen aussezung von des H Card[ina]ls Bonelli Auditor gewertig.*“

³⁶³ Tamtéž, poznámka k Lyonu: „*di la per il Rhodano*“.

uveden do úřadu.³⁶⁴ Franz Anton měl podle itineráře navštívit tato města: *Florence – Livorno – Janov – Milán – Turín – Nice – Marseille – Grenoble – Lyon – Arles – Nimes – Montpellier – Narbonne – Perpignan – Girona – Barcelona – Lerida – Saragozza – Madrid*. Po návštěvě Španělska pak Seim navrhoval zpáteční cestu přes Bordeaux, lodí proti proudu Loiry a dále do Paříže, „*in welcher rais die vornembste länder und örther in franckreich gesehen werden*“.³⁶⁵

Je třeba zdůraznit, že cesty na Pyrenejský poloostrov byly v té době poměrně výjimečné a netěšily se přílišné oblibě ani v rodech, které měly na španělské prostředí nějaké výraznější vazby.³⁶⁶ Například z Ditrichštejnů se sem vydal pouze výše zmiňovaný Filip Zikmund, ačkoliv rodina ve Španělsku dokonce vlastnila panství.³⁶⁷

Co se o plánované cestě a o závěru římského pobytu dozvídáme z dopisů? Seim naznačuje, že tuto cestu si přála zejména Franzova matka, podobně jako o čtyři roky později v případě jeho bratra.³⁶⁸ Korespondence je od léta roku 1665 do dubna roku následujícího ve srovnání s předchozím obdobím dochována dosti řídko. Pro období přibližně devíti měsíců máme k dispozici pouze devět Seimových dopisů a tři listy Franze Antona. Od poloviny prosince, kdy Seim zaslal knížeti pouze přání k Vánocům, nemáme (kromě lednového krátkého děkovného blahopřání Franze Antona bratrovi k získání funkce hofmistra císařovny) až do března k dispozici dokonce žádnou korespondenci. Proto je velmi obtížné pokusit se pouze na jejím základě (přihlédneme-li k tomu, že je navíc dochována pouze z jedné strany) podrobněji rekonstruovat vývoj událostí, které vedly k tomu, že se od cesty do Španělska nakonec upustilo. Cesta byla podle dopisů plánována na jaro roku 1666 a

³⁶⁴ Podrobnosti o získání úřadu a o vlivu Ferdinandových patronů či přímluvách jeho nevlastní matky podrobně SMÍŠEK, Rostislav: *c.d.*, s. 266-278.

³⁶⁵ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 81, Seimův dopis z 15. srpna 1665.

³⁶⁶ Podrobně píše o českých a rakouských šlechticích, kteří se do této země během 17. století vydali, a o (ne)oblíbě Španělska jako cíle cest KUBEŠ, Jiří: *Kavalírské cesty*, s. 112-121.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 114, autor odkazuje na dalšího badatele, který se touto problematikou zabývá, viz BAĐURA, Bohumil: *c.d.*, s. 41-58.

³⁶⁸ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 82, Seimův dopis z 25. července 1665: „*Dem H[errn] G[e]n[er]al Leslie hab ich vor 14 Tagen zugeschicken, ob hate ich vernommen, daß die fürstin Witib sehr auff solcher rais dringe.*“

několikadenní výjezd do Neapole, oblíbený výlet tehdejších kavalírů,³⁶⁹ měl proběhnout možná ještě nezávisle na ní.

Jak již bylo řečeno, Franz Anton měl Řím opustit co nejdříve po skončení *triennia*, resp. po kněžském svěcení. To je zmíněno i v jeho posledním dochovaném římském dopise, mělo se konat 11. dubna 1666. Primiční mši si pak přál celebrovat na Květnou neděli 17. dubna.³⁷⁰ Záležitosti stran Španělska, včetně výše popsaného itineráře, se v korespondenci objevují už v létě předchozího roku. Ditrichštejnův souputník Leslie měl mezitím také opustit Řím a absolvovat cestu do rodného Skotska, později se možná s Franzem Antonem setkat a společně se vrátit přes německé země zpět do vlasti.³⁷¹ Podle prvotního plánu s ním měl také vyrazit do Neapole, zatímco se měl Kohler v Římě postarat o ukončení ubytování a prodat nakoupený nábytek a vybavení bytu.³⁷² V říjnu se nakonec od Seima dozvídáme, že mladý Vilém dostal od generála Leslieho povolení vstoupit do Collegia Graecora a dokonce si vydržovat vlastní vůz, tím pádem nadále zůstat v Římě a pokračovat ve studiu, nicméně záležitost s ubytováním zůstala nezměněna, vše se mělo prodat.³⁷³ V tom samém dopise pak píše, že cesta do Neapole by se měla uskutečnit nejlépe již začátkem prosince, čili (v

³⁶⁹ Výlety do Neapole jsou nejčastěji doloženy čtrnáctidenní, podobný pobyt absolvoval například i Ferdinand August z Lobkovic při svém druhém římském pobytu v předjaří roku 1676, více o jeho cestě do Itálie srov. FOLTÝN, Tomáš: *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675-1676)*. In: KUBEŠ, Jiří (ed.): *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*. Pardubice 2007, s. 99-127. Dále např. Dominik Ondřej z Kounic v r. 1673, srov. FLORKOVÁ, Lenka: *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*. In: *Vyškovský sborník IV*. Slavkov u Brna 2004, s. 99, nebo o něco dříve Jiří Adam z Martinic v roce 1625, srov. HOJDA, Zdeněk: *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*. In: *Slánské rozhovory*. Slaný 2006, s. 39.

³⁷⁰ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 12, dopis z 10. dubna 1666: „*Volendo prendere domattina il sagro Ordine del Prespiterato con pensiere di celebrar le primitie Domenica delle Palme, [...]*“

³⁷¹ MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359, fol. 86, Seimův dopis z 11. července 1665: „*Sehe gern daß indessen H[err] Grau Franz Antonii zu Madrid sich auffhaltin wird, Ihme sein H Veter ein rais in Schotland erlaubn möchtn in hoffnung den H Grauen Franz Antonii unterwegs wiederumb anzutreffen, so dann mit ihm die heimbraiß durch Neder und Ober teutschland zunehmen.*“

³⁷² Tamtéž, fol. 80, Seimův dopis z 15. srpna 1665: „*...will mit dem H[errn] Grau Franz Antonii nach vollendten triennio auff Naples raisen, inzwishen. P. Koler den hausrath verkauffen oder taxiren lassen kan.*“

³⁷³ Tamtéž, fol. 73, Seimův dopis z 3. října 1665: „*Dem H[errn] Grau Leslie ist vom H[errn] G[e]n[er]al erlaubt worden in das Collegium Graecorum in die Last zugehen, und für sich aigne carozze zu haltin. Wird daher keiner mobilien vonnötgn haben, so mann sambtlich verkauffen mueß, wozu ein wenig zeit gehört, damit sie nicht umb ein liederlichs hingebn worden, wiewohn ich nit mehr, als die helffte dessen, waß sie gekost, daraus zu lösen verhoff. P. Kohler will sich darumb annehmen, indessen wier zu Napel sein.*“

kontextu výše popsaného) bez jakékoliv návaznosti na ukončení triennia.³⁷⁴ Dále zmiňuje, že věnuje velkou píli přípravám na Španělsko, protože se však má budoucí císařovna vydat z Madridu na cestu, ovlivní to i výpravu mladého hraběte.³⁷⁵

Následuje velká mezera v dochované korespondenci. Bohužel právě zřejmě během této doby se udály ony zatím nepostižené změny v dalších plánech, týkající se obou mladíků. Z prosince máme dochováno jen Seimovo blahopřání k Vánocům. Dlouhá prodleva je dále přerušena pouze nekonkrétním listem Franze Antona z 30. ledna, kde gratuluje bratrovi k zisku postu hofmistra císařovny a jedním dechem děkuje za prokázaná dobrodiní a ujišťuje, že jen štěstí a spokojenost jeho bratra zajistí, že se mu dobře pojede do světa.³⁷⁶ Dále píše až Seim 6. března, v listu se věnuje zejména otázkám dědictví Franze Antona. Zdůrazňuje také, že hrabě odmítá opustit Řím před vysvěcením/vstupem do řádu.³⁷⁷ Další dopis následuje 3. dubna. Opět se zde řeší zejména otázky dědictví, které mělo být zřejmě po završení triennia vyplaceno. Již pozítří, tedy 5. dubna, měl hrabě „*ganze theologi defendiren*“, Leslie pak o několik dní později. Seim píše, že mu momentálně zbývá „*8 krone in handen*“, a že tedy ještě využije směnku na 200 korun, a to kvůli výdajům na „*disputation, ordination, primum, dispensa etatis, und eingang in die religion dei a alle uncosten damit shliessen will*“.

Poslední dopis z 10. dubna, jak už víme, sděluje, že Franz Anton obhajobu výborně zvládl, zítřejšího dne má být vysvěcen, na Květnou neděli 17. dubna pak „*die erste mess*

³⁷⁴ Tamtéž: „*Die rais auff Napel mueß zu anfang Xbris geshehen, womit bey winterszeit ungefehr 18 Tag zuzubringen...*“

³⁷⁵ Tamtéž: „*...wessen mich wegen attestation triennii, und bedienung deß h Grauens zu Madrid, auch wegen vileicht auffen frühling vorfallenter herausrais der kay[er]l[ichen] Braut zuuerhalten hab, bemühe mich gehor sambsten vleisses volzuzihen, wobey ich aber nit ohnerrindert lasse, daß H[err] Grau auff solche weis zu Madrid nit lang verbleiben, wenig auch in franckreich und andern ländern sehen kan, es were dann daß EFG erlauben wolltn von der König[liche] Infantin zu Mayland urlaub zunehmen, von danne aber nach Paris, und weiter forth in Niderland zugehn, so zwar füglich geshehen könnte, bevorab H[err] Grau die verlangte Naturaleza, und etwan ein Beneficium oder Pension bey solcher coniunctur villeicht ehenter als sonst erlangen möcht.*“

³⁷⁶ Tamtéž, fol. 13, dopis Franze Antona z 30. ledna 1666: „*Ne le congratulo con quel piú vivo sentimento, che puo uscire d'un cuore che non desidera altro, che ogni felicitá e contentezza di V C assicurandola che se ben mi parto dal mondo, non perdero punto di aquel osservanza che m'impongon tanti beneficii ricenuti...*“

³⁷⁷ Tamtéž, fol. 66, Seimův dopis z 6. března 1666: „*H[err] Grau bleibt resoluirt keines wegß ante ingressum hienaus zugehn.*“

lesen“. Po Velikonocích pak měli Franz Anton i Vilém v úmyslu vstoupit do jezuitského řádu.³⁷⁸ Píše také, že je možné, že na podzim dostane hrabě možnost vycestovat.³⁷⁹ Téhož dne píše list i Franz Anton, sděluje podobné informace a prosí bratra, aby jej provázel ve svých modlitbách.³⁸⁰

Zde prameny ve formě korespondence končí. Závěr pobytu, záležitosti ohledně dědictví, rozhodnutí vstoupit do jezuitského řádu či zrušení plánu na cestu po Evropě (potažmo návštěvy Neapole) vzbuzují, vzhledem k útržkovitým informacím, spoustu otázek, na které bez bližšího studia dalších pramenů a rozsáhlejších rešerších například v korespondenci zúčastněných osob (kníže, matka, generál Leslie) zatím nedovedeme odpovědět. Podrobnější studium, vedoucí k osvětlení této problematiky, je jistě žádoucí, ovšem přesahovalo by rámec této práce. Významně by však pomohlo k bližšímu pochopení této a následující životní kapitoly Franze Antona.

³⁷⁸ Tamtéž, fol. 67, Seimův dopis z 10. dubna 1666: „*Seint beide gesinnet bey nahe 8 tag nach Ostern in die Societas zugehen.*“

³⁷⁹ Tamtéž: „*Es könnte sein (massen die red gehet) daß H Grau gegen den herbst hienaus zu reisen erlaubnus bekäm, einmittelt erforderente tractate zu incaminirn weren.*“

³⁸⁰ Tamtéž, fol. 12.

Závěr

V předkládané práci jsem se pokusila představit cestu a římský studijní pobyt Franze Antona z Ditrichštejna. Franz Anton se ve věku dvaceti let vydal na cestu na počátku října roku 1662 se svým hofmistrem Josefem Seimem a Vilémem z Leslie, který se ke skupině, čítající i komorníka a snad i pár služebníků, připojil v Lublani. Cílem cesty přes Apeninský poloostrov s několika zastávkami například v Benátkách či Loretu byl Řím, kde měli mladíci započít studium teologie na jezuitském Collegiu Romanu. Kromě tohoto studijního programu se učili soukromě cizí jazyky. Pobyt se z původních tří let o něco protáhl, studium mladí šlechtici úspěšně absolvovali v dubnu roku 1666. Následně byli 11. dubna vysvěceni na kněze a po Velikonocích vstoupili do řádu Tovaryšstva Ježíšova. Tím také evidentně sešlo z původního záměru, totiž soustředit se zejména na získání beneficí a po ukončení studia nejprve absolvovat velkou cestu po evropských zemích, zahrnujících oblíbené destinace kavalírských cest.

V případě této vzdělávací cesty můžeme sledovat obvyklý trend - pokud se v rodině vyskytli mladíci podobného věku, byli na studijní cestu vysláni z praktických důvodů společně. Oběma byla naplánována duchovní dráha, a to s ohledem na jejich postavení v rodině. Franz Anton byl mladším synem z druhého manželství a do dosažení plnoletosti podléhal jako poloviční sirotek svému poručníkovi, nevlastnímu bratrovi. Vilém byl zase druhorozený syn, o jehož kariéru se staral jeho strýc Walter, Ferdinandův švagr. Klíčovou postavou je pro nás hofmistr Josef Seim, neboť zejména díky němu máme dostupné informace o cestě. Hofmistr byl nejen zástupcem hlavy rodiny, ale také průvodcem na cestě, člověkem, který se staral o všechny praktické záležitosti, včetně financí, který řídil studium, pomáhal mladíkům navazovat kontakty, byl jakousi prodlouženou rukou knížete, vykonával jeho příkazy a pomáhal budovat kariéru svých svěřenců. Kromě toho však vládl i jistou mírou vlastní iniciativy a neváhal projevit také svá přání či vznést požadavky, jak jsme viděli

v případě uvolněného místa v mikulovské kapitule. V neposlední řadě pak plnil roli informátora o zahraničním dění a začlenil se tak do komunikační sítě, s níž si kníže udržoval přehled o dění v okolních zemích. Instrukce pro něj a jeho svěřence po komparaci s podobnými dochovanými prameny ukázaly, že se jejich jednotlivé příkazy do značné míry shodovaly s obsahem instrukcí pro mladé šlechtice na „světské“ kavalírské cestě, a zapadají tak do jakéhosi nepsaného pravidla, či modelu takové instrukce, jak ve své studii ukázal Tomáš Foltýn. Při srovnání s korespondencí, která reflektovala skutečný stav věcí, je pak možné vidět, že se jednalo o normativní pramen, jehož pravidla byla v mnoha ohledech pečlivě dodržována, jindy se ovšem modifikovala podle situace (pozdní příjezd, pronajímání kočáru k audiencím a návštěvám atd.).

Co se týče samotné cesty do Říma, bylo zajímavé srovnat itinerář a skutečný průběh, který byl dosti odlišný. Původní itinerář cesty tam s množstvím zastávek v italských městech byl upraven a zkrácen přibráním Leslieho v Lublani a také časovým skluzem a zdravotními obtížemi. Návrat ze studií, který byla původně koncipován jako velkorysá evropská cesta nejprve do Francie, Anglie a obou Nizozemí, ve druhé variantě na Pyrenejský poloostrov, nakonec takto vůbec realizován nebyl a to kvůli rozhodnutí (ať už byl jeho původcem kdokoliv), aby Franz Anton zůstal v Římě a vstoupil do jezuitského řádu.

Důležitým cílem více než tříletého zahraničního pobytu bylo i vybudování sítě kontaktů, kterou mladíci během svého pobytu navázali. Franz Anton a Vilém vykonali audience u mnoha kardinálů (nechyběla samozřejmě ani audience u Svatého otce) a navázané vztahy se snažili udržovat. V této souvislosti se nám objevuje například kardinál Colonna, toho času císařský vyslanec v Římě. Často pak v dopisech narazíme zejména na kardinála Barberiniho a monsignora Emmerixe. Ve spojitosti s kanonikáty (a zejména příslušnými administrativními formalitami) byl pro ně důležitou postavou kardinál Corradi, kardinál komoří a vedoucí úřadu kurie, zvaného *Dataria Apostolica*. Tito a další mocní patroni je kromě pomoci (nejednou pouze slíbené) také častovali různými pozváními, dárky nebo

poctou, jako bylo provázet je na bohoslužby, ceremoniály, a tak se mohli mladíci, v souladu s instrukcí knížete, poučit na příkladu zkušenějších. Kromě těchto kontaktů v rámci církve se však setkávali i s dalšími šlechtici a povětšinou krajany, které u sebe i ubytovali nebo jim byli průvodci, jako například bratřím Eggenberkům. V intenzivním kontaktu byli také s jezuity, což bylo samozřejmě dáno zejména jejich studiem na Collegiu Romanu. Přátelili se zřejmě také s vědeckou hvězdou své doby, Athanasiem Kircherem, jenž jim dokonce dedikoval jedno ze svých děl, jež se Seim rozhodl z rozpočtu financovat.

Další kapitola načrtla každodennost římského pobytu tak, jak ji poznáváme ze Seimových dopisů, tedy včetně ubytování, finančních záležitostí apod. Je příznačné, že po celou dobu Seim balancoval mezi dostatečnou reprezentativností a hrozbou nedostatků financí, a tedy úporným (a v dopisech neustále deklamovaným) šetřením. Ve srovnání s údaji o jiných kavalírských cestách vidíme, že uvolněné částky byly spíše menší a že si v barokně pompézním Římě museli chlapci některé zábavy odmítnout, například kavalkádu ve společnosti několika kardinálů, protože „neměli dostatek livrejovaných služebníků“.³⁸¹

Korespondence je však zajímavá také v rovině reflexí politického dění. Co se týče emocí, prožíval Seim asi nejvíce turecké nebezpečí a dobu války v letech 1663-1664, což je dáno i tím, že se bezprostředně týkalo také jeho vlasti. Dále zmiňuje také události portugalské války za nezávislost a zdaleka nejvíce informuje o konfliktních vztazích papežského státu a Francie. Seim tak potvrzuje důležitost role hofmistrů jakožto informátorů a zpravodajů.

O závěru pobytu se zatím podařilo zjistit jen málo, což je dáno i malým počtem dochovaných dopisů. Upustilo se od původního plánu cesty po Evropě, který byl po několika verzích do finální podoby Seimem rozpracován v létě roku 1665 a z nějakého důvodu bylo rozhodnuto, že Franz Anton v Římě obdrží nejen kněžské svěcení, ale také vstoupí do

³⁸¹ Tamtéž, fol. 107, dopis ze 7. března 1665: *Vorgestert ward hochstgnadl[icher] H[err] Card[ina]l Solenne cavalcata bey grossen regenwetter in gesellschaft des herrn Cardl[inals] Bonelli gehalten, wozu beyde H[errn] H[errn] Grauen eingeladen gewesen, aber aus ermanglung diener in der liberey füglich dabey nit erscheinen dörrffen.*“

jezuitského řádu, což měl v plánu i Vilém. Do toho všeho vstoupily také otázky Franzova dědictví. Zdá se, že Franz Anton získal díky vlivu jezuitů i matky toto přesvědčení, a tak mu bylo umožněno zůstat v Římě. Lze spekulovat, že v něm převládla touha po příslušnosti k Tovaryšstvu Ježíšovu nad vidinou kumulování beneficií, čemuž by odpovídalo i jeho pozdější rozhodnutí rezignovat na své kanonikáty.

Je třeba konstatovat, že celé téma ještě zdaleka není vyčerpáno. Co se týče korespondence samotné, bylo by možné zabývat se podrobněji například Seimovým politickým zpravodajstvím a jeho názory či podrobněji analyzovat síť kontaktů, která byla využívána k budování Franzovy kariéry, a to jak v Římě, tak ve vzdálené domovině prostřednictvím bratra. Dalším zajímavým pramenem, který v této práci nedostal přílišný prostor, je soubor velmi podrobně vedených účtů a údajů o použitých směnkách, který je užitečný nejen z hlediska zjištění druhu jednotlivých výdajů, jejich výše a vzájemného poměru, ale také pro případné porovnání s údaji jiných šlechticů, pobývajících v cizině, potažmo přímo v Římě.

Co se týče samotného Franze Antona, zůstává mnoho otázek otevřených. Kromě těch, které byly nadneseny v závěru předchozí kapitoly, je zde mnoho dalších, týkajících se jeho následných životních osudů a duchovní kariéry. Celou problematiku by mohlo lépe osvětlit studium pramenného materiálu, který jsem našla taktéž v ditrichštejském rodovém archivu.³⁸² Pod prvním inventárním číslem nalezneme například jeho osobní doklady, vysvědčení ze studií, materiály týkající se kanonikátů a dokumenty spojené se vstupem do jezuitského řádu. V druhé položce se pak nachází prameny z let 1667-1668, týkající se jeho rezignací na obdržené kanonikáty, které (zatím alespoň podle informací z inventáře fondu) hodlal propůjčit svému synovci Karlu Josefovi. Výše popsané prameny bych ráda využila ke své příští práci na tomto zajímavém tématu.

³⁸² MZA Brno, fond RA Ditrichštejnů, inv. č. 1530, kart. 355, 288 fol. a tamtéž, inv. č. 1532, kart. 355, 232 fol.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

MZA Brno, fond RA Dietrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359.

ZAO Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní Kapitula Olomouc, inv. č. 3197, sign. Did2, kart. 99, *František Antonín hr. DIETRICHŠTEJN*, 8 fol.

Vydané prameny:

BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, 493 s.

LEY, Klaus von (Hg.): CASA, Giovanni della: *Galateus. Das Büchlein von erbarn/höfflichen und holdseligen Sitten, verdeutscht von Nathan Chytraeus*. Tübingen 1984, 76 s.

Monografie:

BACKER, Augustin - Backer, Alois: *Bibliothèque des écrivains de la compagnie de Jésus ou notices bibliographiques*. Liege 1859, 780 s.

BITTNER, Ludwig – GROSS, Lothar (Hg.), *Repertorium*, I. Band. Berlin 1936, 756 s.

BOK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna: Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660-1663. Eine kommentierte Edition. České Budějovice 2012, 530 s.

BUKOVSKÝ, Jan: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha 2000, 161 s.

CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (Hg.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667). Band IV*. Vídeň 2010, 857 s.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek 8. 1618-1683. Praha 2008, 711 s.

FEYFAR, Mathias Maria: *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg : Eine geschichtliche Studie auf Original-Urkunden begründet*. Wien 1879, 358 s.

FLETCHER, John Edward: *A Study of the Life and Works of Athanasius Kircher, Germanus Incredibilis*. Amsterdam 2011, 656 s.

GATZ, Erwin (Hg.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches, 1648 bis 1803*. Berlin 1990, 666 s.

- HAMANNOVÁ, Brigitte: *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, 408 s.
- HANÁČEK, Jiří: *Význačná kolegiální kapitula u sv. Václava v Mikulově*, Brno 2007, 94 s.
- HERSCHE, Peter: *Die deutschen Domkapitel im 17. und 18. Jahrhundert*. Bern 1984, 3 Bände.
- HIPFINGER, Anita (Hg.): *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*. Wien 2012, 440 s.
- HOJDA, Zdeněk - CHODĚJOVSKÁ, Eva - HAJNÁ, Milena - TESAŘÍKOVÁ, Alexandra: *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. Svazek I., Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*. Praha 2014, 758 s.
- HOLZMANN, Michael (Hg.): *Deutsches Anonymen Lexikon*. Weimar 1902,
- HRUBÝ, František: *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*. Brno 1987, 290 s.
- KLÍMA, Jan: *Dějiny Portugalska*. Praha 2007, 320 s.
- KRÁLÍKOVÁ, Eva: *Vzdělávání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735–1742*. Magisterská diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, Pardubice 2008, 122 s.
- KUBEŠ, Jiří: *Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce, Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2011, 363 s.
- KUČEROVÁ, Lucie: *Toho času velikej strach v zemi byl. Morava v tureckém ohrožení (1605-1683)*. České Budějovice 2008 (Magisterská diplomová práce), 129 s.
- KULÍKOVÁ, Martina: *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*, Praha 2001
- LEIBETSEDER, Mathis: *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*. Köln 2004, 263 s.
- MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004, 1060 s.
- PASTOR, Ludwig von: *The History of The Popes From The Close of The Middle Ages. Volume XXXI*. London 1940, 519 s.
- SCHMIDT, Peter: *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*, Tübingen 1984, 364 s.

SMÍŠEK, Rostislav: *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice 2009, 682 s.

STANNEK, Antje: *Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts.* Frankfurt am Main 2001, 302 s.

STÖGER, Johann Nepomuk: *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu.* Vídeň 1855, 408 s.

ŠEJNOVÁ, Iveta: *Hrabě Maxmilián z Ditrichštejna (1638-1692). Osudy mladšího sourozence v 2.polovině 17.století.* Rukopis diplomové práce, Univerzita Pardubice 2014, 106 s.

ZEDLER, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges Universal-Lexikon.* 7. Band. Halle – Leipzig 1734, sl. 875.

Studie a články:

BAĐURA, Bohumil: *Ditrichštejnové a Španělsko.* In: BARTEČEK, Ivo – RESKA, Jaroslav: *České země a Španělsko. Z dějin česko-španělských vztahů.* Sborník textů přednesených dne 5. října 1994 na odborném sympoziu konaném v rámci Dnů španělské kultury v Ostravě. (3. – 6. října 1994), Ostrava 1996, s. 41-58.

CERMAN, Ivo: *Zrození osvícenského kavalíra.* (Vzdělání a cestování Jana Karla z Ditrichštejna). In: *Časopis Národního muzea. Řada historická* 173, č. 3-4, Praha 2004, s. 157-190.

CONRADS, Norbert: *Das Incognito. Standesreisen ohne Konventionen.* In: BABEL, Reiner – PARAVICINI, Werner (Hg.): *Grand Tour. Adeliges Bildungsreisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert.* Ostfildern 2005, s. 169-204

FLORKOVÁ, Lenka: *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic.* In: *Vyškovský sborník IV.* Slavkov u Brna 2004, s. 87-107.

FOLTÝN, Tomáš: *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640-1740).* In: SVOBODA, Milan (ed.): *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference. Liberec 8.-9. prosince 2005,* Liberec 2006, s. 74-116.

FOLTÝN, Tomáš: *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675-1676).* In: KUBEŠ, Jiří (ed.): *Šlechtic na cestách v 16.-18. století. Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma „Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800“ konal na půdě Katedry historických věd FF Upa dne 28. listopadu 2005.* Pardubice 2007, s. 99-127.

HOJDA, Zdeněk: *Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 17. stol.* In: HOMOLKA, Jaromír (red.): *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha 1986, s. 216-239.

HOJDA, Zdeněk: *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století.* In: *Slánské rozhovory*. Slaný 2006, s. 35-40.

HOLÝ, Martin: *Ausländische Bildungsreisen böhmischer und mährischer Adeliger an der Schwelle zur Neuzeit.* In: PÁNEK, Jaroslav: *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic. Series Nova*. Praha 2006, s. 65-90.

CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Založení mikulovské kapituly.* In: KORDIOVSKÝ, Emil – SVOBODA, Miroslav (ed.): *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. Mikulovské sympozium 11. – 12. října 2006*, Brno – Břeclav 2007, 113-117.

KUBEŠ, Jiří: *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727.* In: LENDEROVÁ, Milena (red.): *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice*. Pardubice 2006, s. 83-106.

LELKOVÁ, Ivana: *Poslední polyhistor? Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera.* In: *Studia comeniana et historica* 40, č. 83-84, Uherský Brod 2010, s. 46-68.

STANNEK, Antje: *Kleider machen Grafen.* In: *Cesty a cestování v životě společnosti: Sborník příspěvků z konference konané 6. - 8. září 1994 v Ústí nad Labem.* Ústí nad Labem 1995, s. 279-292.

VALENTA, Aleš: *Rodinný archiv Lesliů, Nové Město nad Metuí 1638-1869. Inventář arhivního fondu.* Zámorsk 2013, 75 s.

WUZELLA, Walter-Michael, *Untersuchungen zu Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780.* In: BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel: *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*. České Budějovice 2003 s. 415-438.

ZLÁMAL, Bohumil: *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, Olomouc 1977, s. 185-187.

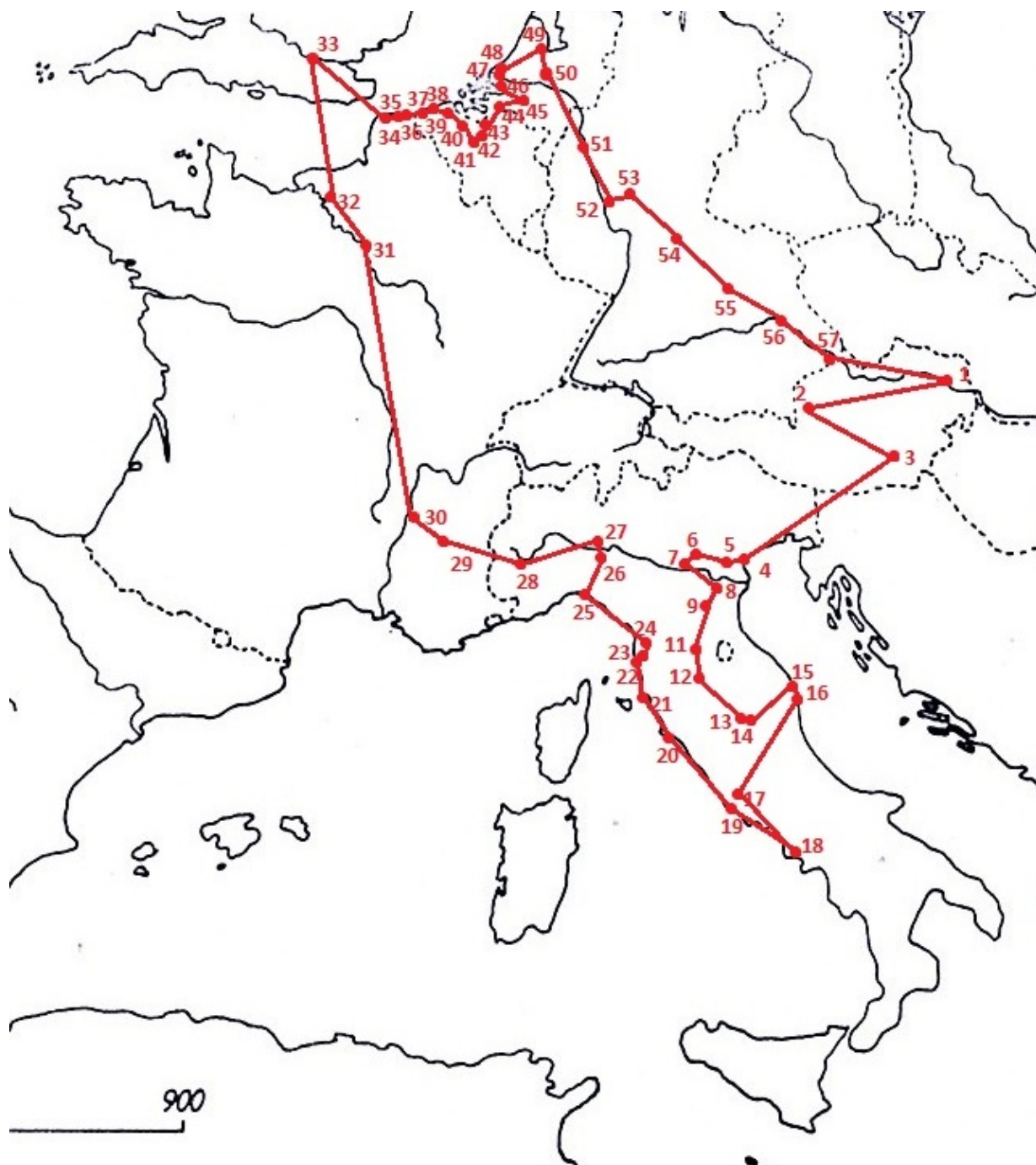
Resumé

In dieser Arbeit wurde das Thema der Bildungsreise von Franz Anton, dem Grafen von Dietrichstein, behandelt. Franz Anton reiste im Jahre 1662 durch Krein und Italien nach Rom, um dreijähriges theologisches Studium am Collegio Romano zu absolvieren. Diese Reise unternahm er zusammen mit einem anderen jungen Adligen, Wilhelm, dem Grafen von Leslie, und ihrem hoffmeister Joseph Seim, Kanoniker der Kapitel in dem südmährischen Nikolsburg. Als die wichtigste Quelle diente die Korrespondenz von Seim an Ferdinand, den Fürsten von Dietrichstein, den Stiefbruder Franz Antons. Die Briefe widerspiegeln nicht nur das Studium, sondern auch intensives und schließlich auch erfolgreiches Streben nach Kanonikaten in Olmütz und Regensburg. Franz Anton absolvierte das Studium im April 1666, gleich danach wurde zum Priester geweiht und trat in das Jesuitenorden ein, in dem er später eine gute Karriere aufbaute. Die Arbeit beschreibt nicht nur das Studium, sondern schildert auch den Kommunikationsnetz und die angeknüpfte Kontakte mit vielen Kardinalen und auch Reflexion der politischen Ereignissen, von denen Seim den Fürsten regelmäßig informierte.

Přílohy

Mapy itinerářů³⁸³

1. První verze s cestou po Francii a západní Evropě po ukončení studia (fol. 1)

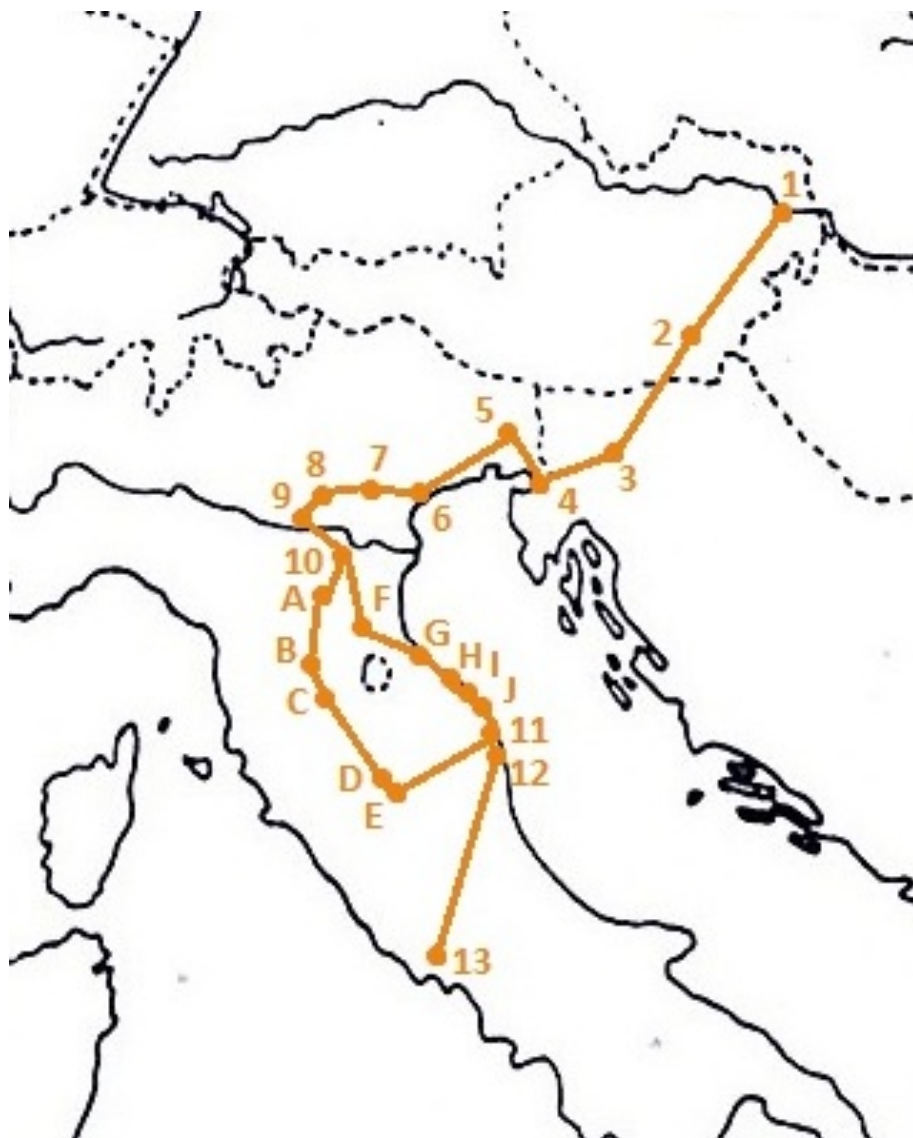
Legenda:

1. Vídeň 2. Salzburg 3. Graz 4. Benátky 5. Padova 6. Verona 7. Mantova 8. Ferrara

³⁸³ Jako podklad použita mapka z webu <http://geoportal.alej.cz/index.php?pid=63> [cit. 22. 11. 2014].

9. Bologna 11. Florencie 12. Siena 13. Perugia 14. Assisi 15. Ancona 16. Loreto 17. Řím
 18. Neapol 19. Ostia 20. Orbitello 21. Piombino 22. Livorno 23. Pisa 24. Lucca 25. Janov
 26. Pavia 27. Milán 28. Turín 29. Grenoble 30. Lyon 31. Paříž 32. Rouen 33. Londýn
 34. Calais 35. Gravelines 36. Gravelines 37. Nieuwport 38. Ostende 39. Bruggy 40. Ghent
 41. Brusel 42. Mechelen 43. Antverpy 44. Breda 45. s'Hertogenbosch 46. Rotterdam
 47. Delf 48. Haag 49. Leiden 50. Amsterdam 51. Utrecht 52. Kolín nad Rýnem 53. Mohuč
 54. Frankfurt nad Mohanem 55. Würzburg 56. Norimberk 57. Řezno 58. Pasov

2. Další návrhy cesty z Vídně do Říma (fol. 3)

Legenda:

1. Vídeň 2. Graz 3. Lublaň 4. Terst 5. Udine 6. Benátky 7. Padova 8. Verona
 9. Mantova 10. Ferrara
 a) A. Bologna B. Florencie C. Siena D. Perugia E. Assisi
 b) G. Faenza H. Rimini I. Pesaro J. Fano

11. Ancona 12. Loreto 13. Řím

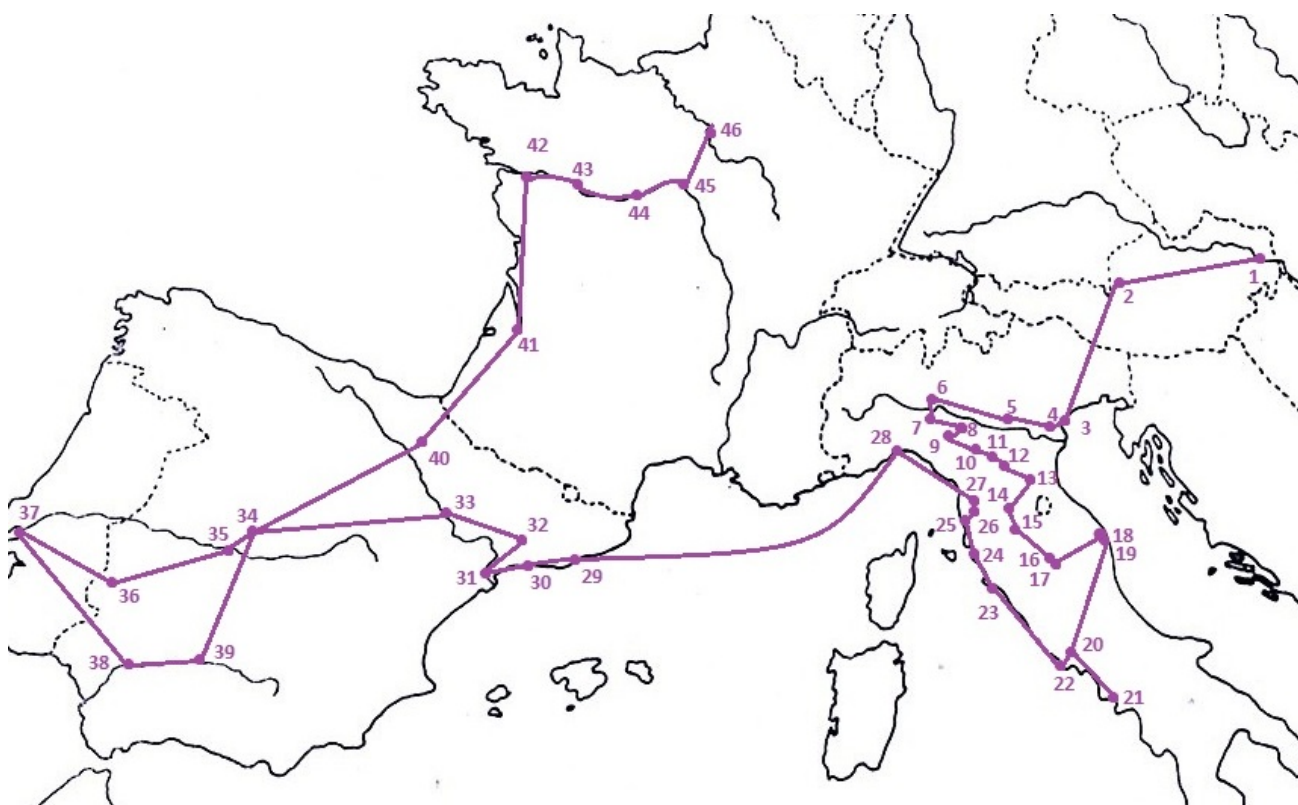
3. Skutečný průběh cesty z Vídně do Říma na základě zmínek v korespondenci

Legenda:

1. Vídeň 2. Varaždín 3. Lublaň 4. Terst 5. Gradiška 6. Palmanova 7. Caorle 8. Benátky 9. Padova 10. Bologna 11. Pesaro 12. Ancona ? 13. Loreto 14. Řím

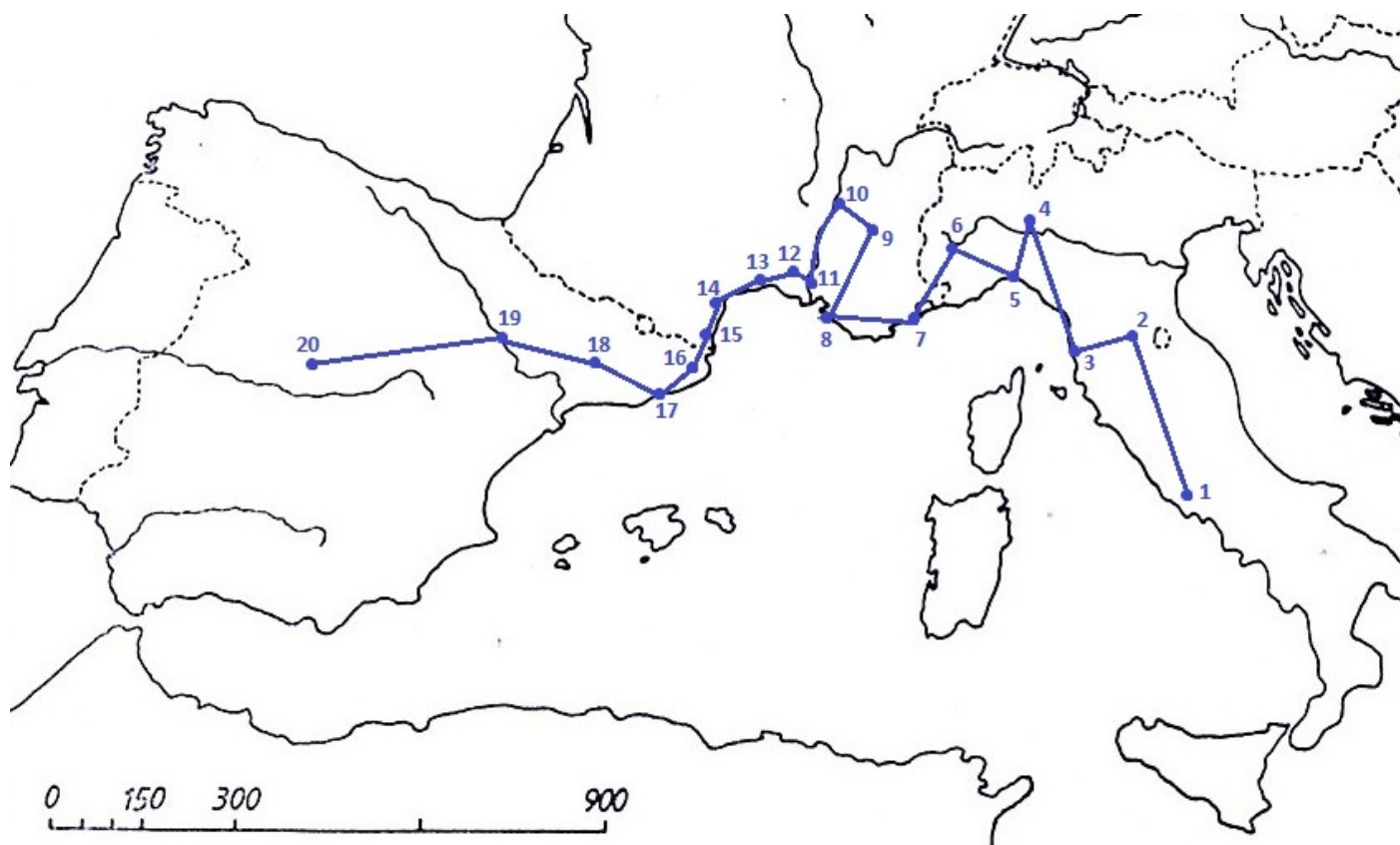
4. První plán cesty do Španělska, vypracovaný ještě před cestou (fol. 2)

Legenda:

1. Vídeň
2. Salzburg
3. Benátky
4. Padova
5. Verona
6. Milán
7. Pavia
8. Cremona
9. Piacenza
10. Parma
11. Reggio
12. Modena
13. Bologna
14. Fiorenza
15. Siena
16. Perugia
17. Assisi
18. Ancona
19. Loreto
20. Řím
21. Neapol
22. Ostia
23. Orbetello
24. Piombino
25. Livorno
26. Pisa
27. Lucca
28. Janov
29. Barcelona
30. Tarragona
31. Tortosa
32. Lleida
33. Zaragoza
34. Madrid
35. Toledo
36. Lisabon
37. Olivenza
38. Sevilla
39. Cordóba
40. Madrid
41. Pamplona
42. Bordeaux
43. Nantes
44. Angers
45. Tours
46. Orléans
47. Paříž

5. Plán cesty do Španělska, verze z léta 1665 (fol. 79)

Legenda:

1. Řím
2. Florencie
3. Livorno
4. Janov
5. Milán
6. Turín
7. Nice
8. Marseille
9. Grenoble
10. Lyon
11. Arles
12. Nimes
13. Montpellier
14. Narbonne
15. Perpignan
16. Girona
17. Barcelona
18. Lleida
19. Zaragoza
20. Madrid